

Jaarverslag 2007

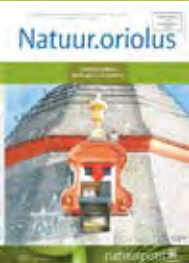
Markante resultaten van Natuurpunt Studie

RAPPORT

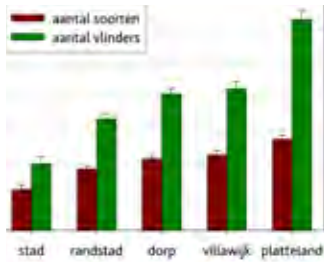
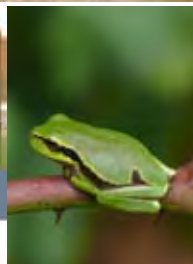
Natuur.studie

nummer 1

2008

Algemene broedvogelmonitoring
Vlaanderen

Marc Herremans, Marc Artois, Bruno Bergmans, Frank Claessens,
Joeri Cortens, Peter De Bock, Frank De Scheemaeker,
Christophe Diericx, Gerald Driessens, Peter Engelen,
Maarten Hens, Ilf Jacobs, Robert Jooris, Jorg Lambrechts,
Alex Lefevre, Iwan Lewylle, Koen Leysen, Griet Nijs,
Roosmarijn Steeman, Dries Van den Broeck,
Pieter Van Dorselaer, Steven Vanholme, Wouter Vanreusel,
Wim Veraghtert, Dominique Verbelen, Goedele Verbeylen,
Diederik Willems & Marc Zwertvaegher

en duizenden onmisbare vrijwilligers

De natuur heeft je nodig. En vice versa.

natuurpunt

JAARVERSLAG 2007

MARKANTE RESULTATEN VAN NATUURPUNT STUDIE

© 2008
Natuurpunt Studie
Coxiestraat 11
2800 Mechelen
studie@natuurpunt.be

Tekst: Marc Herremans, Marc Artois, Bruno Bergmans, Frank Claessens, Joeri Cortens, Peter De Bock, Frank De Scheemaeker, Christophe Diericx, Gerald Driessens, Peter Engelen, Maarten Hens, Ilf Jacobs, Robert Jooris, Jorg Lambrechts, Alex Lefevre, Iwan Lewylle, Koen Leysen, Griet Nijs, Roosmarijn Steeman, Dries Van den Broeck, Pieter Van Dorsselaer, Steven Vanholme, Wouter Vanreusel, Wim Veraghtert, Dominique Verbelen, Goedele Verbeylen, Diederik Willems, Marc Zwertvaegher
(auteurs staan bij elk item onderaan bij "Meer info")

Foto's: Tom Andries, Diane Appels, Marcel Bex, Herman Blockx, Johan Buckens, Frank Claessens, Peter Claessens, Stefaan Claeys, Peter De Bock, Frank De Scheemaeker, Matthieu Deseure, Raymond de Smet, Miel Ferdinande, Robin Guelinckx, Marc Herremans, Ortwin Hoffmann, Norbert Huys, Alfons Huysmans, Leo Janssen, Kjell Janssens, Robert Jooris, Jorg Lambrechts, Iwan Lewylle, Luc Meert, Marie-Anne Neyrinckx, Griet Nijs, Frank Snijkers, Geert Spanoghe, Pieter Van Dorsselaer, Wouter Vanreusel, Guido Vanseuningen, Ivo Vanseuningen, Wim Veraghtert, Dominique Verbelen, Goedele Verbeylen, Glenn Vermeersch, Robin Vermeylen, Marc Willaert, Diederik Willems, Hugo Willocx, Daniel Wybo

Eindredactie: Marc Herremans & Goedele Verbeylen

Vormgeving: Goedele Verbeylen, Griet Nijs & Pieter Van Dorsselaer

Wijze van citeren:

Herremans M., Artois M., Bergmans B., Claessens F., Cortens J., De Bock P., De Scheemaeker F., Diericx C., Driessens G., Engelen P., Hens M., Jacobs I., Jooris R., Lambrechts J., Lefevre A., Lewylle I., Leysen K., Nijs G., Steeman R., Van den Broeck D., Van Dorsselaer P., Vanholme S., Vanreusel W., Veraghtert W., Verbelen D., Verbeylen G., Willems D. & Zwertvaegher M. 2008. Jaarverslag 2007. Markante resultaten van Natuurpunt Studie. Rapport Natuur.studie 2008/1, Natuurpunt Studie, Mechelen.

Alles uit dit rapport mag overgenomen worden mits bronvermelding, behalve de foto's, waarvan het copyright bij de fotografen blijft.

Dit rapport richt zich zowel tot wie de activiteiten van Natuurpunt Studie kent als tot wie ze (nog) niet kent.

Voor de eerste groep is het een geheugensteuntje als herinnering en dank aan wat er in 2007 zoal kon gebeuren en welke meerwaarden er met de informatie van vrijwillige medewerkers konden gerealiseerd worden.

Voor wie ons nog niet kent, vormt het hopelijk een overtuigende inleidende samenvatting van het omvattende en relevante werk dat met vrijwilligers in verenigingsverband te bereiken valt op gebied van natuurstudie in Vlaanderen.

Dit rapport is gebaseerd op studiewerk van Natuurpunt Studie en haar werkgroepen, in samenwerking met en met de steun van een hele reeks organisaties en Natuurpunt-afdelingen.

INHOUDSTAFEL

Inleidend woordje	1
Draagvlakverbreding Biodiversiteit	3
Lid zijn helpt de biodiversiteit	4
Communicatie: vooral flitserdeflits	6
Natuurpunt Studie giert door de pers in 2007	8
TEL MEE! via www.telmee.be	11
Vlinder mee! Tuinvlindertelling 2007	12
De natuurkalender: vinger aan de warme pols	14
"Gewriemel zonder piemel": Hyla waagt en slaagt!	16
Vogeljaar 2080: bijzondere waarnemingen	18
Verspreidingsonderzoek	21
Weer een jaar voorbij: bijzondere invasies in 2007	22
Wie weet wat de slechtvalk eet? De slechtvalk van Gent slacht verder!	26
Paddenstoelen in vlaanderen: een aanmoediging voor beginners	28
Zomergemse muizenissen: inventarisatie van muizen in bermen	30
Pellenbergse muizenissen: zoogdiereninventarisatie in "het Koebos"	32
Natuurherstel in Hoegaarden: uitgebreid bodemvalonderzoek	34
Monitoring	37
De heilige inspanningsnoemer: vrijwilligers kijken toch niet op een uurtje	38
Biodiversiteit: W@=D@?	41
Biodiversiteit: zit de mot er in?	45
ABV: Algemene Broedvogelmonitoring Vlaanderen	56
Vermesting en klimaat: het staat op de bomen geschreven	58
Natuur in beweging: wegwezen, 't wordt hier te warm	60
Alva is terug: Spaanse vlag wappert in Vlaanderen	65
Het Meetjesland meet... dagvlindertrends: countdown in het echt	66
Punt-Transect-Tellingen: alleen nog van die "zwette en dèjve"	68
Amfibieënwereld ontwaakt: te vroeg opstaan is dodelijk	72
De hamster in Vlaams-Brabant: het einde nabij?	74
Om te vleermuizen... moet je kunnen tellen	76
Wie in groep gaat slapen... is gezien!	78
Trektellen: weer een versnelling hoger	80
Soortbescherming	83
Toestand bruine vuurvliinder: ernstig, maar niet hopeloos	84
Fruitatjes gezocht: eikelmuis ook in Vlaanderen sterk afgenomen	86
Hazelmuisen in Voeren op het (juiste) spoor	88
De boomkikker in Limburg: toch meer goed dan slecht nieuws	91
Life BatAction: www.bataction.be	94
Literatuuroverzicht	99
Projecten	107
Giften en sponsors	111
Natuurpunt Studie en de gewestelijke werkgroepen	115
Wat brengt 2008?	119
De dienst Studie	121

opgedragen aan alle vrijwillige medewerkers!

Jouw inzet voor de natuur...
... verdient een bloemetje!

INLEIDEND WOORDJE

Natuurpunt Studie is het werkingsveld binnen Natuurpunt dat vrijwilligers stimuleert om informatie over biodiversiteit in Vlaanderen te verzamelen en ter beschikking te stellen, om tot een objectieve normering van de toestand van de natuur en van het natuurbehoud te kunnen komen en bij te dragen tot een maximaal behoud van onze biodiversiteit.

Kortom: informatie en kennis vergaren, verspreiden, gebruiken en doen gebruiken om het natuurbehoud te verbeteren, vormen de kern van de missie van Natuurpunt Studie.

In dit jaarverslag tref je een selectie van de markantste resultaten van studies en activiteiten die door of met de ondersteuning van Natuurpunt Studie werden uitgevoerd, uitgewerkt, gestart of afgewerkt in 2007. De nadruk ligt op werk vanuit "het secretariaat" en de gewestelijke thematische werkgroepen, en minder op studies uitgevoerd door de vele lokale werkgroepen te velde. Desalniettemin vormde input van lokale vrijwilligers in de meeste projecten de essentiële basis.

GESMOLTEN!

Nooit eerder was de gemiddelde wereldtemperatuur zo hoog als in 2007, en dat volgde op het vorige recordjaar 2006. Met geen enkele vorstdag en nauwelijks twee nachten met wat vorst aan de grond gaat januari 2008 voort in dezelfde trend. Terwijl ik dit schrijf, zijn we de vierde dag op rij (9-10-11-12 februari 2008) met record dagmaxima: bij 15 °C onder thermometerhut en bijna 20 °C in de zon smelten de vetbollen die als "wintervoeder" in de tuin hangen, om in de schaduw lager op de takken tot vet-stalagmieten te herstellen. Toegegeven, ik had een flinke scheut frituurolie in het mengsel gedaan om het vet iets zachter te maken, zodat ook vogels met minder sterke snavel als heggenmus, roodborst, merel en staartmees er makkelijk zouden kunnen van pikken. Voor de koudste maanden is dat een redelijke beslissing. Of eerder... WAS dat redelijk, want die koudste maanden zijn al lang niet meer wat ze geweest zijn. Vetbollen die uit de bomen smelten, de wilde pruimelaars en sleedoorns in bloei, de mottenbak die al flinke vangsten opgeleverd heeft, al vier soorten vlinders gemeld op maillijsten, speenkruid en bosanemoon in volle bloei, paddenoverzet al een maand bezig, ... anno 2008 moet je daarvoor in de eerste helft van februari zijn! Klimaatverandering gaat ons leven op heel veel manieren beïnvloeden, en dat wordt stevig wennen.

De mensheid zal de komende 20 jaar moeten beslissen of ze de wereld definitief in de kookpot stopt, of hem leefbaar wil houden door de klimaatveranderingen met zeer drastische maatregelen en gedragswijzigingen binnen leefbare grenzen te houden. Wat de keuze ook moge worden, we zijn alvast met zekerheid een uitzonderlijk boeiende periode ingegaan van snelle veranderingen in de natuur. We hebben het unieke voorrecht die te kunnen documenteren en de ondergang of redding in cijfers te kunnen vastleggen. Het zou misdadig zijn daar nu niet fors in te investeren, temeer daar overtuigende cijfers de belangrijkste hoop vormen om de beslissingen nog ten goede bij te kunnen sturen. Dit is een kans die we niet mogen laten liggen!

Doorheen dit rapport wordt opnieuw veel aandacht geschonken aan mogelijke verbanden tussen klimaatverandering en diverse veranderingen die opgetekend werden in de natuur. Als aandachtstrekker worden klimaatgegevens met een thermometer in de marge aangeduid.

Er zijn nog amper 1.000 dagen te gaan om de "countdown 2010"-doelstelling te realiseren, namelijk de afname van biodiversiteit stoppen in Europa. Jammer genoeg hebben we tot hiertoe zelfs nagelaten om verstaanbare en bruikbare maten voor biodiversiteit tot gemeengoed te maken, zodat "betere" natuur in cijfers uitdrukken nog geen algemeen aanvaarde onderbouw van het natuurbeleid en natuurbehoud is geworden, laat staan een maatschappelijk aanvaard gegeven. Dat heeft meteen ook openingen gelaten, zodat zowat iedereen die zich in het buitengebied beweegt, van vissers via WBE's en boeren tot bosgroepen, nu ook gezwind beweren dat hun activiteiten evenzeer de biodiversiteitsdoelen dienen. Hoog tijd dus om gericht meer aandacht te besteden aan hoe "betere" natuur er echt uit ziet en die eenduidig in cijfers uit te drukken. Waar we in dit verslag aandacht besteden aan biodiversiteit, staat er een countdown-aandachtstrekker in de marge.

Veel leesplezier, en veel inspiratie en energie om van 2008 een nog boeiender natuurstudiejaar te maken!

Marc Herremans
Diensthofd Natuurpunt Studie

Gesmolten vetbol

© Marc Herremans

Draagvlakverbreding Biodiversiteit

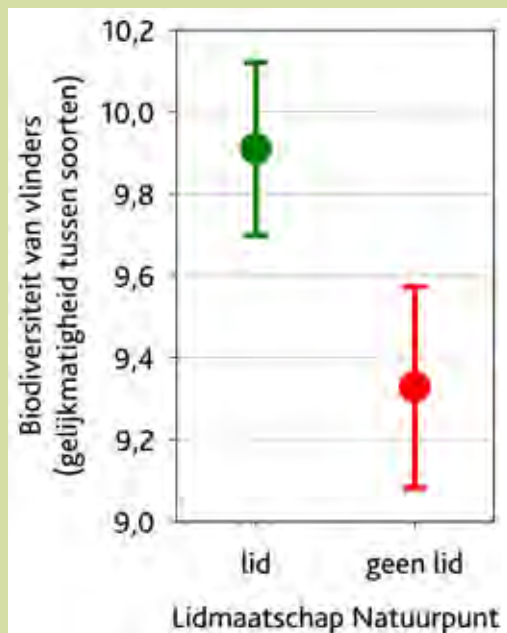
omdat mensen de oorzaak én de oplossing zijn

LID ZIJN HELPT DE BIODIVERSITEIT

Dat het lidmaatschap van Natuurpunt de biodiversiteit helpt, is een uitspraak waar velen al lang van overtuigd zijn, maar die we sinds het Vlindermee-project ook haarscherp met cijfers kunnen aantonen!

Na het Vlindermee-telweekend bezorgden 2.108 gezinnen ons gegevens over de aantallen van 20 algemene vlindersoorten in hun tuin. We vroegen ook of ze reeds lid waren van Natuurpunt en hoe natuurlijk hun tuin ingericht was.

In tuinen van leden kwam gemiddeld één vlindersoort meer voor dan in tuinen van niet-leden. Dat is leuk, maar biodiversiteit gaat natuurlijk over meer dan een soortje meer. Uit een biodiversiteitsanalyse bleek echter ook dat de verdeling van de aantallen vlinders over de 20 soorten meer gelijkmatig was in tuinen van leden. Met andere woorden: in tuinen van niet-leden overheersten de aantallen van een kleiner aantal soorten zoals klein en groot koolwitje en atalanta veel sterker.

De biodiversiteit van vlinders is beduidend hoger in tuinen van leden dan van niet-leden. (gelijkmatigheid van de aantallen tussen 20 soorten, uitgedrukt als omgekeerde Simpson's index met 95 % betrouwbaarheidsinterval)

© Pieter Van Dorselaer

Atalanta

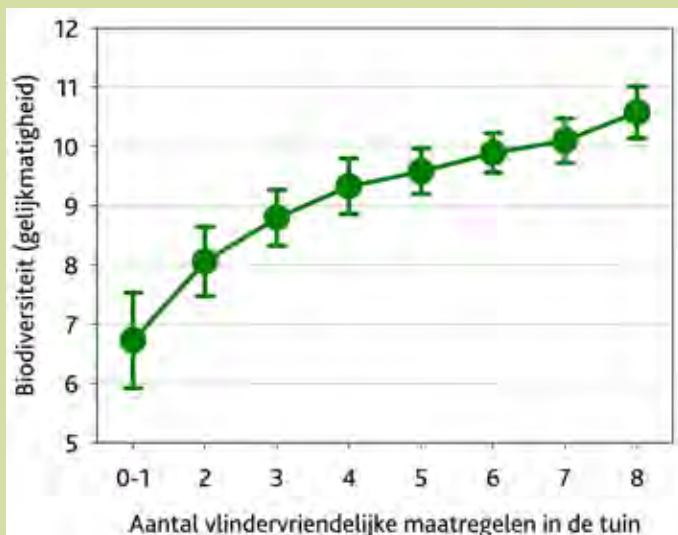
© Diane Appels

Klein koolwitje

Dominantie van een paar soorten (het omgekeerde van gelijkmatigheid) wijst op een verlaagde biodiversiteit. Leden hebben dus in feite meer boeiende tuinen: de kans dat de volgende vlinder die je er ontdekt een andere soort is dan de vorige die je tegenkwam, is er aanzienlijk groter dan in tuinen van niet-leden!

Verstoring van gemeenschappen en verschraling van biodiversiteit leidt vaak tot dominantie van enkele banalere soorten, terwijl evenwichtiger opgebouwde gemeenschappen meer robuust en stabiel zijn. Leden van Natuurpunt dragen dus met hun tuin bij aan de vlinderdiversiteit in Vlaanderen!

We kennen ook minstens één van de mechanismen die hier achter zit. De biodiversiteit van vlinders in tuinen neemt sterk toe naarmate er meer vlindervriendelijke elementen aanwezig zijn in de tuin (bv. bloemenperken, waterpartij, fruitbomen, kruiden, wilde hoekjes, moestuin, hagen van inheemse soorten, vlinderstruik).

De biodiversiteit van vlinders neemt sterk toe naarmate er in tuinen meer vlindervriendelijke elementen aanwezig zijn. (gelijkmatigheid van de aantallen tussen 20 soorten, uitgedrukt als omgekeerde Simpson's index met 95 % betrouwbaarheidsinterval)

© Ortwin Hoffmann

Vlinders tellen op de vlinderstruik

En jawel hoor: bij Natuurpunt-leden komen inderdaad meer natuurvriendelijke elementen voor in de tuin dan bij niet-leden (gemiddeld 5 tegenover 4), en net dat is natuurlijk geen toeval! Dit is een bewijs dat we zelf door natuurbewust om te gaan met onze tuin wel degelijk kunnen bijdragen aan de biodiversiteit in onze onmiddellijke omgeving.

Dit jaar proberen we trouwens mensen gericht aan te zetten om vlindervriendelijke maatregelen te nemen in hun tuin... en dan kunnen we kijken hoe de vlinders daar op reageren. Vooral voor tuinen die we reeds kennen van vorig jaar wordt dit boeiend.

DOE MEE!

Hopelijk doe jij (opnieuw) mee op 2 & 3 augustus 2008 én neem je dit jaar minstens één vlindervriendelijke maatregel (extra) in je tuin. Alle info op www.vlindermee.be.

Meer info: Marc Herremans 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Wouter Vanreusel, 015/29.72.13, wouter.vanreusel@natuurpunt.be

Meer lezen: Vanreusel 2007 (rapport Natuur.studie, ook op www.vlindermee.be)

Meetellen?! www.vlindermee.be, www.telme.be

COMMUNICATIE: VOORAL FLITSERDEFLITS

ELEKTRONISCHE FLITSEN

Er werd weer heel wat geflits in 2007. Er verschenen elektronische flitsen van het Natuurpunt Studie-secretariaat (Studie.flits 18x), en thematische flitsen over zoogdieren (Zoog.flits 6x), amfibieën en reptielen (Hyla.flits 4x), ongewervelden (Focus@ongewervelden 11x), vleermuizen (Chirocontact 3x) en het beschermingsproject Bruine Vuurvlinder (7x). Er werd in 2007 bijkomend van start gegaan met flitsen over dagvlinders (Dagvlinder.flits 6x), het Algemene Broedvogel Monitoring-project (ABV-flits 7x) en paddenstoelen (Paddenstoelen.flits 4x). Voor de deelnemers aan de Vlinder Mee-actie kwam er een Nieuwsbrief Tuinvlindertelling (8x). Samen worden deze thematische flitsen verstuurd naar 6.120 aangemelde personen.

TIJDSCHRIFTEN

Er verschenen 4 nummers van Natuur.focus, het Vlaamse tijdschrift voor natuurstudie en natuurbeheer, en 4 nummers van Natuur.oriolus, het tijdschrift voor vogelstudie in Vlaanderen. In september 2007 verscheen het themanummer Roofvogels als supplement van Natuur.oriolus. Door gerichte promotie van dit bijzonder aantrekkelijk product nam het aantal abonnementen op drie maand tijd met 8% toe. Het tijdschrift Zoogdier (van de Nederlandse Zoogdiervereiniging VZZ en de Vlaamse Zoogdierenwerkgroep en Vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt) verscheen eveneens 4x. De Nieuwsbrief Mossen en Lichenen, Planten en Paddenstoelen verscheen 2x en werd in het najaar omgezet in de Nieuwsbrief Planten, Mossen & Lichenen en de Paddenstoelen.flits (beide worden bij voorkeur digitaal verspreid, maar papieren versies zijn voorlopig nog steeds mogelijk).

STUDIERAPPORTEN

In 2007 verschenen er 13 projectrapporten van de dienst Studie, over hazelmuis, eikelmuis, amfibieën en reptielen in het Brussels Gewest, paddenstoelen, weidevogelbeheer, korstmossen in Vlaams-Brabant, het vlindertelweekend, boomkikkers in Limburg en de bruine vuurvlieder (zie lijst achteraan: rapporten downloadbaar via www.natuurpunt.be/jaarrapportstudie).

STUDIEDAGEN

6e Belgische Vogeldag (24-2-2007, Wilrijk): 225 deelnemers
 Vlinderstudiedag (10-3-2007, Mechelen): 133 deelnemers
 3e Gierzwaluwvapping (23-6-2007, Gent): 40 deelnemers
 19e Vlaamse ornithologische Studiedag (VLOS) (1-12-2007, antwerpen): 201 deelnemers

MAILLIJSTEN EN INTERNETFORA

Er zijn minstens 33 maillijsten en internetfora actief, waar het weefsel leeft en waarnemers contacten onderhouden en gegevens uitwisselen. Het Natuurpunt Forum West-Vlaanderen (<http://natuur-forum.be>) blijft het grootste en meest bekende daarvan. Op 10.01.2008 waren er 2.178 geregistreerde forumleden (+563 in 2007), werden 150.386 tekstjes geplaatst in 5.438 onderwerpen. Dit forum had sinds haar ontstaan gemiddeld 1.393 unieke bezoekers/dag en gemiddeld 4.361 bezoeken/dag. Topdag was 18.06.2007 met 5.095 unieke bezoekers tijdens de valse gieren-invasie.

ALLE ELEKTRONISCHE INFORMATIE OVER DE STUDIE VAN BIODIVERSITEIT IN HET NATUURPUNT-NETWERK WERD IN 2007 SAMEN MEERDERE MILJOENEN KEER BEZOCHT!

Meer info en inschrijven voor flitsen: via www.natuurpunt.be/mijnnatuurpunt/Ezines.aspx
 Een abonnement op Natuur.focus of Natuur.oriolus kost 28,50 euro (lidmaatschap inbegrepen) of voor beide tijdschriften samen 34,50 euro, over te schrijven op rek.nr. 230-0044233-21. Elektronische flitsen zijn gratis.

Met de steun van: Leica / In samenwerking met: Natuurpunt Educatie

NATUURPUNT STUDIE

GIERT DOOR DE PERS IN 2007

In 2007 zocht Natuurpunt Studie heel regelmatig de pers op, en omgekeerd. Om onze boodschap tot het brede publiek te laten doordringen, is media-aandacht meer dan welkom. En dat we heel wat nieuwswaardige items kunnen aanbieden vanuit Studie, toont dit korte jaaroverzicht.

Januari 2007 was de zachtste ooit sinds de start van de meteorologische metingen in 1833. En dat liet zich voelen. Citroenvlinders in januari, vleermuizen die nog niet naar de forten waren teruggekeerd om er hun winterslaap aan te vatten. Het Laatste Nieuws bracht hierover op 9 januari een ruime reportage onder de kop "biologische klok van dieren op hol", waarin onder andere Marc Herremans aan het woord komt. Op 21 februari covert het VRT-journaal naar jaarlijkse gewoonte de start van de paddentrek met hyllet Bart Hellemans als woordvoerder.

Natuurpunt redt kolonie huiszwaluwen

Gazet van Antwerpen 25-4-2007

13 april was een dag vol ellende. Het overlijden van Boris Jeltsin kon Gerald Driessens echter niet uit het VRT-journaal houden met het enige positieve van de dag: een geslaagde reddingsactie van de laatste huiszwaluwkolonie in Mechelen.

Gazet van Antwerpen 19-6-2007

Dan blijft het even stil tot de bom barst op 19 juni wanneer de gieren Vlaanderen veroveren. Elke Vlaamse krant heeft deze influx uitvoerig verslaan. Voor de meeste was het voorpaginanieuws en de gierensaga was zo dominant dat zelfs De Tijd het er over had. Maar vooral de aandacht van radio en tv was overweldigend; dagenlang waren de gieren en Natuurpunt aanwezig met een update in vrijwel elk nieuws. Het zal waarschijnlijk niet meer zo gauw gebeuren dat zowel VRT als VTM met straalwagens afzakken naar aanleiding van een persbericht van Natuurpunt om een reportage te schieten waarmee het journaal wordt geopend. Een vlotte coördinatie tussen Gerald Driessens (permanentie op het secretariaat in Mechelen), Dominique Verbelen (onze reporter ter plaatse) en Wim Van den Bossche (beleidssteunend) bracht Natuurpunt met een deskundig en coherent verhaal op alle zenders, zelfs rechtstreeks op het NOS-journaal. Het verhaal zat sterk in elkaar en leidde ook tot vragen in de Europese Commissie. De pers ging uitvoerig in op dit onderwerp en de volgende dag was het wereldnieuws. El Mundo, CNN, The Daily Mail, The Herald Tribune, De Telegraaf tot kranten in Peru, Turkije en Brunei. Ze kopten alle de gierensaga. Zelden gezien, net als die gierengroepen. Deze uitgebreide persaanpak heeft de problematiek van de "muladares" hoog op de politieke agenda geplaatst en zal ongetwijfeld één en ander in een stroomversnelling hebben gebracht. Leuk neveneffect: nog nooit werd de Natuur.Vogellijn zo vaak gebeld, nog nooit werd de Natuurpunt-website zo vaak bezocht. De macht van de media.

De Standaard 4-8-2007

Het Laatste Nieuws 23-6-2007

Vanuit de intense contacten die tijdens deze gierenhype ontstonden, vlotte het daarna behoorlijk. De eerste nationale tuinvlindertelling op 4 en 5 augustus was meteen raak, in een bijzonder vlotte regio van Wouter Vanreusel. Opnieuw "full coverage" op VRT en VTM en ook de schrijvende pers liet zich niet onbetuigd. Dankzij de ruime persaandacht kende de hele actie in haar debuutjaar een onverhoopt succes. Vlinderjuf Floor Van Pelt (stagiaire bij Natuurpunt Studie) wist met haar Nederlandse charmes zelfs een reportage in de Weekend Knack te versieren.

Gazet van Antwerpen 24-8-2007

Het Laatste Nieuws 28-8-2007

Op 25 augustus kon de Internationale Nacht van de Vleermuis onder andere de Gazet van Antwerpen bekoren en wie nog niet wist dat Joeri Cortens een vlotte kerel is, kon zichzelf overtuigen in het VRT-journaal van 27 augustus, waarin ons eikelmuisverhaal met muis en al de wereld werd ingestuurd. Ook Radio 2 en Studio Brussel pikten dit item op. Zelfs kleinere persberichten over een rolrond vliegend hert in het Brakels Hayesbos (Het Laatste Nieuws, 28 augustus) of de eerste Belgische waarneming van een dennenbandspanner in Mortsel (Het Laatste Nieuws, 5 september) kregen zendtijd toebedeeld. En dat Natuurpunt Studie in Vlaanderen het kenniscentrum vormt voor alles wat hazelmuizen betreft, ontging ook Knack niet (met dank aan Goedele Verbeylen).

Midden in de langste regeringscrisis ooit, mocht Marc Herremans eind augustus in het VRT-journaal de zware politieke agenda komen verlichten met duiding over... slakken nog wel.

Toen werd het even kalmer, al mag de uitgebreide paddenstoelenbijdrage met Roosmarijn Steeman in de Libelle Country van september zeker niet onvermeld blijven. Oktober is voor vogelkijkend Vlaanderen traditioneel de maand van het trektellen. Nergens ter wereld wordt zo'n hoge dichtheid aan trektelposten gehaald als in België en Nederland. Geen wonder dat Euro Birdwatch 2007 dan ook goed was voor een item in het VRT-journaal van 7 oktober. Ook Radio 2 Oost-Vlaanderen, Limburg en Vlaams-Brabant haalden Natuurpunters in de studio (of aan de lijn) om dit evenement te duiden.

Het Laatste Nieuws 9-1-2007

Met Radio 2 Vlaams-Brabant hebben we dit jaar wel iets bijzonders gehad. De hele zomer kregen we in de Ochtendpost elke vrijdag een vast item toebedeeld. Doel: mensen meer bewust maken van hoe ieder voor zich in z'n directe woonomgeving mee het verschil kan maken. Dominique Verbelen was elke zomerse vrijdag rechtstreeks vanuit het Amerikaans theater in Brussel aan het (weder)woord met Dimitri Stuer van de Ochtendpost. Eén keer liep "lekker groen" behoorlijk uit, waardoor er nog nauwelijks tijd was om de gesprekken rond de splitsing van Brussel-Halle-Vilvoorde te becommentariëren!

Samen zorgde het personeel van Natuurpunt Studie voor 32 artikels in kranten en populaire tijdschriften, 29 interviews voor de radio en 7 optredens voor tv.

De aanpak om betere perscontacten te onderhouden, heeft duidelijk gerendeerd. Een aantal journalisten die het voorbije jaar mee hebben geholpen om Natuurpunt op een degelijke manier in beeld te brengen, zal in 2008 in elk geval op één of meerdere scoops kunnen rekenen!

Meer info en perscontact: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be
Wouter Vanreusel, 0476/60.92.42, wouter.vanreusel@natuurpunt.be
Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, d.verbelen@pandora.be

Meer lezen: kijk in de krant! ... of naar het nieuws!

Libelle Country 9-2007

TEL MEE!

VIA WWW.TELMEE.BE

Natuurstudiegegevens van vrijwilligers vormen de belangrijkste bron van informatie voor het Natuurbehoud.

Naast losse waarnemingen en soortenlijsten die worden doorgegeven, worden er ook heel wat gegevens verzameld via georganiseerde tel- en meetschema's. Wanneer informatie op een systematische manier bijeengebracht wordt, kan die gebruikt worden om de toestand van de natuur in cijfers weer te geven. Er bestaan zowel heel laagdrempelige telprojecten voor iedereen, als meer intensieve telprogramma's voor specialisten. Een overzicht van al deze projecten was tot nu toe niet beschikbaar. Daarom werd door Natuurpunt Studie een website ontwikkeld waarop de georganiseerde projecten rond natuurstudie worden gebundeld: www.telme.be.

Van elk project is er een fiche met samenvatting, contactgegevens, de belangrijkste resultaten, en een link naar eventuele projectwebsites. De laatste versies van handleidingen en invulformulieren kunnen hier worden gedownload, evenals publicaties over de telresultaten.

natuurpunt
Tel mee
iets gezien?

Tel mee : telprojecten voor iedereen !

Een goede kennis van de verspreiding van het leven rondom ons is van groot belang voor het beter begrijpen en beschermen van de natuur. Niet alleen binnen natuurgebieden, maar ook daarbuiten. Gegevens van vrijwilligers over verspreiding en talrijkheid van soorten vormen de belangrijkste bron van informatie voor het natuurbehoud. Ook jij kan hier actief aan meewerken. Je kan op jezelf de natuur intrekken en je waarnemingen doorgeven, maar je kan ook aan heel wat georganiseerde telprojecten deelnemen. Van het melden van je tuinvogels tot het tellen van de eitjes van de zeldzame sleedoorn. Via deze website kan je op een eenvoudige manier een selectie maken uit al deze projecten.

Criteria

Welke soortgroep interesseert je?

Hoeveel tijd wil je aan het project besteden?

Hoe goed is je kennis?

31 projecten voldoen aan uw criteria (in 7 categorieën).

Amfibieën/Reptielen	Vogels	Ongewervelden
- Gewoneal zonder piepel - Paddenwerzal	- Algemine broedvogels Vlaanderen - Bijzondere broedvogels Vlaanderen - Fenologie - Punt Transect Telling (PTT) - Punt Transect Telling LIGHT - Tellingen slaapplekken kleine zilveraars - Traktelingen - Vossen en beieren 2006 - Vogels - Watervogeltellingen - Wederogelproject	- Brune vuurderproject - Dagvlinderatlas 2007-2010 - Nachtvlinderinventarisaties - Verspreiding Sleedoorn - Vindertweekend 2008

Via een vragenlijst helpt de website je bepalen welke projecten het best bij je passen op basis van beschikbare tijd en de kennis die je al hebt. Indien gewenst, kan je ook selecteren op een bepaalde soortgroep.

Naast informatie over de telprojecten, is er onder de rubriek "ietsgezien" ook een overzicht te vinden van waar je met losse waarnemingen van verschillende soortengroepen terecht kan.

Neem zelf eens een kijkje op www.telme.be en hopelijk tel jij binnenkort ook (weer) mee! Want... wie meetelt, telt mee!

Meer info: Wouter Vanreusel, 015/29.72.13, wouter.vanreusel@natuurpunt.be
Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be
studie@natuurpunt.be
Meetellen?! www.telme.be, www.waarnemingen.be

VLINDER MEE!

TUINVLINDERTELLING 2007

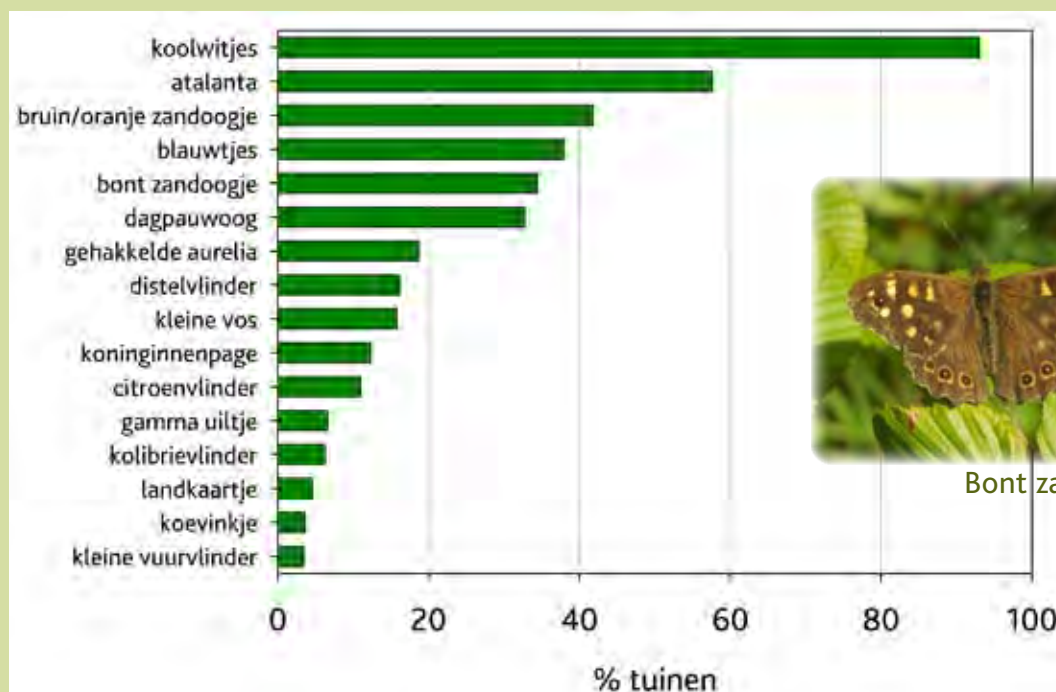

In 2007 werd voor de eerste maal een nationale telling van "tuinvlinders" georganiseerd. Dat bijzondere vlindersoorten het niet goed doen, wisten we al, maar meer en meer blijkt dat ook onze "gewone" vlinders van tuinen en wegbermen nog steeds achteruit gaan. Door veel mensen te betrekken bij het waarnemen én noteren van aantallen vlinders, kan nuttige informatie worden verzameld over de toestand van onze natuur. En tegelijk kunnen de waarnemers iets bijleren over vlinders, of over het vlindervriendelijk inrichten van hun tuin.

TELWEEKEND

De eerste vlindertelactie was een succes: in totaal stuurden 2.108 mensen hun telling door, waarvan 94 % via het internet. In totaal werden 9.452 vlinders gemeld. Alle 20 geselecteerde soorten werden waargenomen. Ondanks het zonnige weer werden er maar weinig vlinders gezien in de Vlaamse tuinen. Per tuin werden gemiddeld negen exemplaren van vier soorten geteld.

Koolwitjes waren de meest getelde vlinders, gevolgd door de atalanta en de zandoogjes. In 93 % van de Vlaamse tuinen komt minstens één van de koolwitjes voor. Atalanta werd gezien in 56 % van de tuinen. Opvallend: de normaal gezien zeer algemene dagpauwoog dook slechts op in 33 % van de tuinen, kleine vos in amper 16 % en citroenvlinder in 11 %. In Wallonië scoren deze soorten beduidend hoger met respectievelijk 47 %, 43 % en 19 %, een gevolg van de nog betere kwaliteit van het landschap in het Waalse landsgedeelte? Icarusblauwtje komt in beide landsgedeelten slechts in 10 % van de tuinen voor.

Bont zandoogje

© Pieter Van Dorselaer

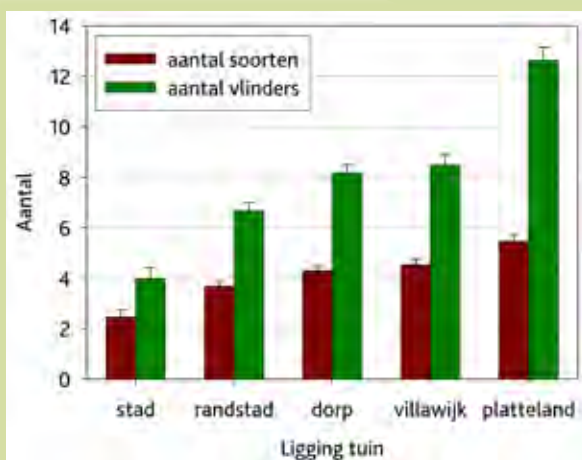
Overzicht van het aandeel tuinen waarin elke soort werd waargenomen (in %), gerangschikt van hoog naar laag.

Opvallend is het talrijk voorkomen van het bont zandoogje. Hoewel deze vlinder vroeger bijna uitsluitend in bossen voorkwam, vliegt hij momenteel in één derde van de Vlaamse tuinen. Net zoals de merel, heeft hij de overstap van bos naar park- en tuinlandschap succesvol kunnen maken.

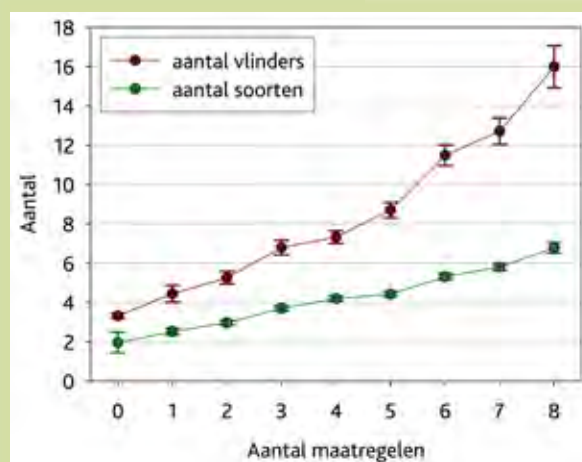
EFFECTEN VAN GROOTTE, LIGGING EN TOESTAND VAN DE TUIN

Er zijn duidelijk minder vlinders in de stad dan op het platteland. Met afnemende graad van verstedelijking is er zoals verwacht een toenemende vlinderrijkdom.

Hoe de tuin er uit ziet, heeft ook een duidelijke invloed. Het aantal vlinders én vlindersoorten is duidelijk hoger in tuinen met meer vlindervriendelijke maatregelen; uiteraard zit hierin ook een effect genesteld van tuingrootte (in grotere tuinen zijn meer maatregelen mogelijk). De aanwezigheid van vlinderstruiken heeft het grootste effect op het aantal vlinders. In tuinen met vlinderstruiken worden gemiddeld vier soorten meer gezien. Maar alle andere maatregelen hebben ook een positief effect. Je kan dus zelf heel wat doen voor vlinders in je tuin.

Aantal vlinders en gemiddeld aantal vlindersoorten per tuin in functie van de ligging van de tuin (zoals aangegeven door de tellers), met aanduiding van de standaardfout.

In tuinen met enkel gazon en géén vlindervriendelijke maatregelen worden gemiddeld 2 soorten gezien tegenover gemiddeld 4,5 soorten in tuinen met minstens één vlindervriendelijke maatregel.

Een gemiddelde van negen vlinders van vier soorten per tuin is zeer weinig voor een zonnig weekend begin augustus. Het lage aantal vlinders kan waarschijnlijk worden verklaard door twee factoren: een blijvende algemene daling van het vlinderbestand in combinatie met een extreem klimaatjaar. Zelfs met de meeste van onze vroeger algemene "tuinvlinders" gaat het dus niet goed.

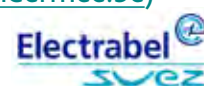
Gelukkig kunnen vlindervriendelijke maatregelen wel degelijk een verschil maken. Hoe natuurlijker je tuin is ingericht, hoe meer vlinders van hoe meer soorten er worden gezien. Dat is meteen een uitdaging voor mensen die nu nog geen heel vlindervriendelijke tuin hebben. Neem deze winter een aantal maatregelen, en tel volgend jaar opnieuw. Wie weet, kan je het effect van een meer vlindervriendelijke tuin volgend jaar al aflezen aan het aantal vlinders. Hopelijk tel je opnieuw mee in 2008.

Meer info: Wouter Vanreusel, 015/29.72.13, wouter.vanreusel@natuurpunt.be

Meer lezen: Vanreusel 2007 (rapport Natuur.studie, ook op www.vlindermee.be)

Meetellen?! www.vlindermee.be, www.telmee.be

Met de steun van / In samenwerking met: Electrabel, VELT

DE NATUURKALENDER

VINGER AAN DE WARME POLS

Ter gelegenheid van de eerste verjaardag van de Natuur.kalender blikken we even terug. Dit initiatief is een samenwerkingsverband van de dienst Beleid, de dienst Studie en de Vlaamse Vereniging voor Weerkunde. De site wil het publiek bewuster maken van de veranderingen in het klimaat en de impact op de natuur om ons heen. Daartoe biedt het meerdere soorten informatie: naast dagelijkse weerwaarnemingen vind je er tips om zelf energie te sparen, lespakketten voor scholen en veel achtergrondinformatie over klimaatopwarming en de invloed van klimaat op gezondheid (met actuele thema's als processierupsen en teken). Kern van de website is een meldsysteem voor eerste waarnemingen van natuurfenomenen.

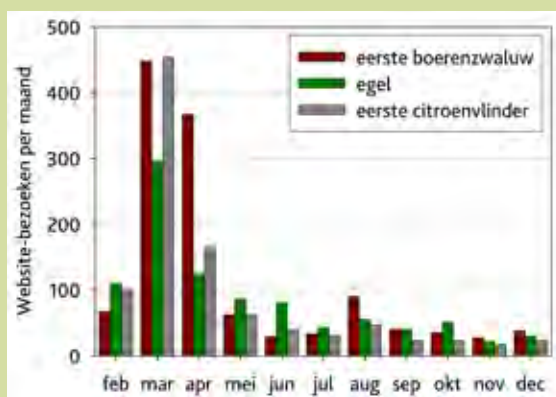

	visits	pages	files	hits
totaal	75.782	517.153	805.439	978.553

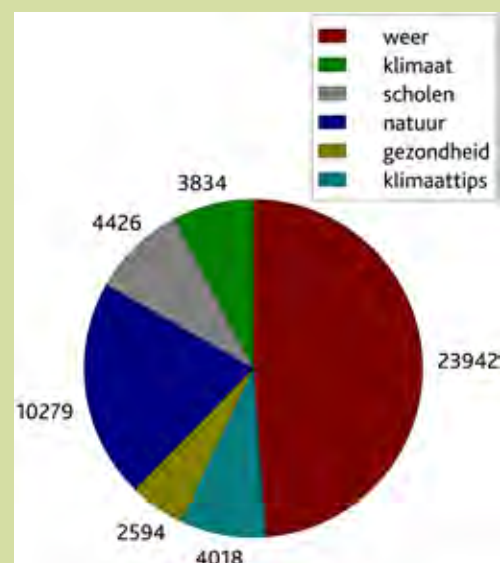
Die kan het brede publiek zelf mee documenteren: voor een beperkte selectie van seizoengebonden fenomenen vragen we naar de datum waarop dit de eerste keer werd waargenomen. Daarnaast is er ook een vrije categorie waar allerlei andere opvallende fenologische waarnemingen kunnen gemeld worden.

De Nederlandse Natuurkalender is immens populair, maar was er ook in Vlaanderen belangstelling voor dit nieuwe initiatief? Voor een gespecialiseerd onderdeel van onze website lokte de Natuur.kalender een behoorlijk aantal bezoekers: op 11 maanden 75.782 unieke bezoekers, goed voor bijna een miljoen hits.

Dagelijks bezochten 200 tot 300 mensen de site. Bijna de helft kwam naar de weergegevens kijken en een kwart bezocht de natuurinformatie. De processierupsen mochten op heel wat aandacht rekenen. Zoals dat voor seizoengebonden fenomenen kan verwacht worden, was de belangstelling sterk geconcentreerd in het voorjaar, wanneer iedereen gebrand is om tekenen van de lente waar te nemen in de natuur.

Bezoek aan de website concentreert zich rond het ogenblik dat het fenomeen zich in de natuur voordoet: vooral in maart komen mensen bijvoorbeeld zoeken naar informatie over de eerste citroenvlinder.

Verdeling aantal hits over rubrieken.

Zoals dat wel meer gebeurt, keken er meer mensen toe dan er actief deelnamen: in 2007 vulden 820 mensen gegevens in voor de vaste categorieën, en er waren 550 vrije meldingen van andere fenomenen. Dat aantal willen we in 2008 sterk verhogen. Want – naast sensibilisatie – is de bedoeling van de natuurkalender ook om een gegevensreeks op te bouwen die verschuivingen in de tijd kan aantonen; je weet wel, het “meikever wordt aprilkever”-verhaal. Eén jaartje zegt hier natuurlijk nog niets; de tabel hieronder geeft dus enkel een paar kencijfers over de fenomenen die het afgelopen jaar het meest werden gerapporteerd.

10 % van de inzenders had reeds voor het eerst zijn gras gemaaid vóór 20 februari 2007 en de helft van de melders had al een terrasje achter de rug op 14 maart! Er was eens een tijd... – nog niet eens zo heel lang geleden – dat het vroor in de winter, het gras maar begon te groeien in maart en de eerste terrasjestijd iets was voor mei of uitzonderlijk april.

Meiklokjes waren vorig jaar helemaal aprilklokjes. Okkernoten rapen was vroeger iets voor begin oktober, maar kan nu al vanaf eind augustus. Paasbloemen worden misschien ooit nog kerstbloemen.

	Q10	mediaan	Q90
eerste keer gras maaien	19 feb	12 mrt	8 apr
eerste terrasje	12 feb	14 mrt	6 apr
Forsythia eerste bloei	18 feb	2 mrt	11 mrt
Forsythia volledige bloei	9 mrt	15 mrt	29 mrt
narcis eerste bloei	12 feb	27 feb	2 mrt
narcis volledige bloei	24 feb	5 mrt	13 mrt
meiklokje bloei	13 apr	17 apr	24 apr
vlierstruik volledige bloei	1 mei	7 mei	14 mei
paardenkastanje eerste bloei	12 apr	15 apr	18 apr
vlierstruik eerste bloei	21 apr	28 apr	2 mei
vlierbes rijp	3 aug	7 aug	21 aug
braam rijp	21 jun	24 jul	9 aug
herfsttijloos bloei	11 aug	28 aug	18 sep
tammekastanje rijp	14 sep	22 sep	1 okt
klimop bloei	18 aug	29 aug	20 sep
okkernoot rijp	23 aug	1 sep	12 sep
eerste boerenzwaluw	17 mrt	8 apr	19 apr
eerste koekoek	10 apr	15 apr	28 apr
eerste ooievaar	17 feb	15 mrt	17 apr
eerste gierzwaluw	21 apr	26 apr	5 mei
eerste vliegenvlam	26 aug	21 sep	6 okt
eerste oranjepijp	1 apr	11 apr	19 apr
eerste citroenvlinder	7 mrt	14 mrt	9 apr
eerste egel	2 feb	12 mrt	15 apr

Kengetallen voor een aantal van de seizoensgebonden fenomenen (mediaan = middelwaarde die 50 % van de observaties voor en 50 % achter zich laat, Q10 = datum waarop 10 % van de waarnemingen heeft plaatsgevonden, Q90 = 90 % van de waarnemingen is voorbij).

Hoe gaan we in 2008 verder? Eind 2007 kreeg de website een update en waren er een paar relatief kleine bijstellingen, zoals het beperken van de categorieën per soort en het toevoegen van een aantal nieuwe fenomenen die vaak gemeld werden in de losse waarnemingen. Sommige fenomenen hebben ook een heel smal tijdvenster en daardoor minder “ruis”, zoals het in bloei komen van de paardenkastanje. Daar gaan we dus volop mee verder. Voor sommige fenomenen komt er minder nadruk op de “eerste waarneming”, zodat hopelijk meer mensen zich aangesproken voelen om te participeren.

Nu het systeem op punt begint te staan, komt er ook meer communicatie, onder andere via een waarschuwingssysteem dat enige tijd op voorhand oproept om uit te kijken naar de fenomenen die er aan komen. Op naar de 2.000 melders en de 6.000 meldingen in 2008?!

Meer info : Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be
 Steven Vanholme, 015/29.72.38, steven.vanholme@natuurpunt.be
 Christophe Diericx, 015/29.72.69, christophe.diericx@natuurpunt.be
 Meer lezen: www.natuurpunt.be/natuurkalender, www.weerkunde.be
 Meedoen?! www.natuurpunt.be/natuurkalender
 In samenwerking met: Natuurpunt Beleid, Vlaamse Vereniging voor Weerkunde

"GEWRIEMEL ZONDER PIEMEL"

HYLA WAAGT EN SLAAGT!

Vogelmannen kunnen al enige jaren voeren en beloeren, vlinderaars hielden in 2007 de tuinvлиндertelling boven de doopvont. Hyla kwam met een eigen laagdrempelig tuinproject: "Gewriemel zonder piemel", een werktitel die hen de banvloek van half Vlaanderen opleverde, maar in elk geval liep hij wel in het oog. Doel: mensen bewust maken van hoe een ecologische tuinvijver er kan uitzien en hen meteen ook vragen om kikker- en paddemanderwaarnemingen uit eigen tuinplas door te spelen. Een pilootproject, folder verspreid op 4.000 exemplaren, zonder perscampagne, met beperkte aandacht in Natuur.blad. Gewaagd, maar al gauw bleek ook: geslaagd!

© Robert Jooris

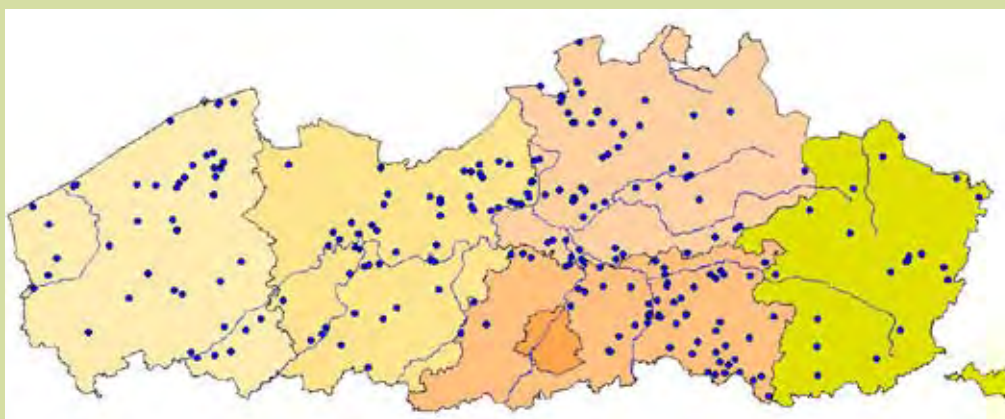
De ideale vijver: visvrij, veel waterplanten en zacht glooiende oevers

© Robert Jooris

Maar dit is een nachtmerrie: massa's vis, loodrechte oevers en geen planten

In 2007 kregen we gegevens door van 265 tuinvijvers. Best knap, want da's een return van ca. 6,6 %. Niet veel? Toch wel! Velen hebben immers wel een tuin – en kunnen daar dus lustig vogelen en vlinderen –, maar lang niet iedere tuineigenaar heeft ook een tuinvijver. Voor 2008 werd besloten om deze tuinvijvercampagne toe te voegen aan de set van laagdrempelige "citizen science"-projecten met de volle focus op natuur in en om de tuin.

Ligging van de tuinvijvers waar we in 2007 gegevens van ontvingen.

Vlaams-Brabant ging het gretigst in op de oproep (63), op de voet gevolgd door Antwerpen (60), Oost-Vlaanderen (55) en West-Vlaanderen (46). Zoals wel vaker, bengelt Limburg aan de staart (22). Vreemd dat net de natuurrijkste provincie het moeilijkst valt te mobiliseren om aan zo'n projecten deel te nemen. Maar misschien moeten die Limburgse antwoordformulieren nog binnenlopen?

De bruine kikker knorde in 71 % van alle tuinvijvers, gevolgd door groene kikker (66 %) en gewone pad (63 %). Alpenwatersalamanders wriemelden in 41 % van de tuinvijvers, maar ook kleine watersalamander liet zich met 38 % niet onbetuigd. En dan zijn er altijd wel verrassingen. Wat te denken van tien tuinvijvers met vinpootsalamander, zes met kamsalamander en zelfs eentje met larven van vuursalamander!

Verkeerd gedetermineerd? Dat dachten wij ook. Maar Hyla zou Hyla niet zijn als ze zo'n uitschieters niet zou nagaan. We belden die mensen op of gingen er zelf langs. Enkel wanneer de determinatie sluitend kon worden gemaakt (op basis van een foto of omdat we er zelf deze zeldzame rakers konden waarnemen), werden ze weerhouden voor de databank. Zo zie je maar dat tuinvijvers zelfs voor Rode Lijst-soorten of habitatrichtlijnsoorten een geschikt plekje kunnen zijn.

Robert Jooris (in een vroeger leven zelf een groene kikker) beleefde hoogdagen aan dit project. Telkens een formulier binnenkwam waarop de aanwezigheid van groene kikkers werd aangetikt, stuurde hij onverwijld een mailtje met twee geluidsfragmenten terug: eentje van bastaardkikker en eentje van meerkikker. Heel wat mensen reageerden. Verwondering alom toen ze op basis van die geluidsfragmenten zelf konden vaststellen dat die kabaalmakers (die ze soms zelfs in hun tuin hadden uitgezet) geen romantisch kwakende bastaardkikkers, maar exotisch lachende meerkikkers waren! Deze controle leverde 52 tuinen met bastaardkikker op, 24 werden geteisterd door meerkikker en in eentje bleek er zelfs een poelkikker te kwaken. Best knap!

© Hugo Willocx

De drie soorten van het groene kikker-complex: poelkikker, meerkikker en bastaardkikker

Maar het beste nieuws kwam er voor de atlas. Sinds de publicatie van de vorige reptielen- en amfibieën-atlas in Vlaanderen (1994) hebben de Hylieten zich naar alle hoeken van Vlaanderen begeven. Na 13 jaar telt de databank gegevens van 2.593 kilometerhokken. De tuinvijveractie voegde in één klap 185 nieuwe UTM-hokken aan dit lijstje toe. Een aangroei van 7,1 %, en dat door een simpele folder, verspreid op amper 4.000 stuks.

Meer info: Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, dominique.verbelen@natuurpunt.be
 Robert Jooris, 09/369.42.28, robert.jooris@skynet.be
 Meedoen?! www.kijkeenkikker.be, www.hylawerkgroep.be

VOGELJAAR 2080

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

Met dit jaaroverzicht zetten we een lange traditie voort die de hoogtepunten samenvat van het afgelopen vogeljaar. Het was helaas in 2080 voor het zoveelste in de rij opnieuw geen opperbest jaar voor de vogelkijkers in Vlaanderen. We zijn al een tijdje gewend aan bewegingsrestricties, maar afgelopen jaar werd opnieuw een triest record gevestigd: door uitbraken van West-Nijlvirus en diverse besmettelijke veeziekten bleef het buitengebied in vele regio's ontoegankelijk. Ook de nieuwe piek van Lyme en meningo-encefalitis zorgden er voor dat veel waarnemers alweer binnen bleven uit angst voor de tekenplaag en liever de bijzondere waarnemingen vanuit de luie zetel volgden op Twitch-TV. Voor het derde jaar op rij waren er ook weer felle bosbranden in Limburg in juni en juli, zodat ook deze gebieden ontoegankelijk waren; na de branden was er trouwens niet veel meer te beleven. Anderzijds, op de gebieden waar de dennenbossen door de grote branden van 2072 vernield werden, zaten in het opschietende maquis soorten als bergfluitier, Provençaalse grasmus, baardgrasmus en cirlegors bijzonder in de lift (indexen allemaal +30 tot zelfs +350 % t.o.v. twee jaar geleden).

Ook de Hoge Venen, het pareltje van het natuurbehoud dat na de grote landruil 15 jaar geleden op basis van de taaltelling onder Vlaams bestuur kwam, ging verder in de vlammen op. De veenbodems zijn structureel zo diep uitgedroogd dat het vuur van vorig jaar onblusbaar meters onder de grond bleef doorsmeulen en tijdens de zomer overal weer de kop opstak. Alle grote venen lijken ondertussen verloren en de topsoorten graspieper en kramsvogel kwamen dit jaar opnieuw niet meer tot broeden en dienen nu als uitgestorven beschouwd in Vlaanderen. We hebben graspieper dan ook met een toegevoegd aan het formulier voor de najaarsfenologie (eerste aankomstdatum van noordelijke trekkers verwacht rond half september).

© Frank Snijders

Graspieper: nieuwe soort najaarsfenologie

Het goede nieuws kwam uit de voormalige akkergebieden. Nu de biobrandstoffen definitief hebben afgedaan, blijft de uitgebreide braaklegging zorgen voor een echte boom: op de akker-vogelroutes nam de rode patrijs nog maar eens toe met +8 % ten opzichte van vorig jaar en op meerdere plaatsen komen de vogels reeds in tuinen voor. Ook de steenpatrijs is niet langer beperkt tot de Ardennen, maar heeft zich weten te vestigen op één van de vele landbouwruïnes, al wordt introductie hier niet uitgesloten; verdere aanwijzing hiervoor is het gelijktijdig opduiken van enkele broedparen alpenkraai op dezelfde locatie. Het zat er al een tijdje aan te komen, maar hop dook nu de top tien binnen van talrijkste broedvogels in het buitengebied en wipte de griel die over zijn piek heen lijkt. Kalendarleeuwerik en kortteenleeuwerik schoven elk weer een plaatsje

© Raymond de Smet

Hop in de broedvogel-top tien van het buitengebied

naar boven in de akkervogel-top tien. De resterende – overigens nog steeds juridisch fel omstreden – irrigatievergunningen zorgden er wel weer voor dat de luzernevelden in de Jekervallei in de nazomer vol zaten met kleine trappen. Op de traditionele topplaatsen werden groepen tot 150 dieren gezien. Jammer dat de jacht voor veel verstoring zorgde, maar dat maakte de vogels wel goed zichtbaar.

Eksters blijven helaas afnemen (weer -3 % in ABV) en zijn ondertussen zo zeldzaam geworden dat de kuifkoekoek het moeilijk heeft om zich verder uit te breiden vanuit het Hagenland, waar lokaal nu reeds de helft van de eksternesten geparasiteerd is (vooral in de abrikozen- en amandelboomgaarden). Van ABV gesproken: weer was er dit jaar geen enkele matkop, spotvogel, fitis of braamsluiper in de ABV-tellingen, en enkel van deze laatste werden tot hiertoe een paar broedgevallen in het project Bijzondere Broedvogels Vlaanderen aangemeld!

Nu de zonnebloementeelt en wijnbouw niets meer voorstellen, is de populatie kleine klapenster dramatisch verder teruggelopen: nog amper twee kolonies van telkens minder dan 15 paar. Sommigen voeren aan dat het hier eerder om gevolgen van klimaatverandering zou gaan... maar gelooft iemand daar wel in? De kolonie in het (ex!)hazelmuis landschapspark van Voeren hield nog het beste stand. Daar deed de roodkopklauwier het anderzijds weer heel goed, met een hecht bolwerk van ruim 80 paar.

© Kjell Janssens

Roodkopklauwier: 80 paar in landschapspark Voeren!

Goed en slecht nieuws uit het stedelijke gebied. De studie die leidde tot een verfijnd ontwerp van nestkastjes voor de rotszwaluw blijkt een schot in de roos: 80 % van de bakjes aan grote buildings werden reeds het eerste jaar bezet. Zoals min of meer verwacht, werd een aantal nesten verstoord door opdringerige rotslijsters (vooral blauwe, soms rode), maar met een kleine aanpassing kan ook dat probleem verholpen worden, zoals experimenteel bewezen hier aan ons eigen hoofdkwartier te Munte. Het project samen met de grotere steden om slangenarenden kansen te geven om de exotische pest van korenslangen te helpen bestrijden, blijft aanslaan. De broedpopulatie slangenarenden op kunstnesten in stadsparken en stadsbossen bedraagt inmiddels meer dan 80 paar. De huismus bleef verder terrein verliezen door hybridisatie met de Italiaanse mus; enkel op de windmoleneilandjes voor de kust zitten nog genetisch zuivere huismussen.

© Raymond de Smet

Bestrijding van korenslangen met slangenarenden werkt!

De windeilanden voor de kust zorgden nog voor andere verrassingen. Op de aangelegde kunstkliffen nam de kolonie stormvogeltjes verder toe. Groot nieuws was de ontdekking van drie kuikens van Scopoli's pijlstormvogels onder de funderingsplaten bij de afbraak van een windmolenpark.

Wat als een uitzichtloze, zure grap begon, blijkt nu zijn maatschappelijk nut te bewijzen. Toen Vogelbescherming een aantal jaren geleden geen vergunningen kreeg om gerevalideerde vliegiers van de afgelopen jaren te repatriëren (er kon immers niet aangetoond worden waar ze vandaan kwamen en evenmin of ze in het wild ander voedsel dan varkenshespen zouden aanvaarden), werden ze uiteindelijk gedumpt op in der haast aangebrachte kunstrichels aan het verkommerd Ferraris-gebouw. Dat verhaal is bekend. Het ging hen daar ondertussen echter voor de wind

en het strikte verbod dit jaar op verbranden van veekadavers, op zich een gevolg van de strenge EU-richtlijn voor luchtkwaliteit, zorgde voor een overvloed aan voedsel en een verdere groei met een recordaantal van in totaal 126 jongen verspreid over de verloederde gebouwen aan het noordstation. Het gerucht circuleert echter dat de hele WTC-zone op de schop zal gaan voor een stadsvernieuwingsproject, waarmee helaas meteen ook de grootste kolonie vale gierzwaluwen van het land zou moeten verdwijnen.

© Johan Buckens

Na 30 jaar weer een strandleeuwerik gezien!

Een bewakingscamera op de zeedijk te Wetteren pikte in januari een strandleeuwerik op, de eerste twitchbare in 30 jaar. De politie had de handen vol om de bezoekerstromen te leiden. Jammer dat de speciaal ingezette hoge snelheidstrein uit Limburg op zondag te laat kwam om de vogel nog bij daglicht te kunnen vinden. Na nachtelijke verstoring bleek de vogel nadien niet meer te vinden.

De uitbinker van het jaar was natuurlijk de eindeloos bediscussieerde jonge kiekendief in het Schulensbroek die als steppekiekendief geclaimd werd; bijzonder gedurfd van de waarnemers vermits die soort al 20 jaar als uitgestorven geboekt staat! Via een high-tech muis werd op vernuftige wijze een bloedstaal genomen van de vogel en uit DNA-onderzoek bleek het in feite om een hybride met grauwe kiekendief te gaan (met vader steppe). Wat een ontdekking: ergens op de wereld moet er dus nog minstens één mannetje steppekiekendief rondvliegen! Dit wordt zonder twijfel de meest gezochte vogel van de komende jaren.

Conflicten tussen mens en natuur konden dit jaar ook niet ontbreken op de politieke agenda. De gemengde reigerkolonie in het Viskot in de Getevallei groeide inmiddels uit tot één van de grootste van de lage landen met in totaal meer dan duizend broedparen van vooral ralreiger, kleine zil-verreiger, kwak en purperreiger. Ze bleef echter voor eindeloze controverses zorgen en resulteerde uiteindelijk alweer in een regeringscrisis. De voedselvluchten naar de Dijle- en Demervallei kruisen immers de aanvliegroutes naar de splinternieuwe Europese luchthaven te Beauvechain-Waver, wat voor grote risico's (en communautaire discussies) zorgt. Het argument dat dit probleem haarscherp voorspeld was in het MER en had moeten aanleiding geven tot een alternatieve inplanting, kon alweer niet overtuigen.

We roepen hierbij op om de laatste tellingen van afgelopen jaar voor het nieuwe BirdLife-programma van de IBA's (Indigenous Bird Areas) zo snel mogelijk in te sturen, zodat de afbakening van de gebieden kan voltooid worden. Zoals bekend gaat het er om gebieden op te sporen en af te lijnen waar nog minstens 30 % inheemse vogelsoorten voorkomen, waarbij als inburgeringsreferentie het natuurlijk voorkomen van de soort in het jaar 2010 gebruikt wordt. Internationale doelstelling wordt dan om in deze gebieden 20 % inheemse vogels over te houden tegen 2100 door gerichte exotenbestrijding.

Meer info: Marc Herremans 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Verspreidings- onderzoek

omdat vele ogen meer zien

WEER EEN JAAR VOORBIJ

BIJZONDERE INVASIES IN 2007

Ieder jaar kent zo zijn grillen, maar 2007 werd gekenmerkt door een hele rits bijzondere fenomenen. Dat klimaatveranderingen zich als een rode draad doorheen deze gebeurtenissen wisten te weven, was nauwelijks nog een verrassing.

NOOIT EERDER GEZIENE INVASIE VAN WITVLEUGELSTERNEN

Terwijl normaal slechts enkele van deze feeërieke vogels naar onze streken afdwalen, telde vogelkijkend Vlaanderen tussen 16 en 22 mei bijna 300 witvleugelsternen. Onze noorderburen kreunden nog harder onder dit witgevelegeld geweld: daar zag men zo maar eventjes 2.526 witvleugels. Deze invasie was de grootste die ooit in de Lage Landen werd opgetekend.

© Miel Ferdinande

Witvleugelstern

De invasie kwam volledig onaangekondigd en hoewel ook in het oostelijk deel van Duitsland meer waarnemingen dan normaal werden geregistreerd, was het ontbreken van een opvallende influx in de overige buurlanden toch best vreemd. De witvleugelinflux viel bovendien samen met een meer bescheiden aankomst van witwangsternen, wat de moerassternshow helemaal te gek maakte.

Het ligt niet meteen voor de hand om de juiste oorzaak van dit fenomeen te duiden. Een toevallige samenloop van weerfactoren kan voldoende zijn om trekvogels uit koers te slaan. Anderzijds zorgde de record zachte winter in Oost-Europa voor minder sneeuw en beperktere lenteoverstromingen, met als gevolg minder natte broedgebieden in het voorjaar. In Nederland bleven zelfs vier paartjes broeden, meteen de eerste vier broedgevallen ooit. Toch best merkwaardig!

KOP OMHOOG... DE LIJKENPIKKERS ZIJN DAAR!

Op 17 juni zag Bart Heirweg een gigantische groep vale gieren cirkelen boven Oudenaarde: 97 telde hij er, dat maakt bijna 250 lopende meter vale gier! De daaropvolgende weken doken deze kleppers plots overal op. Vlaanderen telde in juni en begin juli in totaal ca. 200 vale gieren, een behoorlijke verpulvering van het vorige Belgische record.

De eerste betrouwbare melding liep binnen op 16 juni toen Bart De Keersmaecker een groep van 18 vogels boven Ruisbroek spotte. De volgende dag liepen er via de Natuurpunt Vogellijn verschillende waarnemingen binnen. In de namiddag hing een "bel" van 60 vale gieren boven het Lac de Virelles in Henegouwen en een klein uurtje later waren er ook in Tessenderlo tien stuks. Ook boven Sankt-Vith in de Oostkantons werden twee van deze kolossen opgemerkt, maar in Mater (deelgemeente van Oudenaarde) ontplofte de zaak pas echt: 97 vale gieren, de echte kers op deze invasietaart. De dagen daarop bleven de vogels in het land en lieten ze zich uitgebreid bewonderen door zowel de pers als de menigte, die er als gieren op af kwamen.

Ook in Nederland was het raak: daar kreeg men zo'n 170 vale gieren over de vloer, opnieuw een absoluut record. En ook Duitsland deed niet onder met 108 vogels en groepen tot 30 samen. Met meer dan 100 meldingen kon ook Zwitserland zich vergapen aan deze uitzonderlijke verschijning.

De voorbije tien jaar zakten wel meermaals enkele vale gieren af naar de Lage Landen. Steeds ging het om enkelingen, bij uitzondering om kleine groepjes. Was het de stem van Al Gore die de Spaanse gieren bewust maakte van de nakende veranderingen of was voedseltekort de grote hoofdrede? Het complete verhaal zou er één worden van vele nuances. Bovenop de menselijke invloeden blijkt de vale gier nu de nadelen van het succes van de eigen soort te ondervinden. Een explosie van de broedpopulatie en de plots strenge reglementering van de "muladares" (voederplaatsen met dood vee en slachtafval) deed een vorm van voedselschaarste ontstaan, waardoor vooral de niet-broedrijpe vogels werden getroffen. Een uitgebreide bijdrage in Natuur.oriolus zal dieper ingaan op de factoren.

Vale gieren in Vlaanderen

We mogen dit voorval - voorlopig althans - zonder meer als "zeer uitzonderlijk" afdoen. Niet alleen vanwege de impact op vogelkijkend Vlaanderen, maar vooral omdat heel de Vlaamse bevolking er "wakker" van werd. Alle koppen bleken naar de lucht gericht! De internationale belangstelling deed de Natuurpunt Vogellijn gloeien: terwijl we in deze tijd van het jaar doorgaans gemiddeld 60 oproepen per dag krijgen, zagen we nu piekdagen tot 675 oproepen. De invasieperiode van de vale gieren was goed voor 1902 raadplegingen van de Vogellijn!

En aandacht door vogelleken zorgde ook voor een aantal giermeldingen door de zich plots ontluikende ornithologen. Heel vaak was het echter vals alarm en bleek de noodzaak van een scherpe controle van elke gemelde waarneming. Al wat enigszins leek te zweven, werd voor gier aanzien en meermaals kregen overvliegende buizerds voor het lekenoog plots de proporties van een gier!

UITWAAIEN MET KLEINE ALKJES

November is klassiek de uitbolmaand van het vogeljaar: de laatste trektelposten tellen hun najaarstotalen bijeen en maken zich op voor een winterrust. Voor de zeetrektelposten lag dat dit jaar alvast anders. November werd de meest bewogen maand van het jaar. Ook al laten weersvoorspellingen wel vaker het beste verhoppen, toch blijven echte topdagen met veel zeevogels aan onze kust behoorlijk zeldzaam. Maar dit keer was het dus echt raak!

Op 10 en 11 november waaiden de groepen vogels letterlijk voorbij: jan van genten, rotganzen, noordse stormvogels, een massa drieteenmeeuwen, zo veel als de zee kon bieden. Ook grauwe en noordse pijlstormvogels, vale stormvogeltjes, middelste jagers en alken werden vlijtig geklikt. Zelfs rosse franjepoten, stormvogeltjes en papegaaiduikers zorgden op heel wat telposten voor de nodige adrenaline. Voor vele waarnemers de eerste gelegenheid om een aantal van die soorten langs de Vlaamse kust waar te nemen.

© Raymond de Smet

Grappige badeendjes...

De soort die wellicht de meeste aandacht kreeg, was de kleine alk. Op 10 november werd in De Panne met 336 exemplaren een nieuw Belgische record gevestigd. Die zinderende zaterdag klokten ook heel wat andere zeetrektelposten af op meer dan 200 stuks. Op 11 november leek het schuim al van het bier en topte Middelkerke een dagmaximum van 95 vogels. In totaal werden ca. 635 vogels geteld, maar het werkelijke aantal ligt vast veel hoger.

Kleine alken op doortocht

Zo waren de kleine alkjes reeds volop op doortocht in de ochtendschemering, bij het arriveren van de eerste tellers op de telposten. De grappige badeendjes snorden in kleine groepjes en vaak haast op grijpafstand langs de waarnemers heen. Hier en daar vlogen er kleine alkjes op 20 m boven de zeedijk naar het zuidwesten. In Wenduine vlogen er zelfs twee een appartementsgebouw binnen!

WWF publiceerde recent "Auk clue to Impact Climate" (Harding *et al.* 2005), een studie die dieper ingaat op de link tussen de populatiedaling van de kleine alk en het klimaat. Hierbij wordt vooral de aandacht gevestigd op het belang van de aanwezigheid van het juiste soort zoöplankton op de juiste plaats op het juiste moment. Het veranderende klimaat blijkt een nefaste invloed te hebben op het verspreidingspatroon van dat voedsel. Een nieuwe klimaatkanarie werd geboren...

Ook de alkjes illustreerden dat de man in de straat begaan is met de natuur en alles wat erin leeft. Op verschillende plaatsen langs de kust werden verzwakte kleine alkjes (en andere zeevogels) opgeraapt en overgebracht naar erkende Vogelopvangcentra. Maar ook in het binnenland was dat het geval: zo raakten er beestjes verzeild in o.a. Deinze, Lier en Beerse. Met vondsten in Waterschei, Tongeren en Maasmechelen kon de kleine alk nu ook op de Limburgse soortenlijst worden bijgeschreven.

Helaas was deze zuidelijke trip voor vele kleine alken niet alleen hun eerste maar meteen ook hun laatste. Vele alkjes stierven van uitputting of door gebrek aan geschikt voedsel. Van alle vogels die voor verzorging werden binnengebracht, kon er geen enkele worden gerevalideerd. De kleine alk is er namelijk om gekend bijzonder stressgevoelig te zijn. Aan een "juiste methode" om hen erdoor te krijgen, wordt druk gesleuteld.

Kijk mama, op één pootje opstijgen!

Meer info: Gerald Driessens, gerald.driessens@natuurpunt.be, Natuur.Vogellijn: 0900/00.194
 Meer lezen: Harding *et al.* 2005
 Meedoen?! www.telme.be, www.waarnemingen.be, www.trektellen.be

WIE WEET WAT DE SLECHTVALK EET?

DE SLECHTVALK VAN GENT SLACHT VERDER!

Vanaf 2001 was slechtvalk rond de Sint-Baafskathedraal in Gent een vaste verschijning. De soort was er jaarrond aanwezig en dit was ook te merken aan de prooiresten aan de voet van de kathedraal. Eerst kluut, dan spreeuw, waterhoen, wintertaling, ... Al gauw werd de idee opgevat om regelmatig de directe omgeving van de kathedraal te controleren op prooiresten.

© Stefaan Claeys

Kwartel en kanoet vielen ten prooi aan de Gentse slechtvalk

Literatuuronderzoek bracht een aantal gelijkaardige gevallen aan het licht. Vooral de studie van op de Imperial State Building in New York was verbluffend, maar ook in Nederland en Frankrijk bleken nachtelijk jagende slechtvalken rond verlichte gebouwen al eerder beschreven. In het roofvogelnummer van Natuur.oriolus werden alle prooien van de Gentse slechtvalk opgelijst: 151 stuks, verdeeld over 40 soorten.

© Geert Spanoghe

Een jonge slechtvalk

Het artikel bracht heel wat mensen op de been. Sindsdien werd de kathedraal bijna dagelijks bezocht. Niet enkel door Jappen met camela's op zoek naar het Lam Gods, maar vooral door naarstige prooizoezers. Hilbran Verstraete en Luc Lens lopen er vaak al in het ochtendschemer een eerste rondje. Jan Verhoeve komt doorgaans iets later het slachveld bezoeken, één keertje voor het werk, één keertje tijdens de middagpauze. Peter Adriaens staat in voor de nacht en combineert een turbulent uitgangsleven met een wetenschappelijk onderzoekje naar de nachtelijke prooi-keuze van slechtvalk in Vlaanderen. Ook Stefaan Claeys fietst regelmatig zijn kathedraalronde, op zoek naar verse kadavers. Intussen is de Gentse prooiploeg aangegroeid tot een twintigtal personen en sinds de publicatie in Natuur.oriolus is het prooiaantal gestegen van 151 naar 205; het aantal gedetermineerde soorten liep daarbij op tot 45. Laatste nieuwkomers: wulp, oeverloper, merel, meerkoet en roodhalsfuut.

Al gauw werden ook een aantal Vlaamse copycat slechtvalken gesignaleerd. Pieter Vantieghem neusde enkele keren aan de voet van de Sint-Romboutstoren in Mechelen. Resultaat: 3 houtsnip, 2 meerkoet, 2 kokmeeuw, 1 kievit, 1 houtduif, 1 koperwiek en 1 merel. Even later volgden de eerste berichten uit Oostende, waar de voet van de Sint-Jozefskerk en de Petrus-en-Pauluskerk nabij het station goede inzamelstekken bleken. Paul Lingier en Roland François meldden van beide nachtelijk verlichte locaties fraaie vondsten van o.a. geoorde fuut, smient, groenpootruiter en dwergmeeuw. Ook het Brugse slechtvalkpaartje liet al enkele keren iets vallen van de Onze-Lieve-Vrouwe-kerk.

© Geert Spanoghe

Houtsnip als nachtelijk slachtoffer van de slechtvalk

© Geert Spanoghe

Ook deze kempfaan kwam terecht in de klauwen van de slechtvalk

Nieuwste hotspot: de Sint-Goedelekathedraal in Brussel, waar de prooisoor-tenteller intussen al op 26 staat. Opnieuw de gekende soorten van het nachtelijk menu: dodaars, kwartel, waterral, houtsnip, een halsbandparkiet als Brusselse specialiteit en een kleine karekiet als nog niet eerder gemeld borrelhapje. Didier Vangeluwe laat weten dat door een constante videobewaking keurig wordt bijgehouden wie (man of vrouw) wanneer de jongen komt voederen. En ja hoor: opnieuw wordt onomstotelijk bewezen dat slechtvalken in de omgeving van nachtelijk verlichte gebouwen wel degelijk behoorlijk actief zijn 's nachts!

Beetje bij beetje lijkt het Gentse kathedraalonderzoek dus navolging te vinden en telkens weer lijkt de trend van nachtelijk jagen in de omgeving van fel verlichte monumenten te worden bevestigd en op elke site worden de zoekers verrast door die uitgesproken nachttrekkers. Best intrigerend.

Meer info: Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, dominique.verbelen@natuurpunt.be

Meer lezen: Verbelen 2007

PADDENSTOELN IN VLAANDEREN

EEN AANMOEDIGING VOOR BEGINNERS

Dat paddenstoelen determineren een moeilijke materie is, kan niemand ontkennen. Maar dat neemt niet weg dat een heel aantal soorten zonder twijfel gemakkelijk herkenbaar zijn op het terrein. Paddenstoelenkenners uit héél Vlaanderen staken de hoofden bijeen en selecteerden 60 gemakkelijk herkenbare soorten die in elke provincie te vinden zijn.

© Herman Blockx

Nevelzwam

Met dit project willen we dan ook de kloof dichtens tussen de mensen die nog niets van paddenstoelen kennen en de specialisten. Daarnaast willen we de mythe uit de wereld helpen dat paddenstoelen enkel in het najaar in het bos groeien.

We selecteerden hiervoor een mix van soorten, gaande van soorten die het hele jaar door te zien zijn tot typische herfstsoorten, van soorten die voorkomen in graslanden tot soorten van loof- en naaldbossen. Het project gaat verder dan het in kaart brengen van zeer algemene soorten. Ook een aantal opvallende, zeldzamere soorten komen hierbij aan bod: wasplaten, gele stekelzwam, narcisamaniet, ...

© Wim Veraghtert

Grote oranje bekerzwam

© Wim Veraghtert

Gekraagde aardster

Paddenstoelen zijn niet alleen mooie verschijningen, maar ook zeer goede indicatoren voor de kwaliteit van onze natuur. Om een beter inzicht te krijgen in de diversiteit, verspreiding en achteruitgang van paddenstoelen in Vlaanderen, willen we iedereen aanmoedigen om in eigen tuin en streek naar paddenstoelen te kijken.

© Marie-Anne Neyrinckx

Paddenstoelen determineren in het veld

Aan de hand van een mooi geïllustreerde brochure kan je snel zelf het veld in om 60 gemakkelijke soorten te leren herkennen. Waarnemingen kan je dan invullen op een telformulier. Van deze brochure zijn 2000 exemplaren gedrukt, waarvan er op dit moment slechts 100 over zijn.

Op twee jaar tijd werden met dit project reeds 150 nieuwe waarnemers over heel Vlaanderen geworven. Dit cijfer zal zeker nog groeien wanneer een online invoersysteem beschikbaar zal zijn. De Koninklijke Antwerpse Mycologische Vereniging (KAMK) heeft een databank waarin een 400-tal waarnemers zitten.

Reclame voor deze brochure werd reeds gemaakt op KETNET, in de weekendbijlage van De Standaard en in de country-editie van Libelle.

Deze brochure is te verkrijgen bij de Natuur.winkel (3 euro)

Meer info: Roosmarijn Steeman, 015/29.72.22, roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

Meer lezen: www.natuurpunt.be/nl/biodiversiteit/paddenstoelen_292.aspx

Met de steun van / In samenwerking met: Provincie Vlaams-Brabant/BRAKONA, ZWAM, KAMK,

JNM

Meedoen?! www.telmee.be

ZOMERGEMSE MUIZENISSEN

INVENTARISATIE VAN MUIZEN IN BERMEN

Muizen zijn erg boeiende, drijvende krachten in onze ecosystemen. De aantallen van veel soorten ondergaan sterke schommelingen en dat heeft een grote impact op heel wat andere dieren: in goede muizenjaren hebben roofvogels en uilen veel jongen, in slechte jaren mislukken veel broedsels en moeten ze uitkijken naar andere prooien.

Als de muizenstand hoog is, mislukken meer broedsels van grondbroedende kleine vogels. Fluiters schatten dit risico in, en bij de keuze van territoria vermijden ze bossen die in het voorjaar wemelen van de muizen. Veel muizen in het veld betekent dat het restgraan in de winter snel op is, ... en wat moeten de gorzen en leeuweriken dan eten?

Door klimaatverandering is de traditionele muizenzyclus meer en meer verstoord in Vlaanderen, waarbij er voorlopig een tendens is naar permanent hoge aantallen. Omdat ze zo een drijvende kracht zijn in ecosystemen, is er dan ook dringend meer systematische informatie nodig over de muizenstand in Vlaanderen.

Gelijkenis en verschil tussen muizenzycli. Enerzijds afgeleid van broedsucces van roofvogels en uilen voor de Zuiderkempen (geen onderscheid tussen muizensoorten) en Duitsland, anderzijds van aantallen van veldmuis voor Nederland en Zuid-West-Frankrijk en aardmuis voor Northumberland, Engeland. (bron: Berghmans *et al.* 2007)

Jaar	Zuiderkempen	ZW-Frankrijk	Nederland	Duitsland	Northumberland
1985	H	L	M		M
1986	L	H	M	L	L
1987	M	H	H	M	H
1988	H	M	M	H	M
1989	H	L	M	L	L
1990	M	M	H	H	M
1991	L	M	L	L	H
1992	M	M	M	M	L
1993	H	H	H	H	M
1994	L	M	L	L	H
1995	M	M	M	M	M
1996	H	H	H	H	L
1997	L	L	L	L	M
1998	M	M	M	M	H
1999	H	H	H	H	M
2000	M	M	H	L	M
2001	M	M	H	M	M
2002	M	M	M	L	M
2003	L	L	M		M
2004	M	M	H		L
2005	H	M	M		
2006	L		L		
L hoge aantallen					
M middelmatige aantallen					
H hoge aantallen					

WELKE MUIZEN HUIZEN IN DE ZOMERGEMSE BERMEN?

© Peter De Bock

De Zomergemse Zoogdierenwerkgroep vangt al jarenlang muizen. Hun doelstelling is tweeledig: enerzijds is er natuurlijk het inventarisatie-aspect voor de gegevens, anderzijds is er het wervende, activerende en sensibiliserende aspect. Door actief te gaan zoeken naar muizen en de leden daarbij te betrekken, worden mensen warm gemaakt om in het vrijwilligerswerk te stappen.

Wat nemen we zo allemaal mee?

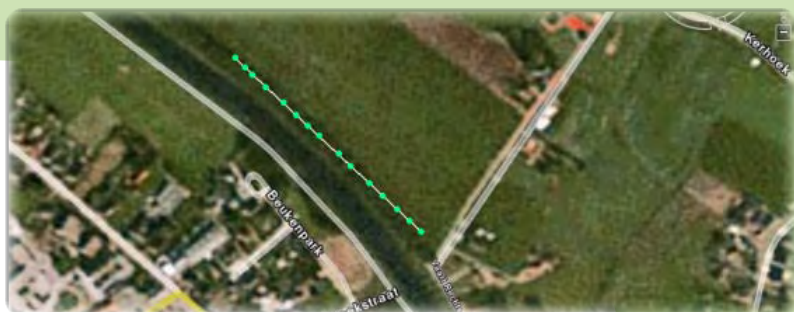
In 2007 werd wegens het natte en winderige weer slechts vier keer op pad gegaan (andere jaren was dat zeker een tiental keer). Vangstlocaties waren er voldoende, want op het gebied van vangsten is Zomergem (UTM ES36B/D en ES46A/C) een vrij maagdelijke vlek in de recente Zoogdierenatlas. Daar de meeste bossen privé zijn of deel uitmaken van het alom bekende "Leen", viel de keuze op voor iedereen toegankelijke Zomergemse weg- en kanaalbermen.

Voor het vangen werden de bekende "omgebouwde triptraps" gebruikt. Op vier verschillende locaties werden 10 of 15 vallen opgesteld in lijn (logisch gezien de gekozen biotopen) met een tussenruimte van een tiental meter. Het werkschema was klassiek: gedurende twee-drie dagen op voorhand lokaas geven, waarna de vallen 's avonds op scherp gesteld werden en om de paar uur gecontroleerd. Het gebruikte lokaas was een standaardmengsel uit de keuken van Christine De Bie, dat tot nu toe steeds goede resultaten leverde: een mengsel van vis, gebroken graan, noten of appel.

© Peter De Bock

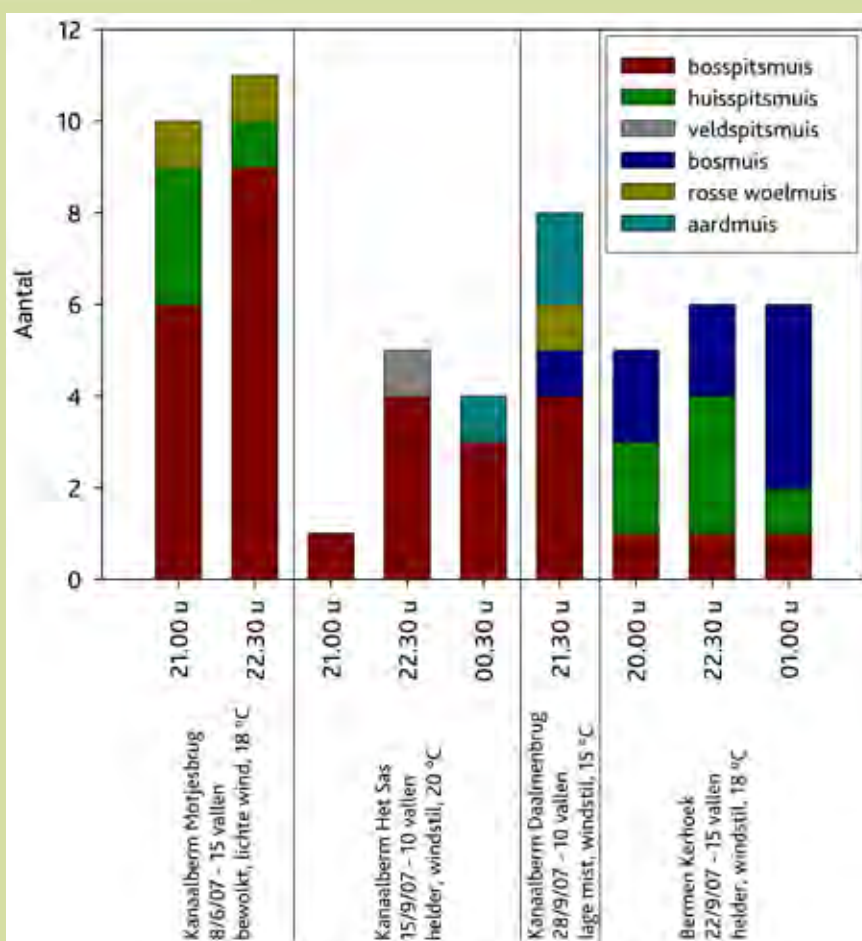
Omgebouwde triptraps voor de inventarisaties

Vanglocaties Motjesburg

De locaties van de valletjes werden met een tekenprogramma exact op Google-kaartjes gezet en de gegevens aan een databank toegevoegd.

In totaal werden er 56 exemplaren gevangen, maar hierbij kunnen enkele dubbelvangsten zijn voor verschillende rondes op eenzelfde dag en locatie. Er werden zes verschillende soorten gevangen, waaronder ook een veldspitsmuis. De soortensamenstelling en aantallen verschilden duidelijk tussen de verschillende locaties. Benieuwd hoe de resultaten er volgend jaar gaan uitzien.

Soorten muizen gevangen in de Zomergemse bermen.

© Peter De Bock

Rosse woelmuis

Meer info: Peter De Bock, Zoogdierenwerkgroep Zomergem, 09/372.94.63,
peter.debock@scarlet.be, www.natuurpuntzomergem.be

PELLENBERGSE MUIZENISSEN

ZOOGDIERENINVENTARISATIE IN "HET KOEBOS"

In 2001 werd in natuurgebied het Koebos in een braamstruik een nest gevonden dat van een hazelmuis zou kunnen geweest zijn: gemaakt van mos en gras met rondom braambladeren geweven. Tijdens een daaropvolgende winterzoektocht werden nog twee nestjes gevonden die mogelijk van hazelmuis waren, naast de vele dwergmuisnesten in de bosranden.

© Frank Claessens

Bosmuizen maken meestal nesten van mos en losse bladeren die in de onmiddellijke omgeving van de nestkast worden gevonden

Er werden 30 nestkasten voor hazelmuizen verspreid opgehangen in het bos en gedurende drie jaren regelmatig gecontroleerd. Dit onderzoek, gecombineerd met vrij intensief zoeken in braamstruiken, leverde sindsdien nog wel enkele nesten op. Er werd echter nooit echt bewijs gevonden voor de aanwezigheid van hazelmuis, zoals fysieke waarnemingen, haren of aangeknaagde hazelnoten. Toch leidde het nestkastonderzoek tot leuke zoogdierwaarnemingen, aangezien bosmuizen er zeer intensief gebruik van maakten als slaap- en kraamkamers.

© Griet Nijs

30 nestkasten werden verspreid in het bos opgehangen

© Griet Nijs

Bij verstoring aarzelen de bosmuizen sterk alvorens de nestkast te verlaten

Er werden ook drie zoogdierweekends georganiseerd in september 2003, 2005 en 2007. Hierbij werden 80 omgebouwde triptrapjes (geleend van de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt) in het gebied verspreid opgesteld, zowel in het bos als in de weidegebieden. Het lokaas bestond uit een mengsel van pindakaas, ontbijtgranen, rozijnen, wortels, en larven van meelwormen.

© Frank Claessens

Bosmuis gevangen in een triptrap

In tegenstelling tot in 2003 werd de helft van de vallen ditmaal gewoon geaasd met havermoutvlokken. Dit leverde echter, samen met de gegevens uit het Dunbergbroek (georganiseerd door Guy Verrijdt), geen verschil in vangstsucces op tussen deze toch wel zeer uiteenlopende types lokaas.

In 2007 werden triptrapjes afgewisseld met Shermanvallen. Als lokaas werd deze keer toch weer voor het pindakaasmengsel gekozen. Er werd slechts één nacht en één dag gecontroleerd, omdat het langer controleren de vorige jaren niet tot een hoger aantal waargenomen soorten had geleid. Het vangstsucces van beide valtypes bleek zeer gelijkaardig. Er werden zeven bosmuizen, zeven rosse woelmuizen, één dwergmuis, twee veld- of aardmuizen en drie veldspitsmuizen gevangen.

© Frank Claessens

Muizen gevangen in een live trap kunnen best bekeken worden in een plastic zak, hier een rosse woelmuis

© Peter Claessens

Rosse woelmuizen laten zich makkelijk manipuleren

Tijdens de Europese Nacht van de Vleermuis 2007 werd met bat-detectors de aanwezigheid van gewone dwergvleermuis, rosse vleermuis, watervleermuis en laatvlieger vastgesteld.

In het gebied werden ook toevallige waarnemingen gedaan van eekhoorn, huisspitsmuis, mol, haas, ree, vos, bunzing, steenmarter en wezel. Sinds 2006 worden ook weer regelmatig konijnen waargenomen, wat geleden was van voor 2000.

De zoogdiereninventarisaties hebben ondertussen aan meer dan honderd geïnteresseerde bezoekers geïllustreerd welke diversiteit er bestaat in de kleine zoogdieren van het Koebos.

Meer info: Frank Claessens, frank.claessens@med.kuleuven.be

Marc Artois, 0478/50.08.30, marc.artois@belgacom.net

Meer lezen: www.koebos.be

NATUURHERSTEL IN HOEGAARDEN

UITGEBREID BODEMVALONDERZOEK

De voorbije zeven jaren leidde natuurontwikkeling in het Natuurpunt-reservaat Rosdel in Hoegaarden (Zuidoost-Brabant) tot spectaculaire resultaten: herstel van bloemrijke glanshaver-graslanden, terug opduiken van zeldzame orchideeën, behoud van in Vlaanderen bijna verdwenen akkerkruidengemeenschappen en grote concentraties overwinterende grauwe en geelgorzen. Dit alles als resultaat van een gevarieerd en goed uitgekiend beheer.

Jorg Lambrechts onderzocht samen met Eugene Stassen, Marc Janssen en Francois Vankerkhoven in 2003 en 2004 of de ongewervelden in deze terreinen een vergelijkbaar spectaculair herstel kenden. Loopkevers, spinnen en mieren werden met bodemvallen onderzocht in zeven percelen in beheer bij Natuurpunt: twee ecologisch beheerde akkertjes, drie voormalige akkers (omgezet naar bloemrijke graslanden) en twee referentie-situaties waaronder de oude spoorwegberm van Hoegaarden.

Voormalige sparrenakker, Meiveld

© Jorg Lambrechts

©Robin Guelinckx

Kruidenakker Katerspoel met spiegclklokje

In totaal werden 77 loopkeversoorten geregistreerd van de ca. 350 die uit Vlaanderen bekend zijn. Van die 77 soorten zijn er 17 soorten, meer dan één op vijf, opgenomen in de Rode Lijst (Desender *et al.* 1995) en dus in min of meerdere mate bedreigd. Drie soorten, niet meer gezien sinds 1950 en volgens de Rode Lijst "uitgestorven" in Vlaanderen (*Amara nitida*, *Ophonus signaticornis* en *Ophonus nitidulus*) kwamen toch nog voor op de onderzochte percelen! Ook de zeer sterk afgenomen graanloopkever (*Zabrus tenebrioides*) werd vastgesteld (Rode Lijst: kwetsbaar). Dit is trouwens de enige soort die volgens literatuur aan het ouderwetse akkerbeheer gebonden is.

De overige bijzondere loopkevers zijn typisch voor “droge voedselarme graslanden” en “kalkrijke stenige terreinen”. De bijzondere kalkrijke bodem in Hoegaarden speelt dus zeker een rol in het feit dat we zoveel bijzondere soorten vingen. Het ecologisch akkerbeheer leidt tot zeer kruidenrijke en eerder ijl begroeide vegetaties, die sterk in trek zijn bij de loopkevers van de zonet genoemde ecotopen.

© Jorg Lambrechts

Ecologisch beheer tweeslagstelsel, Blinde Ezel

© www.koleopterologie.de

De in Vlaanderen uitgestorven gewaande *Ophonus nitidulus* werd hier aangetroffen

In de oude spoorwegberm van Hoegaarden, die al een hele tijd vakkundig beheerd wordt door Natuurpunt, werden de meeste loopkeversoorten (44) én de meeste Rode Lijst-soorten (11) gevonden. Dit benadrukt het belang van het natuurbeheer op oude spoorwegbermen om deze bijzondere droogte- en warmteminnende milieus te behouden.

Met 96 soorten, waarvan 17 op de Rode Lijst, was ook de spinnenfauna interessant te noemen, hoewel er geen op Vlaams niveau echt zeldzame soorten gevonden zijn.

De mierenfauna omvatte 16 soorten, waarvan drie Rode Lijst-soorten. Vooral de staafmier (*Ponera coarctata*) en de derde Vlaamse vindplaats (na Voeren en Riemst) van de mergelmier (*Lasius alienus*) zijn bijzonder!

© Griet Nijs

Ruigtekruiden op voormalige akker Pertseveld

Meer info: Jorg Lambrechts, 0478/24.27.61, jorglambrechts@yahoo.co.uk
Meer lezen: Lambrechts *et al.* 2007

Monitoring

omdat we willen weten waar we staan...
... en waar het heengaat

DE HEILIGE INSPANNINGSNOEMER

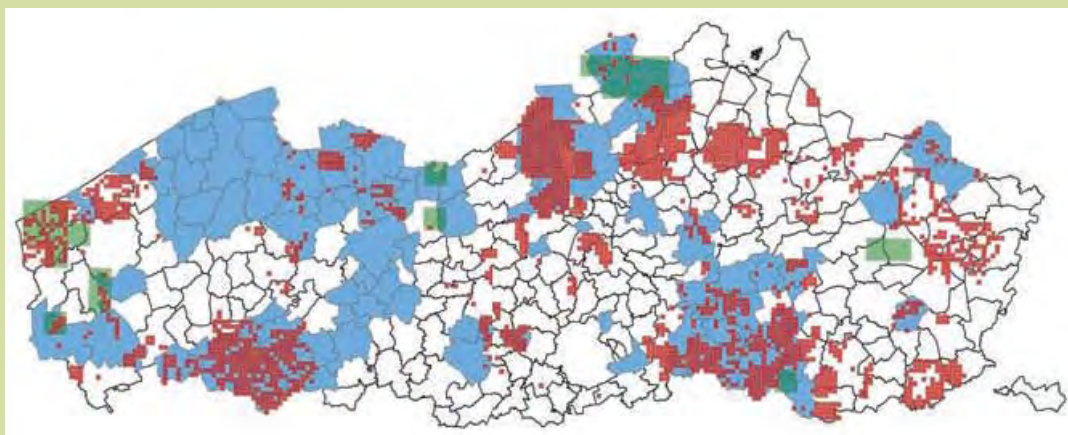
VRIJWILLIGERS KIJKEN TOCH NIET OP EEN UURTJE

Voor minder algemene soorten, waarvan we niet op elk moment weten waar ze voorkomen, is een melding van een toevallige waarneming altijd bruikbare en vaak verrassende informatie. Van algemene dieren en planten echter weten we dat ze vrijwel overal (kunnen) voorkomen. Een toevallige waarneming van "hé, ik heb hier of daar een brandnetel gezien, ... of een merel, atalanta of egel", is dan ook op zich niet bijzonder opwindend of relevant. Eigenlijk kunnen we voor zulke algemene soorten gerust voorspellen dat ze zowat overal te vinden zijn.

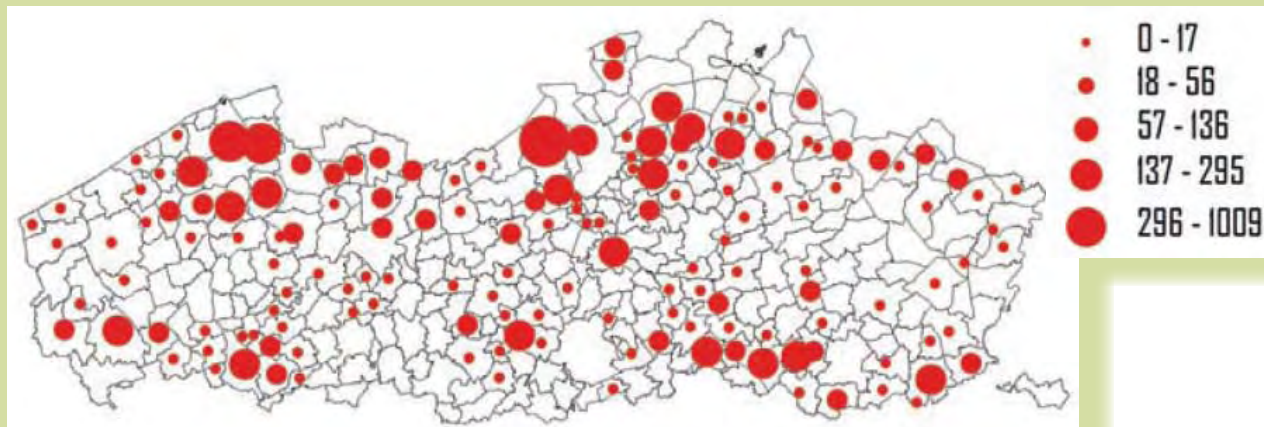
De vraag of ze ergens voorkomen, is dan ook niet relevant meer voor algemene soorten. Evenmin als de bevestiging dat ze gevonden zijn, of in welk aantal. De hamvraag bij algemene soorten is hoe hard je hebt moeten zoeken om ze tegen te komen. Alleen dat geeft nog informatie over hoe talrijk ze plaatselijk zijn, want dat ze er zijn, dat weten we eigenlijk al. Die nodige inspanningsnoemer kan bijvoorbeeld uitgedrukt worden in zoektijd, of afgespeurde afstand of oppervlakte.

DE HAMVRAAG BIJ ALGEMENE SOORTEN IS NIET WAAR ZE GEVONDEN ZIJN, MAAR HOE HARD JE HEBT MOETEN ZOEKEN OM ZE TEGEN TE KOMEN

Als de geleverde zoekinspanning niet genoteerd wordt, dan geeft de bundeling van waarnemingen van algemene soorten weer waar waarnemers actief zijn geweest, maar dat zegt verder weinig over het voorkomen van een soort.

Deelname tussen 1998 en 2002 aan de mid-winter roofvogeltellingen. Rood: gegevens aangeleverd per 1x1 km-hok, groen: per 5x5 km-hok, blauw: per gemeente. (bron: Natuur.oriolus 73(3): 55)

Het aantal buizerds per gemeente gemeld over de vijf winters. (bron: Natuur.oriolus 73(3): 56)

Een soort als de buizerd is momenteel bijvoorbeeld voldoende algemeen, zodat met zekerheid kan voorspeld worden dat ze in de winter in elke Vlaamse gemeente gevonden kan worden, zelfs meerdere vogels per gemeente. De kaart van de waarnemers die aan de wintertelling van roofvogels deelnamen én de kaart waar hoeveel buizerds werden waargenomen in dat project, vertonen dan ook een sterke overeenkomst.

De grootte van de punten heeft veel meer te maken met de zoekinspanning dan met het voorkomen of de talrijkheid van de buizerd: hoe meer waarnemingstijd door hoe meer waarnemers in hoe meer winters, hoe meer vogels in totaal opgemerkt werden. Een collectieve toepassing dus van het spreekwoord "wie zoekt die vindt". De gemeenten "zonder vogels" werden eenvoudigweg niet onderzocht.

WIE ZOEKT, DIE VINDT!

Voor veel van de typische telprojecten is het ondertussen wel ingeburgerd om een degelijke inspanningsnoemer in de methode in te bouwen en in acht te nemen, bijvoorbeeld teltijd bij trek-tellen (maar een gelimiteerde kijkafstand blijkt dan toch weer moeilijker aanvaardbaar!), teltijd bij PTT-vogeltellingen in de winter, ABV-broedvogeltelling of vlinderatlashokken. Bij het Bijzonder Broedvogel Project (BBV) is dit niet het geval, en ook niet nodig, omdat het om zeldzame soorten gaat, waarbij iedere waarneming een nieuw en niet zomaar op voorhand evident gegeven is.

AFWEZIGHEID MELDEN IS EVEN BELANGRIJK ALS AANWEZIGHEID

Ander fundamenteel probleem om toevallige waarnemingen correct te relateren tot de zoekinspanning is dat waarnemers doorgaans enkel gegevens insturen wanneer ze "interessante" dingen gezien hebben, en zelden of niet wanneer ze volgens hen niets interessants tegenkwamen. Om toevallige waarnemingen volledig te kunnen duiden, is ook informatie nodig over afwezigheid mét de omvang van de tevergeefs geleverde zoekinspanning. Niet schrikken dus wanneer je binnenkort in de marge van sommige invoersystemen voor waarnemingen schijnbaar onnozele vragen ziet staan over de meest algemene soorten: "heb je vandaag op je wandeling een hout-duif gezien? of ben je een grote brandnetel tegengekomen?" Zulke vragen dienen gewoon om te weten of je bent buiten geweest die dag... en dat kan dienen als inspanningsnoemer voor andere waarnemingen.

Een eenvoudig maar zeer robust systeem om toevallige waarnemingen een beter kader te bieden, zijn dagstreeplijsten. Ga je een paar uurtjes wandelen, neem dan een streeplijst mee en kruis alle (vogel)soorten aan die je tegenkomt. Maak er ook een gewoonte van om dit systematisch en demonstratief te doen op alle groepsactiviteiten! Vul deze lijsten nadien online in op www.telmee.be. In een nauwkeurig ingevulde dagstreeplijst worden zowel al de algemenere soorten als de zeldzame aan-gekruist die werden waargenomen, én samen zijn ze gerelateerd aan de geleverde zoekinspanning (nl. een paar uurtjes wandelen). Uit de meldingsfrequentie van een soort in een stapel dagstreeplijsten kan je wonderlijke resultaten distilleren over talrijkheid (per regio, gebied, jaar), fenologie (hoe bouwt de aankomst zich op na die eerste waarneming? of het vertrek voor de laatste?), seizoenverschillen in opvallendheid, trends over langere termijn enzovoort.

Dagstreeplijst					Naam:		natuurpunt 	
Kruis bij een bezoek van meerdere jaren alle waargenomen soorten aan (Merkbaar voor 1 gebied, op 5 verschillende dagen)					Gemeente:		Medewerkers:	
Dag 1	Dag 2	Dag 3	Dag 4	Dag 5	Gebied:			
					Roodkeelduiker			Houtsnip
					Parvielduiker			Grutto
					Dodaars			Rosse Grutto
					Fuut			Regenwulp
					Roodhalstuut			Wulp
					Kuifduiker			Zwarte Ruiter
					Geliorde Fuut			Tureluur
					Noordse Stormvogel			Groenpootruiter
					Jan van Gent			Witgale
					Aalscholver			Bosruiter
					Roerdimp			Oeverkreeper
					Kleine Zilvermeiger			Steenloper
					Grote Zilvermeiger			Middelste Jager
					Blauwe Reiger			Kleine Jager
					Pruizermeiger			Grote Jager
					Ooievaar			Zwartkopmeeuw
					Lepelaar			Dwergmeeuw
					Knobbelzwaan			Kolmeeuw
					Kleine Zwaan			Stommeeuw
					Wilde Zwaan			Kleine Mantelmeeuw
					Toendraanvogel			Zilvermeeuw
					Kleine Rietgans			Geelpootmeeuw
					Kolgans			Portische Meeuw
					Grauwe Gans			Grote Mantelmeeuw
					Canadese Gans			Crietearmeeuw
					Brandgans			Grote Stern
					Rolgans			Vindier
					Nijlgans			Noordse Stern
					Bergeend			Oewergans
					Emient			
					Kraaiend			
					Wintertaling			
					Wilde Eind			
					Pijlstaart			
					Zomertaling			
					Globoend			
					Kroonend			
					Tafelend			
					Kuifend			
					Topperend			
					Eider			
					Zwarte Zee-eend			
					Grote Zee-eend			
					Brilduiker			
					Nonnetje			
					Middelste Zaagbek			
					Grote Zaagbek			
					Rosse Stekelstaart			
					Wespendief			
					Zwarte Wouw			
					Rode Wouw			
					Brune Kiekendief			
					Blauwe Kiekendief			
					Grauwe Kiekendief			
					Havik			
					Sperwer			
					Buizerd			
					Vissarend			
					Torenvalk			
					Smeltvalk			
					Bosvalk			
					Slechtvalk			
					Patrijs			
					Kwartel			
					Fazant			
					Waterhoop			
					Porselenhoen			
					Waterhoen			
					Meerkat			
					Schotkater			
					Kuif			
					Kleine Plevier			
					Bontbekplevier			
					Strandplevier			
					Goudplevier			
					Zilverplevier			
					Kievit			
					Kanoel			
					Driejaarstrandloper			
					Kleine Strandloper			
					Temmincks Strandloper			
					Krombekstrandloper			
					Pauze Strandloper			
					Bonte Strandloper			
					Kempkaan			
					Boxye			
					Watersnip			

De dagstreeplijst is online in te vullen op www.vogelwerkgroepvlaanderen.be. Alle bijdragen op www.telme.be

natuurpunt 					Dagstreeplijst		natuurpunt 	
					Dagstreeplijst			
Dag 1	Dag 2	Dag 3	Dag 4	Dag 5				
					Zwarte Stern			Huisvlieg
					Zeeuwer			Ringmus
					Aalk			Vink
					Holenduf			Keek
					Houtduf			Europese Kanarie
					Turkse Torteel			Groening
					Zomertortel			Putter
					Halsbandparkiet			Ses
					Koekoek			Kneut
					Kerkuil			Fraai
					Steenuil			Bamisis
					Bosuil			Kruisbek
					Ransuil			Goudvink
					Velduil			Appelwink
					Nachtzwaluw			Vogels
					Gierzwaluw			Sneuwgors
					IJsvogel			Geele gors
					Draaifals			Rietgors
					Groene Specht			Grauwe gors
					Zwarte Specht			
					Grote Bonte Specht			
					Middelste Bonte Specht			
					Kleine Bonte Specht			
					Kuifleeuwerik			
					Boortleeuwerik			
					Veldleeuwerik			
					Strandleeuwerik			
					Oeverzwaluw			
					Boerenzwaluw			
					Huiszwaluw			
					Boompapeer			
					Grasplevier			
					Waterplevier			
					Oeverplevier			
					Gale Kwikstaart			
					Grote Gele Kwikstaart			
					Witte Kwikstaart			
					Winterkoning			
					Haggenmus			
					Roodborst			
					Nachtgaa			
					Blauwborst			
					Zwarte Roodstaart			
					Gekraagde Roodstaart			
					Papegaai			
					Roodborsttapuit			
					Tapuit			
					Beltster			
					Mereel			
					Kransvogel			
					Zangster			
					Kopervlieg			
					Grote Lijster			
					Getit's Zanger			
					Graszanger			
					Spreeuwzanger			
					Enor			
					Rietzanger			
					Kleine Karskiet			
					Bosnetzanger			
					Spotvogel			
					Zwartkop			
					Turftuiter			
					Braamsluiper			
					Groenmus			
					Fuiter			
					Tijrfal			
					Fils			
					Goudhaantje			
					Vuurgoudhaantje			
					Grauwe Vliegenvanger			
					Bonte Vliegenvanger			
					Baardmannetje			
					Staatmees			
					Glanskop			
					Malkop			
					Kuifmees			
					Zwarte Mees			
					Pimpelmees			
					Koofmees			
					Boonkluiper			
					Buidelmees			
					Wielewaal			
					Grauwe Klauwier			
					Klaapester			
					Vlaamse Geel			
					Ekster			
					Kauw			
					Rook			
					Zwarte Kraai			
					Bonte Kraai			
					Sneeuw			

De dagstreeplijst is online in te vullen op www.vogelwerkgroepvlaanderen.be. Alle bijdragen op www.telme.be

Dagstreeplijst vogels

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.beMeer lezen: www.vogelwerkgroepvlaanderen.be, Herremans 2007Meetellen?! www.telme.be

BIODIVERSITEIT: W@=D@?

Nu 2010 er (te) snel aankomt, wordt het stoppen van de erosie van biodiversiteit een alsmaar dringender opdracht, want dat hebben we met zijn allen afgesproken! Maar zolang we biodiversiteit niet (eenvoudig) kunnen meten en vatten in een werkbaar concept, blijven dit zeer vage objectieven. Biodiversiteit is onder andere daarom allicht één van de meest gebruikte woorden met de minst vatbare inhoud.

Veel verder dan het oplijsten van het aantal soorten (= soortdiversiteit) zijn we in Vlaanderen op dit gebied nog niet gekomen. In een poging om de soortenrijkdom van België te inventariseren, hebben Peeters *et al.* (2003) moeten vaststellen dat ongeveer een derde van de soorten die vermoedelijk in België zouden moeten kunnen voorkomen in feite nog nooit vastgesteld zijn bij gebrek aan onderzoek. Soortenrijkdom is inderdaad één van de maten van biodiversiteit, maar wel een heel ruwe. Bovendien houdt het aantal vastgestelde soorten steeds verband met de geleverde zoekinspanning: wie verder zoekt, die vindt immers nog steeds iets nieuws.

Maar biodiversiteit gaat natuurlijk over meer dan een soortje meer of minder. Gemeenschappen met meer gelijkmatige aantallen tussen de verschillende soorten zijn meer divers dan gemeenschappen waarbij een paar soorten dominant veel talrijker zijn dan de rest. Als werkbegrip kan biodiversiteit omschreven worden als “de kans dat het volgende wezen dat men ontmoet tot een andere soort behoort dan het vorige”. Verstoring van gemeenschappen en verschraling van biodiversiteit leidt vaak eerst tot dominantie van enkele banalere soorten, en pas later tot het verdwijnen van gevoelige, gespecialiseerde soorten. Meer evenwichtig opgebouwde gemeenschappen zijn meer robuust en stabiel. Een hoge biodiversiteit is een levensverzekering voor ecosystemen en voor de diensten die de mens ervan ontvangt.

DE KANS DAT HET VOLGENDE DIER OF PLANT VAN EEN ANDERE SOORT IS DAN HET VORIGE

De meeste inventarisaties vertonen de onhebbelijkheid om sterk te verschillen in het totaal aantal bekomen dieren/planten, een euvel dat zelfs na verregaande standaardisatie vaak voorkomt: als je even lang zoekt in twee gebieden, heb je toch nog een verschillend aantal dieren; als je eenzelfde aantal dieren bekijkt, dan vind je die na een verschillende zoektijd, op een verschillende oppervlakte enzovoort. Hoe valt dan een kenmerk dat gevoelig is aan de zoekinspanning toch nog te vergelijken, wanneer het totaal dat op een of andere manier het gevolg is van de inspanning steeds verschilt?

Volgende tabel bevat voorbeelden van een paar wild uiteenlopende tellingen van dagvlinders: een inventarisatie in het reservaat Burreken gedurende 2006-2007 (De Clercq & De Knijf 2008), de samengevoegde gegevens van 16,5 u telwerk uit drie atlasrondes in vier kilometerhokken in de buurt van Scherpenheuvel in 2007 (eigen gegevens), het totaal van de databank na 7 jaar inventariseren in alle uithoeken en habitats van West-Vlaanderen (Cuvelier *et al.* 2007) en resultaten van twee transecten van elk 500 m geteld op telkens 2 u in de Spaanse Pyreneeën, de vlinderhotspot van Europa (eigen gegevens). Geen zinnig mens haalt het normaal in zijn hoofd om stalen van een dergelijke uiteenlopende herkomst in schaal, tijd en ruimte te vergelijken, maar zuiver voor de oefening en illustratie van de methodologie wagen we ons daar hier toch aan (waarbij we even de randvoorwaarden voor de toepassing negeren). De hamvraag is dus: hoe kunnen we met dit materiaal de vlinderdiversiteit in deze gebieden min of meer vergelijken?

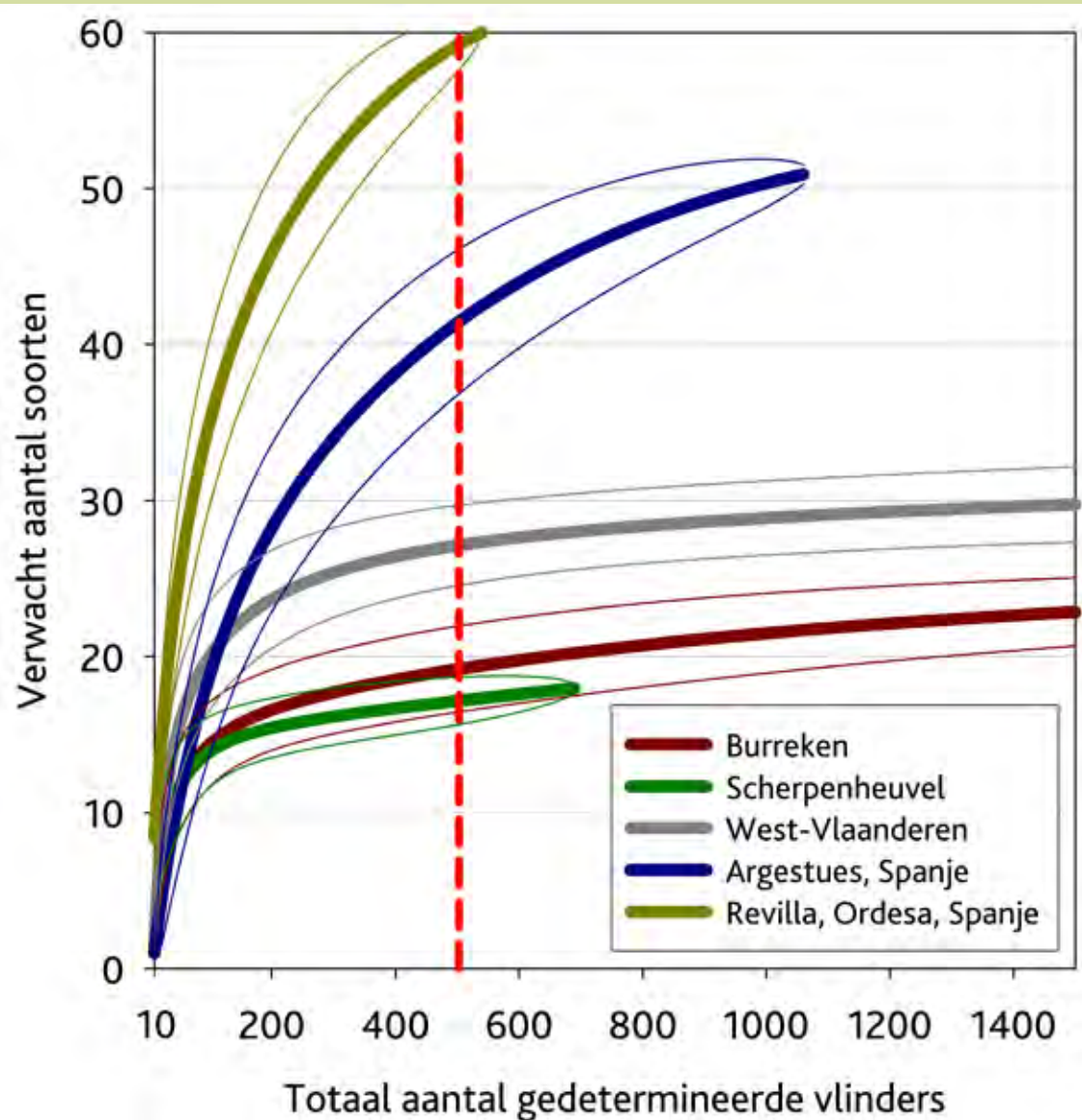
STERK UITEENLOPENDE INVENTARISATIES VAN DAGVLINDERS	Burreken, Oost-Vlaanderen	Scherpenheuvel, FS34B, Vlaams-Brabant	atlas West-Vlaanderen	Argestes, Catalunya, Spanje	Revilla, Ordesa NP, Aragon, Spanje
totaal aantal vlinders onderzocht	3.084	693	274.065	1.062	540
aantal soorten vastgesteld	25	18	40	51	60
zoektijd	2 jaar	16,5 u	7 jaar	2 u	2 u
talrijkste drie soorten (% van totaal)	51	65	38	75	25
verwacht aantal soorten in 500 vlinders	19	17	27	41	59

Achterliggend aan de totalen in deze tabel hebben we ook een soortenlijst met voor elke soort de getelde aantallen. Gelukkig is er een slimme diversiteitstatistiek die het mogelijk maakt om de biodiversiteit te vergelijken tussen (dergelijke) ongelijke steekproeven. Hierbij wordt naast het aantal soorten ook rekening gehouden met de relatieve frequentie waarmee soorten voorkomen. Op basis van die relatieve frequenties tussen soorten (en dus hun relatieve waarnemingskans) kan namelijk het te verwachten aantal soorten uitgerekend worden voor een staal van eender welke omvang (kleiner dan het totaal aantal onderzochte vlinders), zodat een biodiversiteitsprofiel kan opgesteld worden, namelijk het verwacht aantal soorten telkens ten opzichte van het totaal aantal onderzochte vlinders.

WAT ER MET DE TALRIJKSTE SOORTEN GEBEURT, IS MET ANDERE WOORDEN BELANGRIJKEER VOOR BIODIVERSITEIT DAN DAT ENE EXEMPLAAR VAN EEN SOORTJE MEER OF MINDER DAT NOG KAN TOEGEVOEGD WORDEN AAN EEN LIJST DOOR NOG HARDER OF LANGER TE ZOEKEN.

Zo kunnen we een goede omvattende maat voor de biodiversiteit becijferen en vergelijken bij een herschaalde inspanning van gelijke omvang (zelfde aantal vlinders): in dit voorbeeld kunnen we alle plaatsen vergelijken bij eenzelfde virtuele inventarisatieinspanning van 500 vlinders (rode stippellijn) en dan merken we een verwacht aantal soorten van 19 voor het reservaat Burreken, 17 in een 5x5 km-hok in het snipperlandschap van de Zuiderkempen, 27 wanneer we alle uithoeken van West-Vlaanderen aandoen (wat natuurlijk omwille van schaal-effecten en samenvoegen van alle beschikbare habitats geen faire vergelijking is), 59 soorten op twee uurtjes langs 500 m bloemrijke wegberm aan de rand van Ordesa Nationaal Park en toch nog steeds 41 in een sterk (over)begraasd landschap elders op gelijke hoogte in de Pyreneeën. We merken ook dat er in West-Vlaanderen niet zoveel vlindersoorten meer bijkomen, of je nu 300 of 1.500 vlinders bekijkt. In de hotspot van de Pyreneeën is de soortenrijkdom nog lang niet verzadigd bij een staal van 500 vlinders.

Diversiteitsprofielen voor de dagvlinderfauna's van wild uiteenlopende inventarisaties. Het gebied dat bij eenzelfde totaal aantal bekeken vlinders het grootste aantal te verwachten soorten heeft, is het gebied met de grootste diversiteit (hier dus met ruime marge Revilla aan de rand van het Ordesa Nationaal Park, Pyreneeën, Spanje). Het snipperlandschap ten zuiden van Scherpenheuvel scoort het zwakst. (dunne lijnen zijn 95 % betrouwbaarheidsintervallen)

Dit verschil in het afplatten van de curve wordt sterk bepaald door hoe dominant de aantallen van de talrijkste soorten zijn. Het valt op dat in door menselijk gebruik sterk beïnvloede landschappen de drie talrijkste soorten meer dan 56-75 % van het totaal uitmaken, terwijl dit in natuurpark Ordesa amper 25 % is. Wat er aan de kop van de tabel met de talrijkste soorten gebeurt, is met andere woorden belangrijker voor biodiversiteit dan dat ene exemplaar van een soortje meer of minder dat aan de staart van de tabel nog kan toegevoegd worden door nog harder of langer te zoeken. Het zou fantastisch zijn om deze curven voor het Vlaamse landschap te kennen voor een eeuw geleden, toen er nog een derde meer soorten dagvlinders rondvlogen, en alle soorten nog veel talrijker waren en wellicht nog beter gebalanceerde gemeenschappen vormden over een veel groter bruikbaar leefgebied.

© Marc Herremans

Verstoorde gemeenschappen worden vaker gedomineerd door een paar overtalrijke soorten: hier 14 Spaanse dambordjes samen op een schaars nectarplantje in overbegraasd gebied, Argestes, Catalunya, Spanje 2006

© Marc Herremans

Wegbermen nabij Revilla, aan de rand van Ordesa Nationaal Park, Spaanse Pyreneeën: hotspot voor dagvlinders in Europa

Biodiversiteit op deze manier opvolgen in tijd en ruimte (vergelijking tussen gebieden) laat toe om een omvattende beoordeling te maken van de toestand en evolutie van een gemeenschap. Vooral bij soortenrijke groepen die gestandaardiseerd te tellen zijn (bv. nachtvinders (zie volgend item), spinnen, loopkevers, paddenstoelen, (zweef)vliegen), hebben deze gemeenschapsprofielen een groot potentieel. Ze zijn veel meer informatief over hoe de diversiteit in een gebied echt evolueert dan een soortenlijst of het volgen van de trend van één of enkele soorten, hoe nauwkeurig en wetenschappelijk correct deze indicatoren ook gekozen zijn. Vergelijking van dergelijke biodiversiteitsprofielen zou bijvoorbeeld kunnen gebruikt worden om te evalueren of een zeer soortenrijke gemeenschap voldoende positief reageert op natuurherstelwerken of beheer. Of ze kan dienen om aan te tonen dat biodiversiteit in natuurgebieden structureel hoger is en blijft dan erbuiten, en of ze buiten natuurgebied nog verder afneemt. Men zou er ook mee kunnen vergelijken in welke mate de investeringsgraad in beheer en inrichting echt een effect heeft op biodiversiteit (waarvoor hier en daar het draagvlak blijkt te ontbreken!) enzovoort.

© Marc Herremans

Flinke, evenwichtige aantallen van 15 soorten blauwtjes in eenzelfde wegberm (en nog 50 andere soorten), dát is Europese dagvlinderbiodiversiteit op zijn best!

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Meer lezen: Peeters *et al.* 2003, Cuvelier *et al.* 2007, De Clercq & De Knijf 2008

Meedoen?! www.telme.be

BIODIVERSITEIT

ZIT DE MOT ER IN?

Meer dan 99,5 % van de diersoorten in Vlaanderen zijn kleine, ongewervelde beestjes. Toch krijgen de grotere dieren zoals vogels en zoogdieren, die dus maar een hele kleine fractie van onze fauna uitmaken, verreweg de meeste aandacht. Als we echt iets willen weten over biodiversiteit is het dus hoog tijd om naar kleine kriebelbeestjes met minstens zes poten te gaan kijken. De lage populariteit van de ongewervelden komt voor een groot deel omdat ze zo moeilijk op naam te brengen zijn: van vele groepen bestaan nog geen goede determinatiewerken, en als die er al zijn, bestaan er geen Nederlandse namen voor de soorten. Allesbehalve aantrekkelijk dus voor de beginner.

Voor motten is er recent wel een uitstekend determinatiewerk verschenen: Waring & Townsend (2006). Nachtvlinanders: veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten (verkrijgbaar in de Natuur.winkel voor € 36,00, www.natuurpunt.be/nl/natuurwinkel_283.aspx).

En motten hebben hét, ook wat biodiversiteit betreft: er zijn zo'n 2.000 soorten in Vlaanderen, waarvan zo'n 780 soorten relatief groot en eenvoudig te determineren (macro's). In een gemiddelde tuin in Vlaanderen kunnen op een jaar gemakkelijk een paar honderd soorten gevangen worden!

KLEINTJES EN GROTE

De mottenwereld wordt ingedeeld in macro's en micro's (grote en kleintjes), maar dit is eerder een praktische indeling met niet veel wetenschappelijke grond. De meeste macro's zijn inderdaad een heel stuk groter dan de meeste micro's, die vaak maar enkele millimeters groot zijn (maar er zijn uitzonderingen). Veel micro's kunnen enkel onder de bino gedetermineerd worden en er is helaas nog geen Nederlandse naamlijst voor. De meeste vrijwilligers beperken zich (voorlopig) dus tot de macro's.

© Marc Herremans

Bij de macro's zitten twee heel soortenrijke groepen, nl. de spanners en de uilen: v.l.n.r. puntige zoomspanner, witte-l-uil en variabele breedvleugeluil

© Marc Herremans

Micro's zijn mini-juweeltjes, met vaak bizarre vormen en schitterende kleurpatronen, maar helaas zonder Nederlandse namen: v.l.n.r. *Oletreutes arcuella*, *Ypsolopha scabrella* en *Harpella forficella*

Countdown

GESTANDAARDISEERD TE BESTUDEREN

Belangrijk probleem voor het numeriek gebruik van waarnemingen van vrijwilligers is dat het doorgaans om toevallige observaties gaat, waarbij de zoekinspanning niet gestandaardiseerd is en meestal zelfs niet gekend is.

© Marc Herremans

Mottengraaien in de "Jacobsval"

Omdat veel motten op UV-licht afkomen, is het mogelijk ze met een lichtbak (Skinnerval) te vangen. Wanneer dan eenzelfde type lichtbak (de "Jacobsval") gebruikt wordt gedurende een gemeten aantal nachten of uren, kan de zoekinspanning perfect gestandaardiseerd worden en wordt het cijfermateriaal beter vergelijkbaar.

Groente-uil was de talrijkste soort over het hele jaar gezien, vierkantvlekuil was de talrijkste binnen zijn vliegperiode, morpheusstofuil de meest regelmatige, en zwarte-c-uil en huismoeder de soorten met de grootste aantallen op één nacht.

Merk ook de relatief grote aantallen eikenprocessievlinders op binnen de top 20: voor een locatie aan de rand van zijn verspreidingsgebied laat dit het ergste vermoeden voor een mogelijke nieuwe rupsenplaag volgend voorjaar.

© Marc Herremans

MOTTEN DOEN HET MINDER BIJ MAANLICHT

Eikenprocessievlinder

Het aantal motten dat op een lichtval afkomt, verschilt bijzonder sterk van nacht tot nacht. Belangrijkste algemene factoren daarbij zijn natuurlijk de datum (het seizoen) en daar mee verbonden de temperatuur: op nachten met temperaturen beneden de 10 °C is er niet veel te beleven. De piek van motten valt aan het eind van de lente-begin van de zomer. Volgende belangrijke factor is maanlicht: bij heldere nachten met veel maanlicht zijn er opvallend minder motten te vangen met de lichtval dan op donkere nachten (zie grafiek p. 48). Of motten minder vliegen op klare nachten of minder naar de lichtval komen, is nog niet helemaal duidelijk.

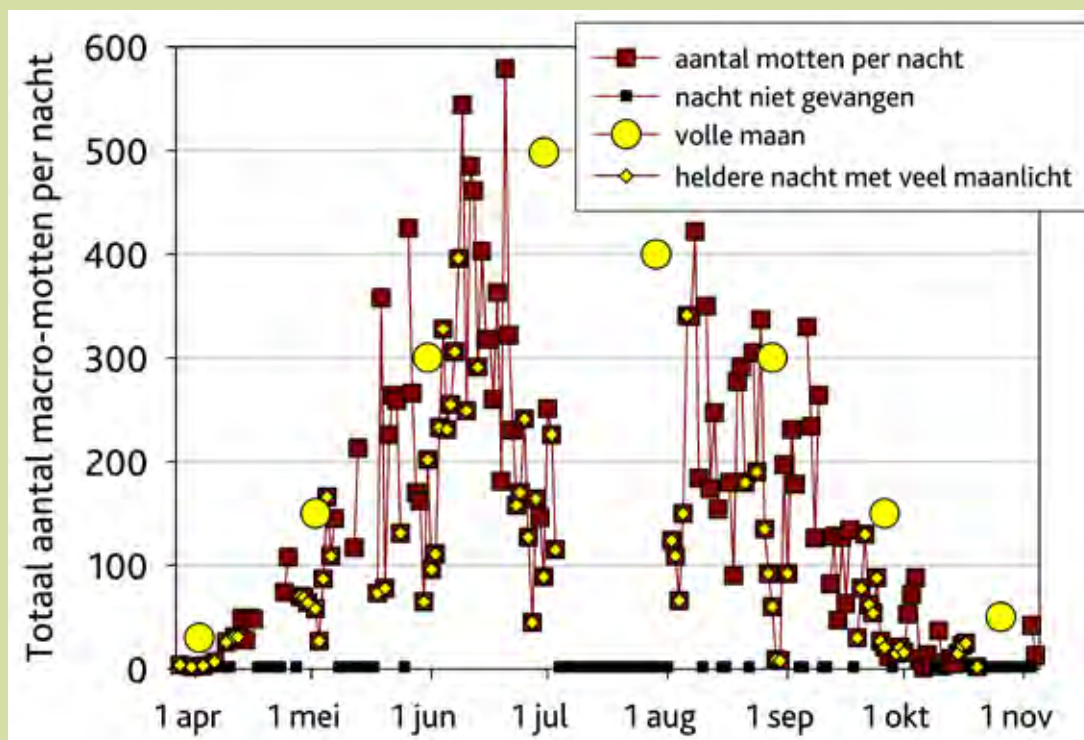
Andere belangrijke factoren zijn wind, bewolking, neerslag en vochtigheid. Een zwoele, regenachtige, donkere nacht met weinig wind rond nieuwe maan in juni levert gegarandeerd de grootste aantallen. Spreek dus voortaan niet meer van hondenweer, maar van mottig weer!

Kengetallen voor de 20 talrijkste tuinsoorten, gevangen op 138 nachten (niet in juli) in 2007 te Zichem (Vlaams-Brabant).

	totaal	maximum op één nacht	gevangen op dit percentage van de nachten binnen de vliegperiode	gemiddeld aantal per baknacht binnen de vliegperiode	vroegste	laatste
groente-uil	1.456	53	90	13	14 apr	29 sep
zwarte-c-uil	1.409	97	74	12	2 mei	4 nov
huismoeder	959	92	83	9	19 mei	16 okt
zuidelijke stofuil	795	49	66	7	7 mei	3 nov
stro-uiltje	778	35	75	7	5 mei	5 okt
gewone worteluil	745	40	66	8	30 apr	23 sep
gewone stofuil	727	55	45	8	31 mei	3 okt
vierkantvlekuil	675	74	82	14	23 aug	17 okt
houtspaander	604	42	84	10	2 mei	9 aug
puta-uil	457	33	69	4	11 apr	17 okt
taxusspikkelspanner	449	33	66	4	13 mei	4 okt
graswortelvlinder	438	37	93	10	21 mei	(3 jul)
witstipgrasuil	430	31	64	4	18 mei	3 nov
haarbos	403	24	66	3	6 apr	2 okt
donkere marmeruil	316	28	84	7	19 mei	(3 jul)
(gelobd) halmuiltjes (*)	311	35	78	6	7 mei	7 aug
morpheusstofuil	295	23	100	7	20 mei	2 jul
gewone breedvleugeluil	274	14	70	3	6 mei	17 sep
eikenprocessievlinder	263	51	83	9	3 aug	7 sep
gewone velduil	238	19	52	2	29 apr	15 okt

(*) halmuiltjes is een complex met meerdere moeilijk te determineren soorten; meerderheid was wellicht gelobd halmuiltje

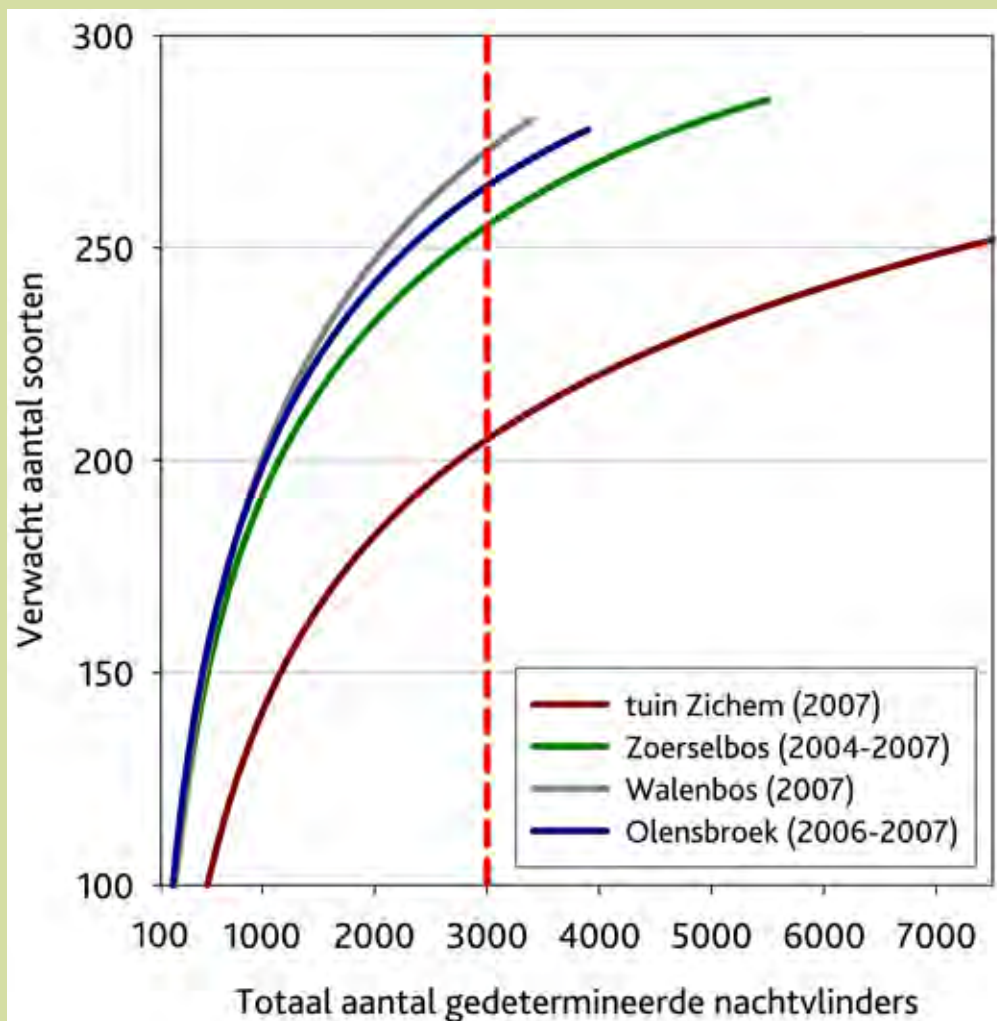
Aantal macro-motten per nacht gevangen in een lichtbak in een tuin te Zichem (Vlaams-Brabant) op 138 nachten in 2007 (geen gegevens in juli). In totaal werden 18.280 motten gedetermineerd.

BIODIVERSITEIT METEN MET MOTTEN

Ook mottenvangsten vertonen ondanks de standaardisatie de onhebbelijkheid om zelfs op eenzelfde plaats bijzonder sterk te verschillen van nacht tot nacht en zeker ook van plaats tot plaats: het totaal aantal is nooit gelijk, zelfs bij eenzelfde vanginspanning enzovoort. Enerzijds moeilijk om daar iets vergelijkends mee aan te vangen, maar anderzijds ideaal voor een vergelijking van de biodiversiteitsprofielen (zie "Biodiversiteit: W@=D@", p. 41-44). We behandelen hier als voorbeeld vier verschillende steekproeven van lichtbakvangsten: zowel het totaal aantal gevangen motten als de vanginspanning verschillen (zie tabel) en bijgevolg kan het aantal vastgestelde soorten niet dienen voor een vergelijking van de soortdiversiteit tussen de verschillende gebieden.

BEPALING VAN BIODIVERSITEIT (E3000) IN STERK VERSCHILLENDE STALEN VAN MACRO-NACHTVLINDERS	totaal aantal gedetermineerd	aantal soorten	aantal "motbak-nachten"	E3000, verwacht aantal soorten in 3.000 motten
tuin Zichem 2007 (VI-Br)	18.280	297	138	205
Zoerselbos 2004-2007 (Antw)	5.503	285	53	255
Olenbroek 2006-2007 (Antw)	3.901	288	39	265
Walenbos 2007 (VI-Br)	2.540	265	41	273

Wanneer we de biodiversiteitsprofielen van deze vier gebieden vergelijken bij eenzelfde aantal bestudeerde motten (nl. 3.000, rode stippellijn in grafiek), dan vinden we beduidende verschillen: in de tuin verwachten we 205 soorten in 3.000 motten (95 % marge tussen 194-216), in het Zoerselbos 255 soorten (marge 247-264), in het Olenbroek 265 (258-271) en voor het Walenbos 273 soorten (marge 268-278).

Diversiteitsprofielen voor de mottenfauna (enkel macro's) van vier gebieden. Het gebied dat bij eenzelfde totaal aantal motten (rode stippellijn = 3.000) het grootste aantal te verwachten soorten heeft, is het gebied met de grootste diversiteit (hier dus het Walenbos).

Gezien de marges van het ene staal de voorspelde waarde van de andere niet overlapt, heeft het Walenbos met stip de grootste mottendiversiteit, en de tuin met stip de laagste. Het Walenbos en Olensbroek zijn beide zeer gevarieerde gebieden met moerasbos, natte ruigten en hooilanden; het Walenbos heeft ook oud eikenbos en het Olensbroek ook droge heide. De tuin in Zichem ligt in het vertuind snipperlandbouwlandschap van de Zuiderkempen.

De grafiek toont ook dat de mottenfauna van het Walenbos en Olensbroek zo divers zijn dat de staalname nog verre van compleet is en best nog flink kan aangevuld worden. Wanneer we de stalen van 2005 en 2006 in het Zoerselbos afzonderlijk bekijken, dan verschillen die niet beduidend van de som van de vier jaren, m.a.w. de profielen van één jaar geven ongeveer eenzelfde diversiteit aan als de som over meerdere jaren.

Het biodiversiteitsprofiel van soortenrijke groepen kan heel informatief zijn over de toestand en evolutie van een gebied. Hoe zal het diversiteitsprofiel van nachtvinders, paddenstoelen of loopkevers gaan veranderen als gevolg van de grootschalige ingrepen in Averbode Bos en Heide? Krijgen we eerst verstoringsgemeenschappen gedomineerd door een paar soorten? En hoe lang zal het duren vooraleer de gemeenschap stabiliseert en evolueert naar een rijker geheel met meer talrijke doelsoorten en minder banaliteiten?

EEN MOTTENKLIMATKALENDER

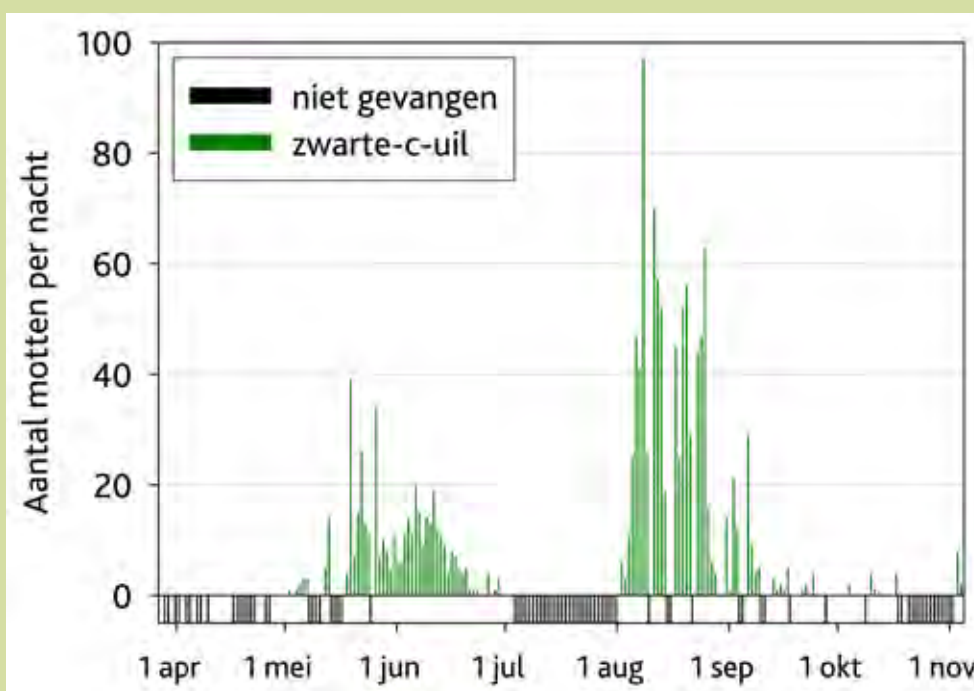
Iedereen herinnert zich nog wel het bijzondere voorjaar 2007, toen door het record warme voorjaar (na een record zachte winter) de meikever zijn vliegperiode vervroegde en aprilkever werd, en het meiklokje aprilklokje (zie ook verder onder "Natuurkalender", p. 14-15).

Frequente, gestandaardiseerde mottenvangsten leveren uitstekende gegevens op om de fenologie van de vliegperiodes nauwkeurig te beschrijven. Zo kunnen we de verschuivingen opvolgen die onder invloed van verdere klimaatwijzigingen gaan plaatsvinden. Motten zijn hiervoor een ideale groep: sommige soorten vliegen in 1, 2, 3 generaties, andere vliegen geconcentreerd in het vroege voorjaar of late najaar, of in na- en voorjaar na een overwintering.

© Marc Herremans

Zwarte-c-uil

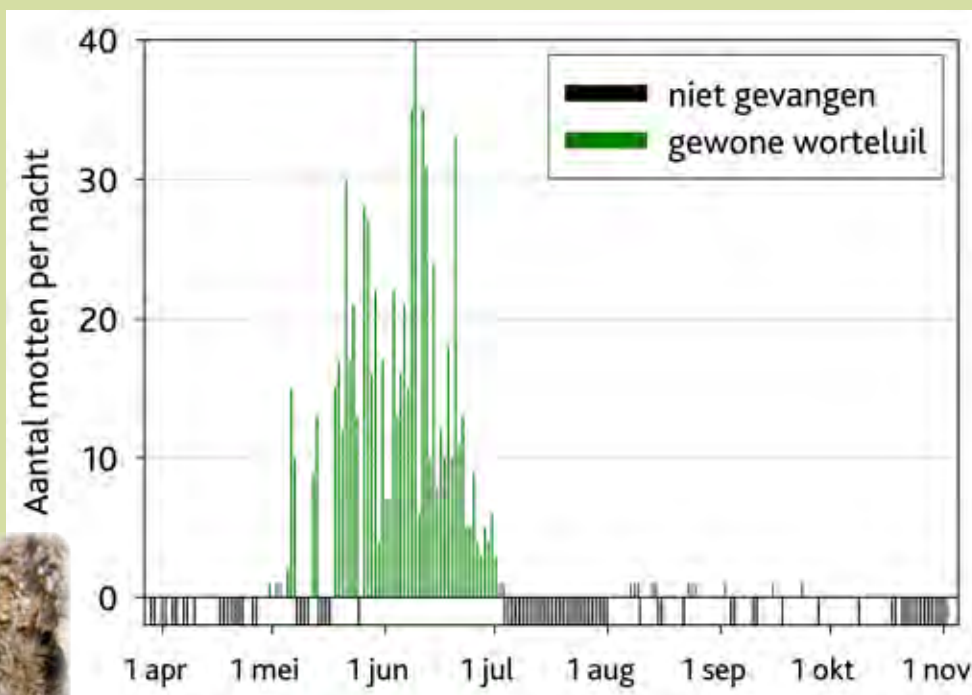

De zwarte-c-uil heeft twee generaties: een lentegeneratie en een talrijkere zomergeneratie. Maar er zijn ook sporen van een partiële derde generatie laat in de herfst. De fenologie van de twee vliegperiodes kunnen we goed beschrijven met de middelste vliegdatum (mediaan) en de data waarop 10 % en 90 % van de dieren gevangen werden: in 2007 was $Q_{10}^{\text{lente}} = 19$ mei, $\text{Mediaan}^{\text{lente}} = 31$ mei, $Q_{90}^{\text{lente}} = 15$ juni, $Q_{10}^{\text{zomer}} = 7$ augustus, $\text{Mediaan}^{\text{zomer}} = 17$ augustus, $Q_{90}^{\text{zomer}} = 2$ september. Het wordt ook interessant om zien of onder toenemende opwarming met langere vliegperiodes een volwaardige derde generatie zich zal weten te ontwikkelen tot een vast patroon en of dit een invloed heeft op de voorjaarsgeneratie (voorafname op lentegeneratie door derde generatie in late herfst, of versterking ervan).

© Marc Herremans

Gewone worteluil

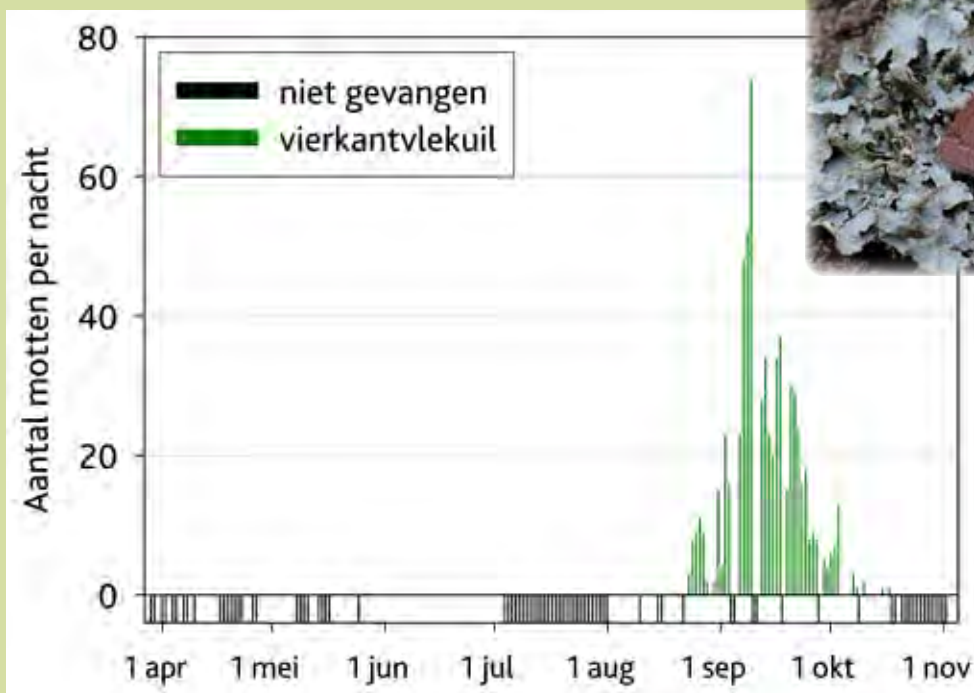

De gewone worteluil had in 2007 een heel zwakke tweede generatie in de zomer. Kan dit uitgroeien tot een volledige tweede generatie?
 $Q_{10\text{lente}} = 19 \text{ mei}$, $\text{Mediaan}_{\text{lente}} = 6 \text{ juni}$, $Q_{90\text{lente}} = 20 \text{ juni}$.

© Marc Herremans

Vierkantvlekuil

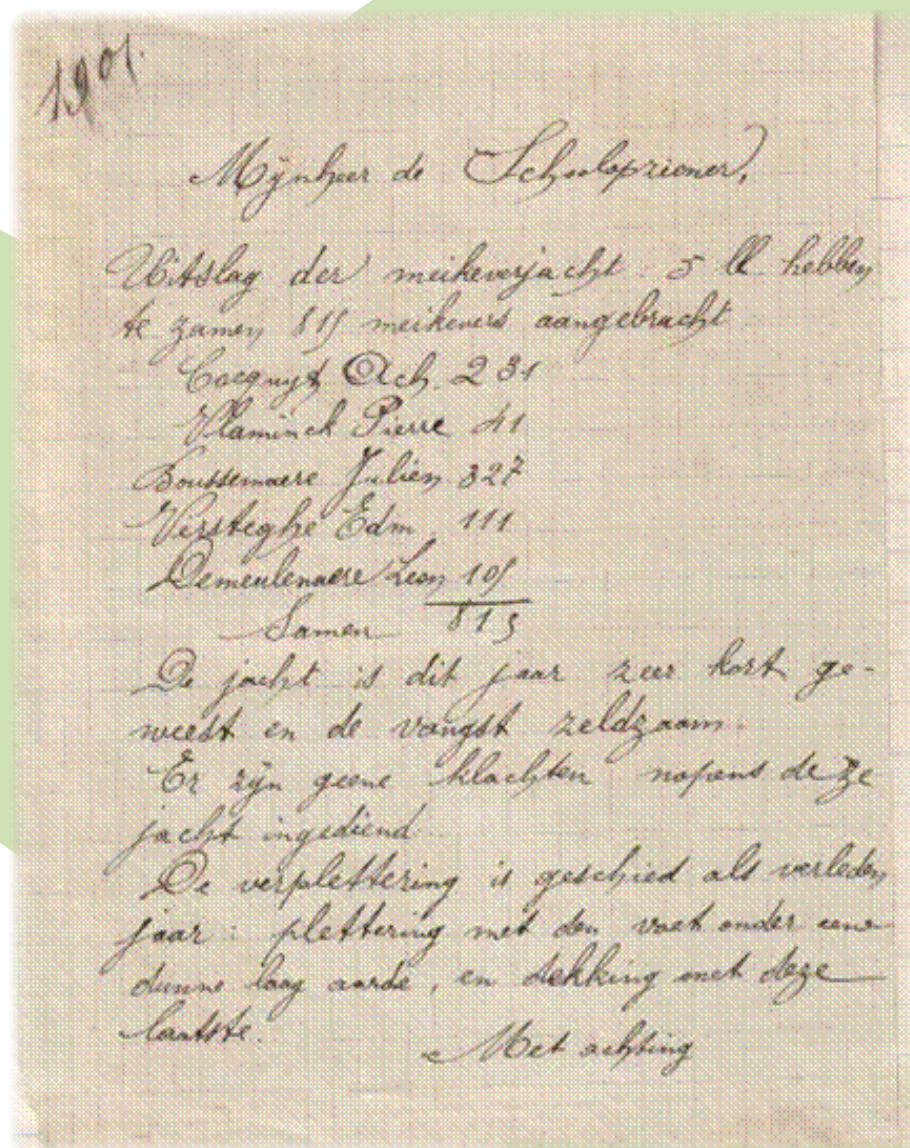

De vierkantvlekuil vliegt geconcentreerd in één generatie in de nazomer.
 $Q_{10\text{zomer}} = 2 \text{ september}$, $\text{Mediaan}_{\text{zomer}} = 13 \text{ september}$, $Q_{90\text{zomer}} = 24 \text{ september}$.

MOTTEN ALS KWALITEITSMETERS

De pijlstaartindex

De snelle en schrikbarende achteruitgang van vele grote insecten in de tweede helft van vorige eeuw was één van de meest opvallende gevolgen van de opkomst van het gebruik van pesticiden. Vogels als grauwe klauwier verdwenen snel in het spoor van de grote insecten. De status van meikevers evolueerde van een pest tot een rariteit. Verdelging van meikevers was vroeger een nationale sport, maar een hele generatie middelbare scholieren kent de soort nu nog nauwelijks.

Verpletterende meikeverjacht: in 1901 was de vondst van 819 meikevers door vijf leerlingen van de broederschool te Vivenkapelle (Damme) een "zeldzaam schrale vangst"! (bron: pers. med. Donald Dupon)

Ondertussen gaat het wellicht met een aantal van die grotere insecten terug wat beter. Ook bij de motten zitten er een aantal kanjers die omwille van hun omvang wellicht extra gevoelig zijn voor pesticiden en waarvan de status een beeld kan schetsen van de algemene toestand van het milieu. Pijlstaarten zijn een voor de hand liggende groep.

In een tuin te Zichem werden in 2007 zes soorten pijlstaarten regelmatig gevangen in een Skinnerval.

	totaal aantal	aantal vangnachten binnen de vliegperiode van de soort	index aantal dieren per bak-nacht in de vliegperiode
lindenpijlstaart	9	51	0,18
dennenpijlstaart	31	86	0,36
populierenpijlstaart	37	77	0,48
pauwoogpijlstaart	20	55	0,36
groot avondrood	34	34	1,00
ligusterpijlstaart	11	22	0,50

Deze indexwaarden kunnen we samentellen tot een "algemene pijlstaartindex", en die was in 2007 voor 138 nachten te Zichem gelijk aan 2,9: er werden met andere woorden bijna drie pijlstaarten gevangen per lichtbak per vangnacht (rekening houdend met de vliegperiode van de respectieve soorten). In een tuin te Waasmunster was de gezamenlijke index voor deze pijlstaarten 0,42 op 31 relevante vangnachten in 2007 (data P. Vandorsselaer), en in een tuin te Lokeren 0,86 voor 45 vangnachten (data A. Van Grimberge), dus zeven en drie maal lager dan in de Zuiderkempen. In een tuin te Oostmalle lag deze index in 2004-2005 bij 1,60 op 62 motbaknachten (data Wim Veraghtert) en in het Zoerselbos bij 1,87 op 33 relevante motbaknachten in 2004-2007. Benieuwd hoe deze waarden elders liggen, bijvoorbeeld in de fruitstreek of de polders, en hoe deze cijfers in de toekomst gaan evolueren.

De soorten van de pijlstaartindex

Ligusterpijlstaart

Lindenpijlstaart

Groot avondrood

Dennenpijlstaart

Pauwoogpijlstaart

Populierenpijlstaart

© Marc Herremans

KRENTEN IN DE PAP

In een lichtbak zitten regelmatig veel motten, maar dat hoeft het werk niet saai te maken! Omdat er zoveel mottensoorten schaars tot zeldzaam voorkomen, gebeurt het vrij frequent dat je een soort aantreft waarvan er dat jaar maar enkele waarnemingen bekend zijn in Vlaanderen. Sommige mottenvangers doen het vooral voor de krenten, maar hopelijk hebben voorgaande analyses het belang kunnen aantonen van het nauwkeurig noteren van de aantallen van alle soorten nachtvlinders.

Op één jaar tijd werd onder andere volgend lijstje bijzondere tuinsoorten aangetroffen te Zichem: bosbesbruintje (2), donkere jota-uil, draak (4), esdoorntandvlinder (2), maanuiltje, meidoornuil (9), gele duinrietboorder, gevlamde uil, gevlekte groenuil (6), oranje o-vlinder (12), teunisbloempijlstaart (2), schaaruil (22), viervlakvlinder, witlijntandvlinder (5), witrिंगuil, witte-l-uil (17) en zuidelijke tandvlinder.

Meidoornuil

Esdoorntandvlinder

Teunisbloempijlstaart

Bosbesbruintje

Gevlekte groenuil

Maanuiltje

Draak

Zuidelijke tandvlinder

Witlijntandvlinder

Oranje o-vlinder

Donkere jota-uil

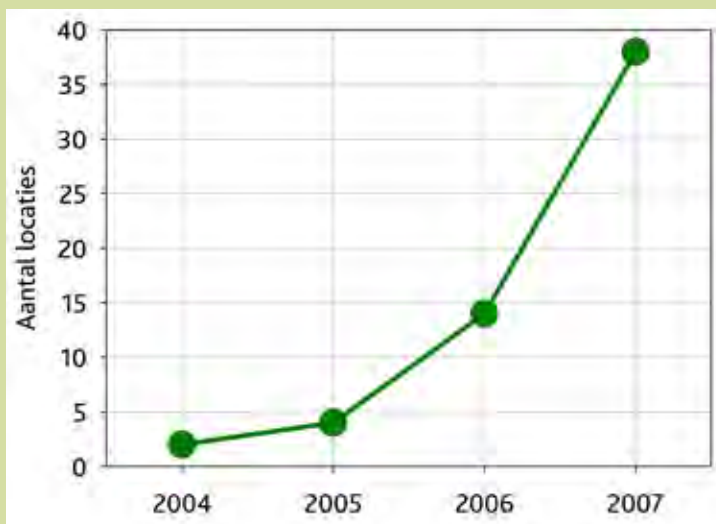

Schaaruil

DOE OOK MEE!

Gezien de schat aan monitoringinformatie die uit kwantitatieve gegevens van gestandaardiseerde mottenvangsten met een lichtbak kan gehaald worden, willen we bij Natuurpunt Studie het netwerk van hobbymottenvangers die alle motten in hun lichtbak nauwkeurig determineren en ook tellen sterk uitbreiden. Hopelijk krijgen we in de loop van 2008 een online invoersysteem voor mottengegevens [genre trektellen.nl](http://trektellen.nl), waarmee het patroon van nachtelijke vangsten dag per dag kan vergeleken worden.

Dat meedoen van vrijwillige mottenvangers lukt al een beetje: zo is bijvoorbeeld het aantal locaties waarvan kwantitatieve gegevens ingestuurd worden voor de Internationale Nacht van de Mot recent onder impuls van Natuurpunt flink toegenomen.

Jaarlijks aantal locaties waarvan kwantitatieve mottengegevens ingestuurd worden voor de Internationale Nacht van de Mot.

Voor hulp bij determinatie zijn er ondertussen enkele internetfora actief in Vlaanderen waar je met vragen terecht kan: bijvoorbeeld als onderdeel van het Natuur-forum West-Vlaanderen www.natuur-forum.be/topic.asp?TOPIC_ID=5991, of het forum van de Phegea Werkgroep Vlinderfaunistiek van de Vlaamse Vereniging voor Entomologie: www.natuurpuntwestkust.be/phegea.

Diverse sites op het internet geven zeer uitgebreide fotocollecties van nachtvlinders:

www.vlindernet.nl

www.phegea.org

www.leojanssen.be

www.maartenjacobs.be

www.leps.it

www.leps.nl

www.ukmoths.uk

www.hlasek.com/ccmotyli1an.html

www.gardensafari.net, www.arthropods.de

<http://members.chello.nl/ajd.wit/fotogalleries/rupsen.htm>

www.natuurfotoalbum.be

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Wim Veraghtert, 0496/97.87.79, wim.veraghtert@natuurpunt.be (Natuurpunt Educatie)

Pieter Van Dorsselaer, 015/77.01.72, pieter.vandorsselaer@natuurpunt.be

Meedoen?! www.telmee.be, www.phegea.org, www.natuurfotoalbum.be

In samenwerking met: Vlaamse Vereniging voor Entomologie

ABV

ALGEMENE BROEDVOGELMONITORING VLAANDEREN

In februari 2007 vonden het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) en Natuurpunt vzw (NP) elkaar en tekenden een raamakkoord. De doelstelling is een nauwere samenwerking tussen beide partners, waarbij Natuurpunt voor gezamenlijke projecten de promotie en de gegevensverzameling coördineert bij de vrijwilligers en het INBO instaat voor opslag van de gegevens en rapportage naar de overheid en de wetenschappelijke wereld. Het ABV-project is het eerste grote project dat op die manier wordt aangepakt.

© Glenn Vermeersch

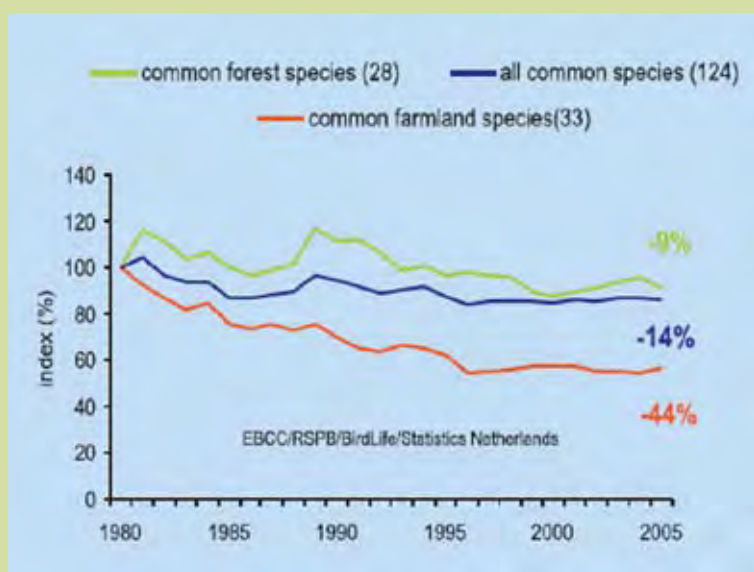
De appelvink doet het alsmat beter

© Glenn Vermeersch

De huismus: als de trend zich blijft doorzetten, gaat de soort van een van onze tien talrijkste broedvogels naar een zeldzaamheid?

Het nieuwe ABV-project wordt het belangrijkste instrument om betrouwbare trends te verkrijgen over de algemene broedvogels in Vlaanderen. Meteen ook een mooi vervolg op de Vlaamse broedvogelatlas, weliswaar met andere doelstellingen, én de uiteindelijke aansluiting bij de overige 18 Europese landen waar gelijkaardige monitoringprojecten al (veel) eerder werden opgestart. Gegevens uit ons land en van over de landsgrenzen worden gebundeld om de zogenaamde "European bird indicators" te berekenen. De index van landbouwvogels is door Europa aanvaard als structurele indicator voor duurzaamheid; andere indexen zullen later wellicht nog dezelfde erkenning krijgen.

De "Wild Bird Indicator" voor Europa, cijfers verkregen door deelname van verschillende Europese landen vanaf 1980. Alle groepen gingen achteruit, maar de akkervogels staan het diepst in het rood. (bron: www.ebcc.info)

België staat genoteerd als één van de landen die al meer dan 20 jaar meewerken aan het project (op basis van monitoringgegevens uit Wallonië en het Brussels gewest); Vlaanderen is pas in 2007 met het project van start gegaan.

Countdown

In het voorjaar werd met spoed een ronde van Vlaanderen gedaan met een reeks infosessies naar tal van vogelwerkgroepen, Natuurpunt-afdelingen en LIKONA. Hoewel het broedseizoen al voor de deur stond, werd geprobeerd om voldoende medewerking te vinden om ABV reeds in 2007 operationeel te krijgen. Niet minder dan 34 lokale en regionale groepen lieten een positieve respons optekenen. Groepen die in 2007 nog niet van de partij waren, kijken er al naar uit om in 2008 deel te nemen. Uiteindelijk werden er in 2007 reeds 375 van de 400 geselecteerde hokken geteld. Wanneer de resultaten van al die hokken de online databank bereiken, dan is de doelstelling voor 2007 ruimschoots gehaald. Voor 2008 en 2009 gaan we dezelfde goede weg op, gezien er voor elk van die twee periodes al ca. 200 hokken "gereserveerd" zijn door vrijwillige vogelkijkers. Dit geeft een totaal van minstens 800 hokken op 1.200 die de komende drie jaren onder de loop worden genomen. Het project heeft dus een prima start gekend. Hartelijk dank alvast voor de inzet!

De methode is simpel en niet arbeidsintensief. In elk hok wordt gevraagd van op zes vastgelegde punten vijf minuten de broedvogels te tellen. Dit dient driemaal herhaald in hetzelfde voorjaar. Elk hok moet maar éénmaal in een cyclus van 3 jaar geteld worden. De totale tijdsbesteding is dus 6 punten x 5 minuten x 3 bezoeken, wat resulteert in 90 minuten telwerk per hok per drie jaar, zonder verplaatsingstijd tussen de punten weliswaar.

Over heel Vlaanderen werden door het INBO 1200 UTM 1x1 km-hokken ad random geselecteerd voor dit project om zes verschillende habitattypes te vertegenwoordigen: bos, landbouw, urbaan gebied, heide-ven-duin, ... zitten daar bij, wat ervoor zorgt dat er bij de keuze van de hokken voor enige afwisseling kan gezorgd worden. Iedereen is vrij in het aantal hokken die hij of zij op zich neemt, maar liefst vragen we om minstens drie hokken te adopteren (elk jaar eentje).

In elk UTM 1x1 km-hok wordt vijf minuten geteld op zes vaste punten

De medewerkers krijgen regelmatig feedback via een elektronische nieuwsbrief met daarin toelichting over de methode, uitnodigingen voor contactdagen over vogels, eerste resultaten, resultaten elders uit Europa, ... Binnen enkele jaren zullen dergelijke resultaten ook voor Vlaanderen voorhanden zijn.

Meer Info: Iwan Lewylle, 015/77.01.63, iwan.lewylle@natuurpunt.be
Glenn Vermeersch, 02/558.18.26, glenn.vermeersch@inbo.be

Meer lezen: www.ebcc.info

Meedoen?! www.telme.be, www.inbo.be

In samenwerking met: INBO

VERMESTING EN KLIMAAT

HET STAAT OP DE BOMEN GESCHREVEN

Korstmossen reageren sterk op de omgeving en kunnen ons veel leren over de gevolgen van veranderingen in hun (en onze) leefomgeving. Ammoniak, dat vooral ontsnapt uit intensieve veehouderijen, werkt ontzurend op de schors van bomen, waardoor zuurminnende korstmossen afnemen en baseminnende toenemen. Daarnaast brengt ammoniak ook stikstof in het milieu, wat een verschuiving teweegbrengt van soorten die beter gedijen in een voedselarm milieu naar soorten van een voedselrijk milieu. Klimaatopwarming heeft ook een grote invloed op de korstmosflora: soorten die koele omstandigheden verkiezen, nemen af en warmteminnende korstmossen nemen toe.

In de provincie Vlaams-Brabant werden in het kader van een bijzonder natuurbeschermingsproject de op bomen groeiende korstmossen onderzocht op 705 plaatsen in 2006-2007. Voor de Denderstreek kon bovendien vergeleken worden met gegevens sinds 1962.

De gemiddelde ammoniakdruk is volgens korstmossen op de meeste plaatsen in Vlaams-Brabant matig tot ernstig. Toch zijn er ook plaatsen met lage ammoniakbelasting, zoals in het Zoniënwoud, waar meerdere ammoniakgevoelige soorten nog weten te overleven.

© Marc Herremans

© Marc Herremans

Gewoon schriftmos en beukenknikker komen in Vlaams-Brabant enkel voor in het Zoniënwoud

Vijf soorten die houden van minder zure schors en goed omkunnen met ammoniak kwamen nu in vergelijking met 1962 op 25 % meer plaatsen voor. Vijf zuurminnende soorten bleken nu op een kwart minder locaties voor te komen.

© Marc Herremans

© Marc Herremans

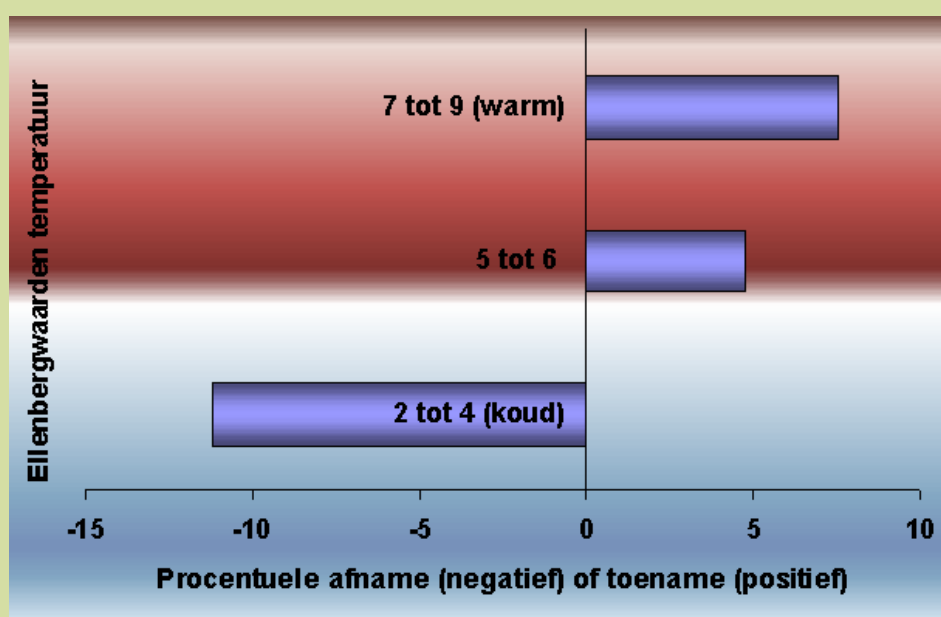
Kapjesvingermos en gewoon purperschaaltje komen nu op een kwart meer plaatsen voor

Zuurminnende soorten gewoon schorsmos en eikenmos komen nu op een kwart minder plaatsen voor.

Ook het effect van klimaatopwarming was reeds zeer duidelijk merkbaar. Warmteminnende soorten namen toe en komen nu gemiddeld op meer plaatsen voor, terwijl koudeminnende soorten fors afnamen.

Veranderingen in voorkomen van groepen korstmossoorten aangepast aan warme en koude omstandigheden: koudeminnende soorten (Ellenberg gevoeligheidscode 2-4: balk in de blauwe zone) namen sterk af, terwijl warmteminnende soorten (Ellenbergcode 5-6 en vooral 7-9, in de rode zone) toenamen.

Meer info: Dries Van den Broeck, 0472/57.04.28, dries.vandenbroeck@natuurpunt.be

Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Meer lezen: Van den Broeck *et al.* 2007 (rapport Natuur.studie), Van den Broeck 2008

Meedoen?! zie toevallige waarnemingen op www.telmee.be

Met de steun van / In samenwerking met: Provincie Vlaams-Brabant/BRAKONA

NATUUR IN BEWEGING

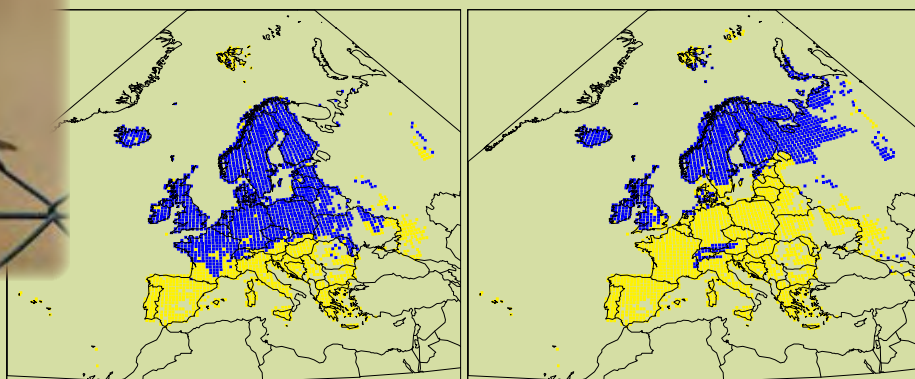
WEGWEZEN, 'T WORDT HIER TE WARM

Het klimaat is ondertussen hot: ook letterlijk. Na het forse recordjaar 2006, haalde ook 2007 opnieuw een recordtemperatuur in Vlaanderen. Januari 2008 werd net geen record warme maand (vorig jaar was het nog iets zachter), maar was wel weer een maand zonder één sneeuwvlokje. Over de invloeden die dat gaat hebben op de biodiversiteit zijn we nog minder zeker. Soms geven de eerste directe aanwijzingen de indruk dat er vooral leuke dingen op ons af komen: bijeneters broeden ondertussen jaarlijks in Vlaanderen, meerdere zuidelijke libellen vestigen zich, net als Spaanse vlag en neushoornkever die meer en meer voorkomen, meer regelmatig mastjaren van bomen met overvloedige vruchtzetting, betere overleving van onder andere vogels tijdens zachtere winters, permanent hoge muizenstanden (goed voor roofvogels en uilen), meer (warmteminnende) orchideeën enzovoort.

In de net verschenen "klimaatatlas van de Europese broedvogels" (Huntley *et al.* 2007) houden de auteurs een spiegel voor van wat er met de verspreidingsgebieden van vogels te gebeuren staat de komende eeuw. De basisgegevens voor broedvogels komen uit de Europese EBCC atlas, op zich een compilatie van de atlanten in de verschillende landen: voor ons land werden de gegevens gebruikt van de Belgische broedvogelatlas waar velen onder ons nog aan meewerkten begin jaren '70. Eerst zochten de wetenschappers de klimaatparameters die de huidige verspreiding in Europa zo goed mogelijk voorspellen: dat bleek voor veel soorten nauwkeurig te lukken op basis van enkele parameters van temperatuur (koudste maand, lengte van groeiseizoen) en beschikbaar vocht. Dan werd op basis van de beschikbare klimaatmodellen gekeken waar in Europa voor iedere soort geschikte klimaatzones zullen liggen tegen het einde van de 21e eeuw, in de veronderstelling van een opwarmingsscenario met 3 °C (wat niet meer te ontkomen lijkt).

De resultaten zijn verrassend: om in de geschikte klimaatzone te blijven liggen, gaan verspreidingen gemiddeld met 500 km moeten verschuiven naar het noord-noordoosten! Voor Vlaanderen betekent dit dat soorten als scholekster, Kievit, watersnip, wulp, graspieper, blauwborst, kramsvogel, sprinkhaanzanger, rietzanger, spotvogel, braamsluiper, fluitier, fitis, matkop, klapekster enzovoort hier geen geschikt leefgebied meer gaan kunnen vinden en zullen verdwijnen. In deze lijst zitten, overigens helemaal niet toevallig, een aantal soorten die het ondertussen reeds heel slecht doen in Vlaanderen.

© Raymond de Smet

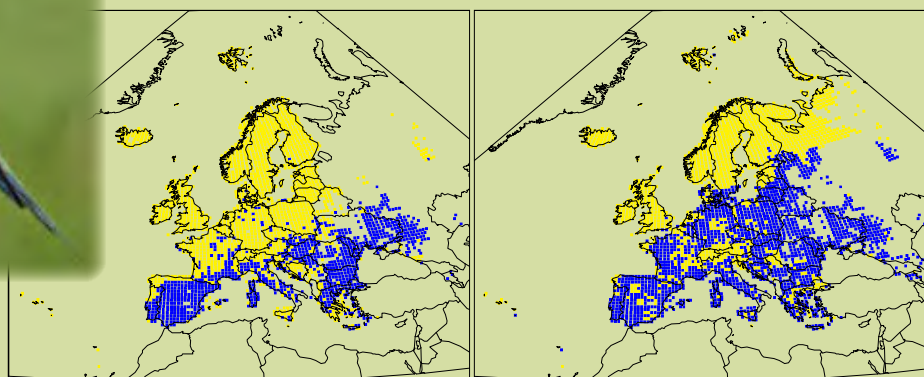

Kaartjes van huidige en voorspelde verspreiding van graspieper. (bron: Huntley *et al.* 2007) Graspieper is gebonden aan een zomerklimaat zonder vochtdeficit, en dat zal eind van de eeuw vooral nog op de Britse eilanden, IJsland en in Scandinavië voorkomen.

De recent in Vlaanderen uitgestorven soorten korhoen, kemphaan en zwarte stern tonen een prentje van een verspreidingsgebied dat uit het grootste deel van West-Europa zal verdwijnen (wat dus inderdaad volop bezig is). Ook voor de drie andere van de zes recent uitgestorven soorten in Vlaanderen (duinpieper, ortolaan en hop) toont het model dat het voorkomen in Vlaanderen maar aan de marge van hun klimaatmogelijkheden lag, waardoor ze extra gevoelig waren; voor deze drie soorten zouden de condities echter opnieuw gaan verbeteren in de loop van deze eeuw. Duinpieper en griel dus in het oog houden als toekomstige broedvogels van de schrale, stenige akkerreservaten in Haspengouw!

Aan de positieve kant komen we in een zone te liggen die op basis van klimaatkenmerken geschikt wordt voor soorten als slangenarend, rode patrijs, griel, dwergooruil, bijeneter, hop, rotszwaluw, duinpieper, cetti's zanger, graszanger, orpheusspotvogel, provençaalse grasmus, baardgrasmus, bergfluit, roodkopklauwier, kleine klapekster, cirlegors, ortolaan, ... Ook weer helemaal niet toevallig zijn er recent inderdaad (meer) waarnemingen van veel van deze soorten in Vlaanderen. Graszanger en cetti's zanger wisten zich ondertussen al stevig te vestigen. Het boek gaat dus helemaal niet om academische science fiction: de gebruikte gegevens voor Vlaanderen dateren trouwens van 30 jaar geleden en de voorspellingen op basis van deze ietwat historische gegevens zijn zich dus ondertussen volop aan het voltrekken. Kieviten in sappige groene weiden worden eind van de eeuw vervangen door grielen op door zomerdroogte verdord land waarboven bijeneters foerageren!

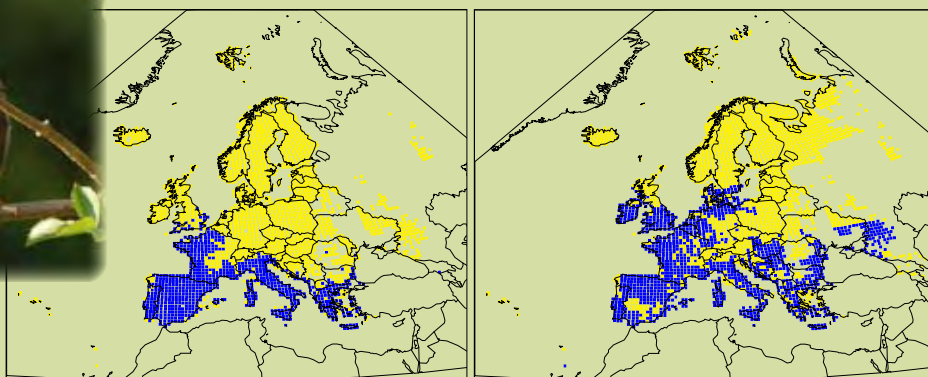
© Raymond de Smet

Kaartjes van huidige en voorspelde verspreiding van bijeneter. (bron: Huntley *et al.* 2007)

© Daniel Wybo

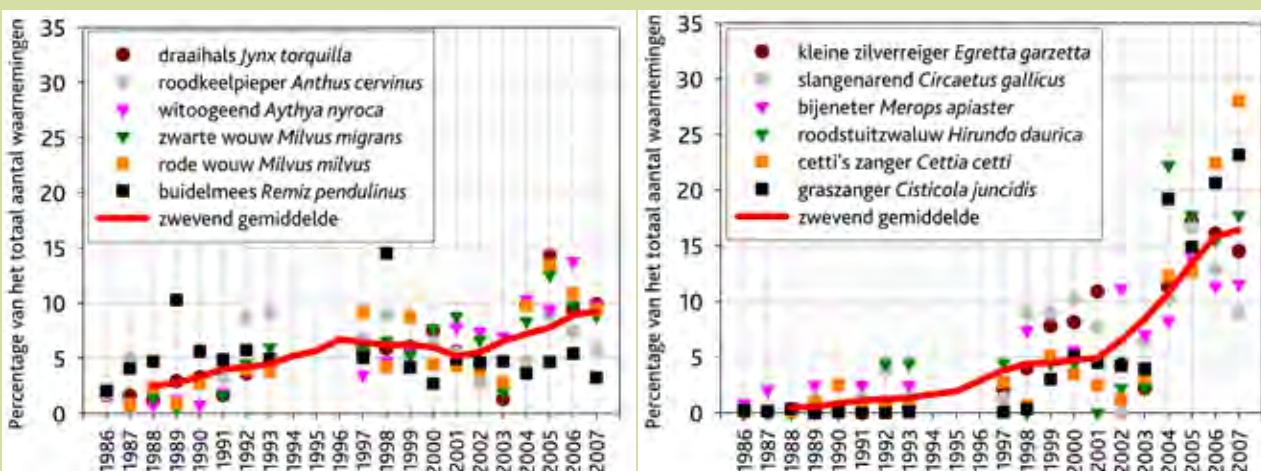
Kaartjes van huidige en voorspelde verspreiding van cetti's zanger. (bron: Huntley *et al.* 2007) De noordgrens van cetti's zanger wordt gelimiteerd door strenge wintervorst, die hier in de toekomst niet meer zal voorkomen.

Soorten waarvoor de klimaatomstandigheden in de toekomst niet meer leefbaar gaan zijn in Vlaanderen, die gaan moeten verdwijnen, daar kan je donder op zeggen. Maar tussen de toekomstige klimaatpotentie en het zich echt succesvol vestigen in Vlaanderen van nieuwe soorten liggen helaas heel veel praktische hindernissen. De belangrijkste daarvan is beschikbaarheid van bruikbaar habitat. Dit moet immers ook gemiddeld 500 km zien te verhuizen! Voor vliegende dieren lukt dit misschien nog wel om de pioniers gemiddeld 5 km per jaar te laten opschuiven gedurende een ganse eeuw, maar voor veel planten en kleinere kruipbeestjes wordt dit echt een uitdaging. Connectiviteit en permeabiliteit van het landschap voor allerlei migraties van dieren en planten wordt dus de hoofdprioriteit om de gevolgen van klimaatopwarming te dempen. En dan blijven natuurlijk nog landgebruik en habitatkwaliteit: gezien we er niet in geslaagd zijn om de natuurkwaliteit voldoende op niveau te houden om grauwe klauwier en ortolaan te behouden in Vlaanderen, wat wordt dan de kans dat ze terugkomen onder een voor hen gunstiger klimaat? Of dat roodkopklauwier en kleine klapekster zich ook zouden gaan vestigen? En wat moeten die slangenarenden gaan eten in Vlaanderen? ... tenzij allerlei ontsnapte exotische slangen snel populaties zullen weten op te bouwen.

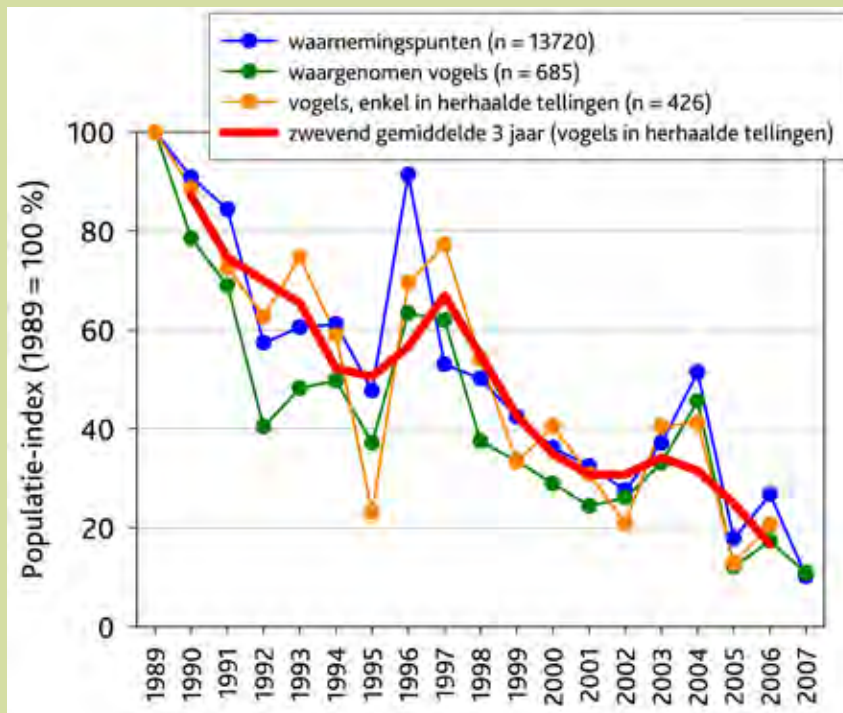
Soorten leven bovendien niet alleen, maar zijn sterk afhankelijk van een hele gemeenschap waarin ze "passen". Aan het eind van het boek staan ook voorspellingskaarten voor de toekomstige verspreiding van vogelgemeenschappen in Europa. Dat wijst op een bangelijke versnippering. Het is duidelijk dat veel soorten onder de te snelle veranderingen hun geschikt plekje niet gaan kunnen vinden en regionaal zullen verdwijnen, zelfs uitsterven in heel Europa.

NIET ALLEEN DE BROEDVOGELS

We zien deze veranderingen in de vogelstand ondertussen elke dag. Zuidelijke soorten die nieuwkomers zijn, vallen het meest op, maar ook het wegsmelten van algemene soorten is al decennia aan de gang. Het nieuwe ABV-telproject moet dit beter in kaart kunnen brengen. Voor sommige soorten standvogels is de tijdreeks uit de wintertellingen (PTT) ook geschikt als numerieke documentatie. Zo illustreren de PTT-tellingen zeer duidelijk het dramatisch wegsmelten van de matkop in Vlaanderen. Er is bovendien een trend om sterker af te nemen na hele milde winters en beter stand te houden na strengere winters: na de strengste winter van de laatste 20 jaar (1995-1996) herpakte de soort zich zelfs behoorlijk, wat een mechanisme van klimaatgevoeligheid illustreert.

Het aantal waarnemingen van typisch zuidelijk vogelsoorten neemt sterk toe. Terwijl de waarnemingsinspanning verdubbelde (grafiek links), vertienvoudigde het aantal waarnemingen van zuidelijke soorten de afgelopen jaren (grafiek rechts)

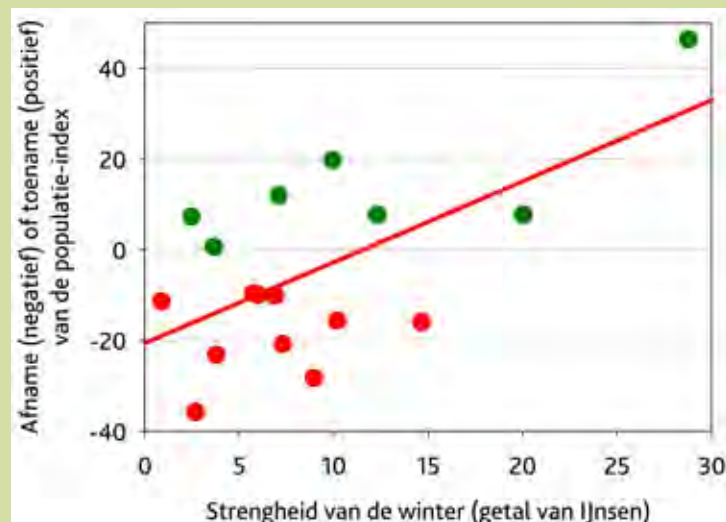
Terwijl de bosvogels het gemiddeld goed doen, is de matkop weggesmolten in Vlaanderen (-90 % op 20 jaar). Populatietrend uit PTT-tellingen: trendlijn voor het aantal waargenomen vogels (in alle tellingen), voor het aantal telpunten waar de soort werd waargenomen (in alle tellingen), voor het aantal vogels enkel in herhaalde tellingen en voor het zwevend gemiddelde per 3 jaar (vogels in herhaalde tellingen).

© Robin Vermeylen

Matkop

Er is een trend bij de matkop om sterk af te nemen na zachte winters en beter stand te houden na normale of strengere winters: na de strengste winter van de laatste 20 jaar (1995-1996) herpakte de soort zich zelfs heel goed (punt rechts bovenaan). (resultaten van herhaalde PTT-tellingen)

De record zachte winter 2006-2007 zorgde voor een ongekend aantal waarnemingen van zomer-vogels die wisten te overleven tot in het putje van de "winter" of die reeds midden in de winter terugkeerden vanuit overwinteringsplaatsen veel dichterbij huis dan voorheen. De toename van die "klassieke" blijvers, zoals roodborsttapuit, zwarte roodstaart, tjiftjaf en zwartkop, zette zich verder door. Een nieuwkomer in die reeks is de braamsluiper, die nu jaarlijks ook in de winter wordt genoteerd (i.p.v. in Oost-Afrika te zitten). De wintermaanden van 2006-2007 waren goed voor 18 oeverlopers.

Aankomsten van boerenwaluwen in de laatste week van februari duiden op vrij noordelijke overwinteringen en zelfs de gele kwikstaart waagt het er de laatste jaren op om in Europa te blijven, met betrouwbare januariwaarnemingen in 2007 én in 2008.

Het fenomeen van overwinterende ooievaars kennen we al langer, maar 2007 bevestigde de toename in de aantallen: er werden 56 wintergegevens genoteerd weg van de bekende kolonies van Het Zwin en Planckendael. Ook van de lepelaar ontvangen we steeds meer wintergegevens: één exemplaar bleef in de winter 2006-2007 hardnekkig overwinteren in Nieuwpoort. Hier en daar een winterse bruine kiekendief is niet echt ongewoon, maar op 25 januari werden er zes geteld in het Antwerpse havengebied!

© Kjell Janssens

Graszanger

De graszanger, een echte zuiderse soort die hier vroeger slechts sporadisch verscheen, was er aanvankelijk om bekend te arriveren in juli, hoogzomer dus. Nu overwintert de explosief toegenomen populatie hier zelfs. De typisch zuiderse koereiger overwintert de laatste jaren in ons land en dan nog in groepsverband: tot 16 exemplaren werden samen geteld. Ook was 2007 goed voor 14 winterse buidelmezen. Waarneming van een krombekstrandloper in november en zelfs kwartelkoning en kleine strandloper in december spreken boekdelen.

Voor het eerst in de Belgische ornithologische geschiedenis wist in de winter 2006-2007 een groenpootruiter te overwinteren in Het Zwin in Knokke. Naast de ondertussen gekende winterwaarnemingen van zwartkopmeeuwen zien we sporadisch zelfs grote stern, visdief en noordse stern verschijnen, die het risico van de lange trektocht trachtten te ontlopen. Eén voor één soorten die op dat moment in Afrika thuishoren. Ook schaarse doortrekkers of dwaalgasten duiken nu steeds vaker 's winters op: in 2007 bevestigden vorkstaartmeeuw, grote pieper en bladkoning die trend.

Groenpootruiter

© Frank Snijders

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Gerald Driessens, 015/29.72.27, gerald.driessens@natuurpunt.be

Meer lezen: Huntley *et al.* 2007 (klimaatatlas, te koop voor 64,50 euro in de Natuur.winkel)

Meetellen?! zie PTT, ABV, fenologie en www.waarnemingen.be voor toevallige waarnemingen, allemaal samen te vinden op www.telmee.be

Met de steun van: Leica

ALVA IS TERUG

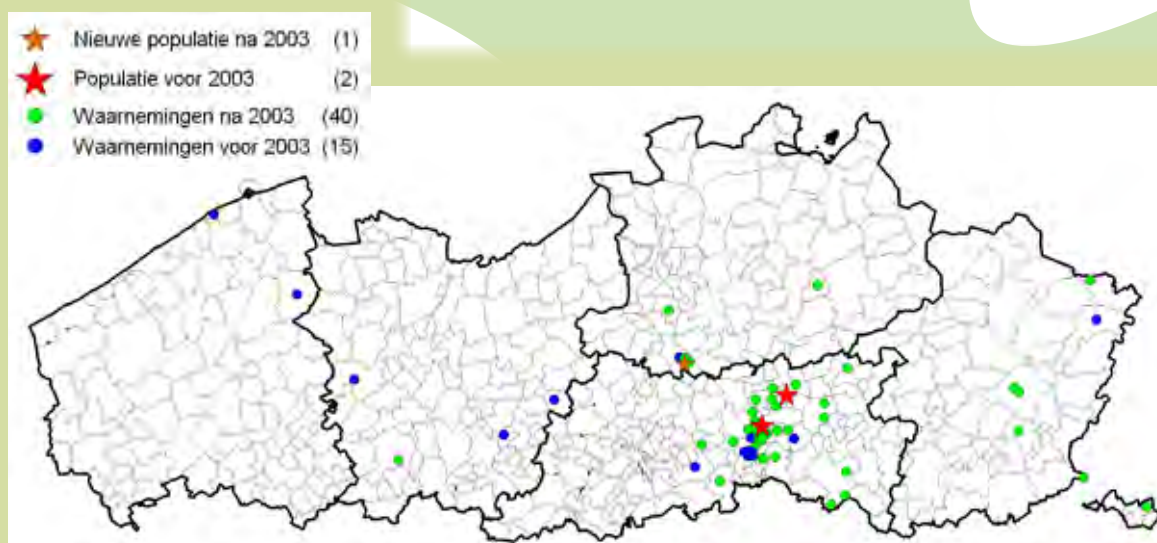
SPAANSE VLAG WAPPERT IN VLAANDEREN

Spaanse vlag is een fraaie, grote, dagactieve nachtvlinder van de familie van de beervlinders die vliegt van juni tot augustus. Hij staat op de bijlagen van de Europese Habitatrichtlijn als te beschermen, maar dat is in feite een vergissing: enkel de ondersoort *rhodosensis*, die alleen op Rhodos voorkomt, heeft deze beschermde status nodig. Ze is kwetsbaar omdat ze spectaculaire concentraties vormt tijdens de zomerrust in een schaduwrijke vallei (het vlinderdal Petaloudes). Elders in Zuid Europa is de soort vrij algemeen en niet bedreigd.

© Marc Herremans

Spaanse vlag

Recente meldingen van Spaanse vlag in Vlaanderen.

De noordgrens van de verspreiding lag tot voor kort in Frankrijk, maar het is een stevige vlieger die al eens vrij ver afdwaalde, ook tot in Vlaanderen. Door klimaatopwarming wordt de vlinder echter recent meer en meer gezien in Vlaanderen. Zowel op een zuidhelling van de Kesselberg net ten noorden van Leuven, als op de Eikel- en Ijzerenberg te Gelrode, zijn er vanaf 1999 jaarlijks waarnemingen. Locale populaties braken definitief door vanaf de warme zomer van 2003. Ook heeft er zich recent een nieuwe populatie kunnen vestigen langs de Dijle, ten zuiden van Mechelen. Het steeds toenemende aantal waarnemingen, eerst vooral rond Leuven, dan in het Hagenland, maar nu ook over grotere delen van Vlaanderen laat vermoeden dat de soort zich op meer en meer plaatsen heeft weten te vestigen en langzaam aan het inburgeren is. De rups is niet zo heel kieskeurig en leeft op diverse kruiden (koninginnenkruid, brandnetel, braam, hondsdrif); de vlinder is ook vaak te zien op de bloemen van koninginnenkruid.

Meer info: Ilf Jacobs, 015/29.72.73, ilf.jacobs@natuurpunt.be

Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Bruno Bergmans, bruno.bergmans@scarlet.be

Meer lezen: Bergmans 2007, Groenendijk 2007

Meetellen?! www.telme.be, www.phegea.org, www.natuur-forum.be,
www.natuurpuntwestkust.be/phegea

In samenwerking met: NSG Dijleland, Vlaamse Vereniging voor Entomologie, LIKONA

LIKONA
LIMBURGSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE

NATUURSTUDIEGROEP
dijleland

HET MEETJESLAND MEET...

DAGVLINDERTRENDS: COUNTDOWN IN HET ECHT

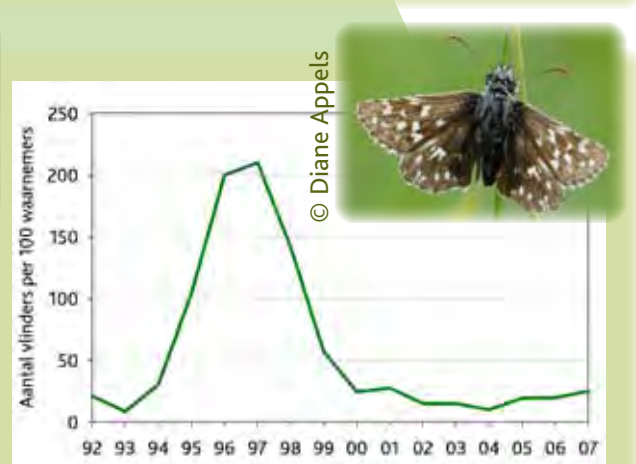
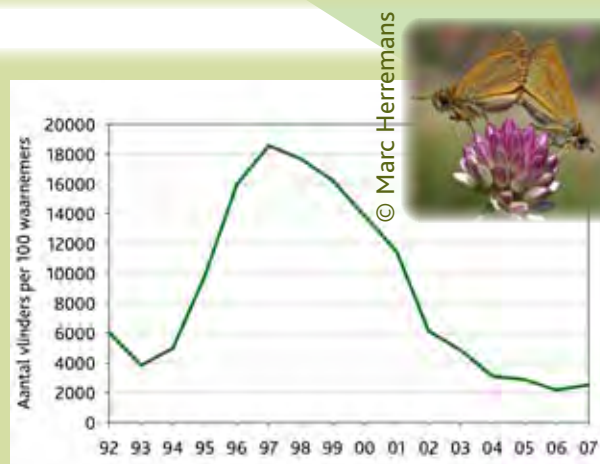
In het Meetjesland wordt al lang naar dagvlinders gekeken. En alles wordt er ook goed genoteerd en opgeslagen, waardoor er sinds 1991 een doorlopende tijdsreeks van vlindergegevens beschikbaar is.

Zoals met elk vrijwilligersproject, zijn er niet elk jaar evenveel waarnemers. Verschillen in het aantal tellers hoeven echter niet te betekenen dat er geen vergelijkingen tussen jaren kunnen gebeuren. De Natuurpunt Vlinderwerkgroep Meetjesland ging met de gegevens aan de slag en herberekende de gegevens alsof ze elk jaar van 100 waarnemers kwamen. Zo konden verschillende jaren met elkaar vergeleken worden.

En zo'n vergelijking toont onmiddellijk enkele verrassende en soms dramatische resultaten. In het begin van de jaren '90 leken onze dagvlinders uit een diep dal te komen. Hoe het in de jaren '80 in Oost-Vlaanderen met de vlinders was gesteld, komen we uit deze gegevens niet te weten, maar uit andere bronnen weten we dat het in de tweede helft van de 20e eeuw bijna overal bergaf ging met onze dagvlinderaantallen. In de grafieken van het Meetjeslandonderzoek zien we dat een aantal soorten daarna weer aan een opmars begonnen. 1995, 1996 en 1997 waren dan ook jaren met zeer goed vlinderweer en mooie, warme zomers. Sommige soorten kenden nog een toename tot eind jaren '90. Maar sindsdien gingen bijna alle soorten sterk achteruit. Kleine vos en kleine vuurvlinder bijvoorbeeld, maar ook alle soorten dikkopjes, van zeldzaam tot algemeen.

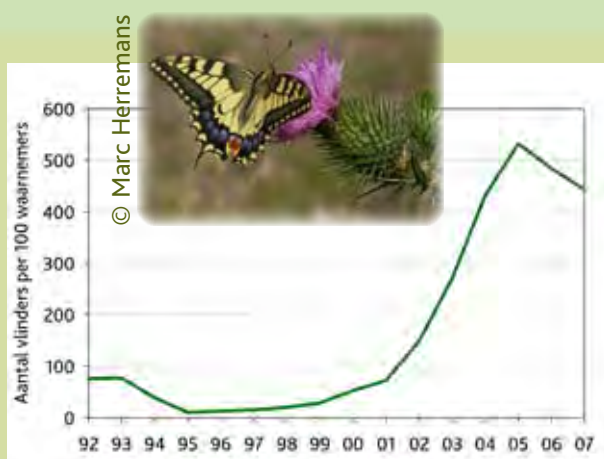

Kleine vos (links) komt van hoger dan kleine vuurvlinder (rechts), maar na een piek half jaren '90 gaan beide soorten enkel nog achteruit.

Zowel het algemene zwartsprietdikkopje (links) als de zeldzame aardbeivlinder (rechts) vertonen een negatieve trend sinds eind jaren '90.

De meest opmerkelijke verandering zien we bij de koninginnenpage, die momenteel 30 keer meer wordt waargenomen dan in de jaren '90. De soort breidt zich in Nederland aan de noordrand van de verspreiding uit en ook de toename van de aantallen bij ons wordt aan klimaatopwarming toegeschreven. De argusvlinder daarentegen gaat permanent bergaf en vertoont niets van de toename die bij de andere soorten werd opgemerkt.

Een van de weinig soorten die echt opvallend vooruit gaat, is de koninginnenpage (links). De argusvlinder (rechts) daarentegen gaat peilsnel achteruit.

Deze resultaten vertellen ons dus opnieuw het droeve verhaal van de achteruitgang van onze dagvlinders, en bevestigen dat zowel de zeldzame als de meer algemene soorten het even slecht doen.

Trends zoals deze zijn belangrijke indicatoren voor de toestand van onze soorten. Enkel op basis van lange tijdsreeksen van gegevens kunnen ze betrouwbaar berekend worden. Dit is enkel mogelijk dankzij de volgehouden inspanningen van tientallen vrijwilligers. Hopelijk blijven zij gemotiveerd ondanks de afnemende aantallen vlinders. En hopelijk kan zich in 2008 voor sommige soorten eindelijk een kentering in de trend aftekenen.

Het overzicht van alle soorten en een meer gedetailleerde analyse van de resultaten kan je binnenkort terugvinden in het jaarverslag van de Vlinderwerkgroep Meetjesland.

Meer info: Marc Zwertvaegher, 09/253.52.85, marc.zwertvaegher@pandora.be

Wouter Vanreusel, 015/29.72.13, wouter.vanreusel@natuurpunt.be

Meer lezen: Bruggeman *et al.* 2006 (Jaarverslag dagvlinderproject Meetjesland)

Meetellen?! http://natuur_meetjesland.tripod.com/vlinders.htm

In samenwerking met: Ongewerveldenwerkgroep Lampyris, Vlaamse Ardennen *Plus*

PUNT-TRANSECT-TELLINGEN

ALLEEN NOG VAN DIE "ZWETTE EN DÈJVE"

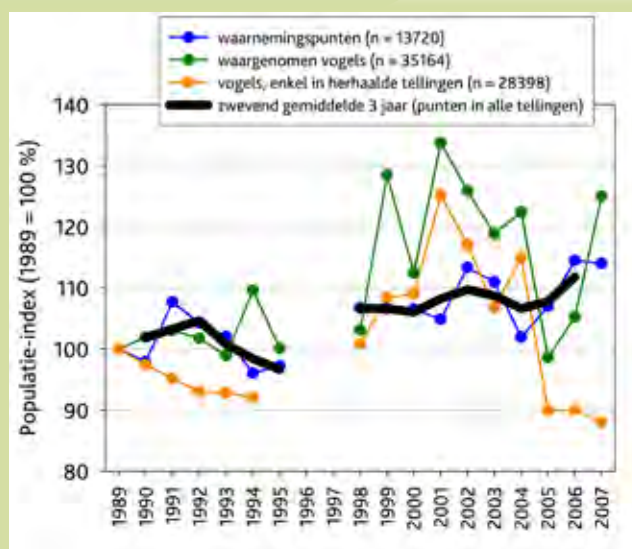
natuurpunt Vogelwerkgroep

Tijdens een Punt-Transect-Telling (PTT) afgelopen december werd ik aangesproken door een geïnteresseerd wandelaar. De man kwam daar al vele jaren (te oordelen aan man én hond kon dit kloppen), en beweerde dat er daar nu alleen nog maar van die "zwette en dèjve" overbleven. Op die bewuste PTT-telling was inderdaad 29 % van de 1.165 vogels "zwart" en 42 % waren duiven, telkens een aanzienlijk deel van het totaal dus. Misschien had die man wel overvloed van gelijk?

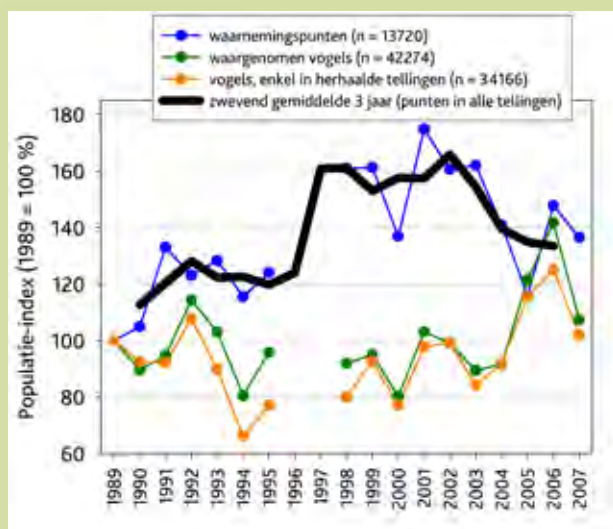
Vermits volkswijsheid en perceptie een niet te negeren deel van de kennis of toch minstens van de publieke opinie vormt tegenwoordig, leek het een uitdaging om deze uitspraak eens aan de cijfers te toetsen op Vlaams niveau. De PTT-wintertellingen zijn precies bedoeld om de veranderingen in winterpopulaties van vogels op te volgen.

POPULATIETRENDS VAN KRAAIACHTIGEN

Van zwarte kraai wordt wel eens meer beweerd dat de aantallen recent ongelofelijk zouden zijn toegenomen. De PTT-tellingen bevestigen een toename, maar niet echt alarmerend (+20 % voor het aantal vogels). De soort heeft bovendien ook haar gebied uitgebreid en komt nu op meer plaatsen voor (+15 %, inclusief woonwijken en steden). We merken ook dat de grafiek recent steeds onregelmatiger wordt; dit heeft te maken met de tendens bij zwarte kraai om steeds vaker in grotere groepen geconcentreerd voor te komen in de winter. Het toevallig ontmoeten van zo een grote groep heeft dan een grote impact op de telresultaten.

Populatietrend uit PTT-tellingen in Vlaanderen voor de zwarte kraai.

Populatietrend uit PTT-tellingen in Vlaanderen voor de kauw.

Ook bij de kauw is er een toename, zowel van het aantal waarnemingsplaatsen als van de aantallen (beide +30 %). Hier valt op dat de soort eerst uitbreidde naar nieuwe gebieden en dat pas later ook de aantallen sterk zijn toegenomen.

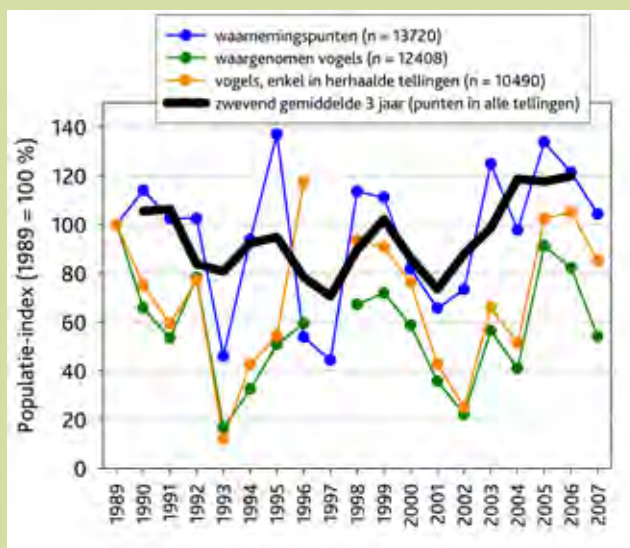
Kauw

© Alfons Huysmans

© Griet Nijs

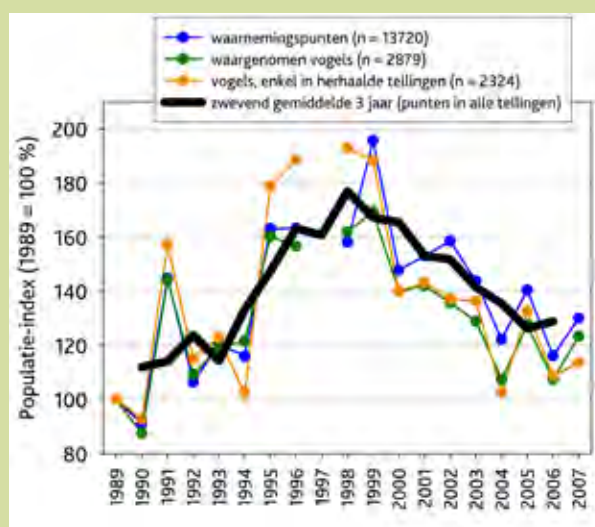
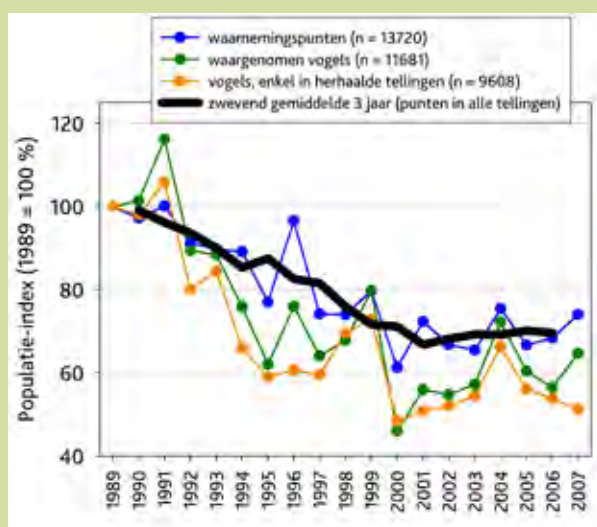
Roek

Populatietrend uit PTT-tellingen in Vlaanderen voor de roek.

Bij de roek schommelt de index eveneens heel sterk omdat ook deze soort in grote groepen voorkomt. Algemeen is er recent een lichte toename van het aantal punten waar roeken gezien worden (de soort komt nu bv. vaker dichterbij huizen), maar een afname van de aantallen ten opzichte van 20 jaar geleden (–20 %). Toch is er een herstel ten opzichte van van 10 jaar geleden toen de aantallen op minder dan de helft waren teruggevallen.

Bij de “niet-zwarte” kraaiachtigen ligt het beeld anders. Eksters zijn sinds de start van de tellingen aanvankelijk sterk afgenomen (–30 % punten, –40 % vogels), maar de laatste acht jaar is er een stabilisatie. Bij de gaai namen de aantallen eerst tien jaar sterk toe (+75 %), om dan weer sterk af te nemen, tot er nu nog een winst van ca. 20 % overblijft ten opzichte van 20 jaar geleden.

Populatietrends uit PTT-tellingen in Vlaanderen voor de ekster (links) en gaai (rechts).

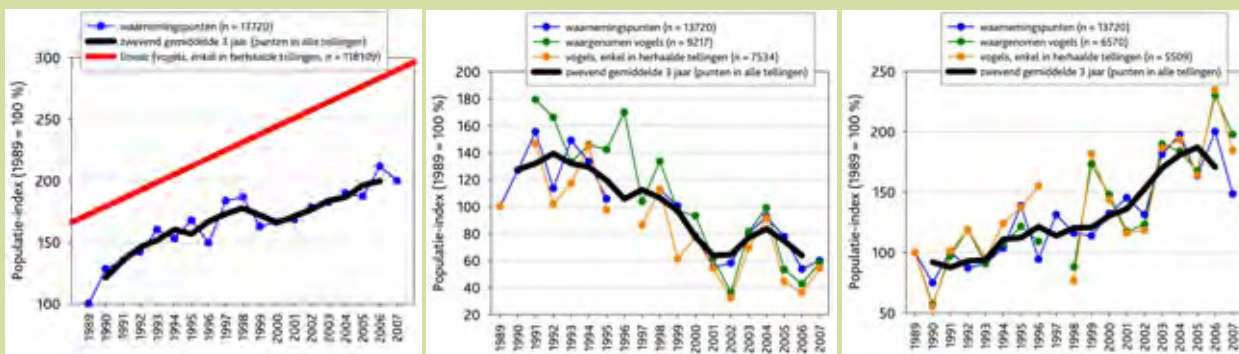
POPULATIETRENDS VAN DUIVEN

Het aantal houtduiven in de winter nam spectaculair toe de afgelopen 20 jaar: een verdubbeling van het aantal punten waar houtduiven voorkwamen en iets meer dan een verdubbeling van de aantallen; de grote groepen van deze soort maken de index evenwel zeer labiel (enkel regressielijn getoond). Holenduif daarentegen toont na een initiële toename een scherpe afname met als eindresultaat de helft minder vogels, op half zoveel plaatsen. De Turkse tortel nam verder toe: dubbel zoveel vogels op dubbel zoveel plaatsen. Alles samen verdubbelde het aantal "duiven".

Houtduif

© Marc Willaert

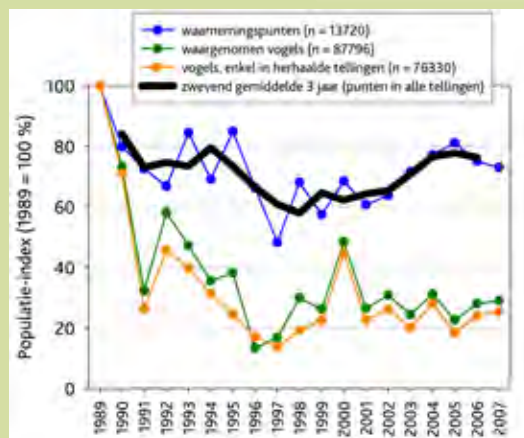

Populatietrends uit PTT-tellingen in Vlaanderen voor de houtduif (links) tonen een forse toename. Holenduif (midden) daarentegen verminderde met de helft. Turkse tortels (rechts) verdubbelden in aantal en werden op dubbel zoveel punten gezien.

ALLEEN NOG MAAR ZWARTE?

"Zwette" vogels kan natuurlijk ruimer zijn dan alleen maar kraaien. Daarom werden ook de trends voor alle andere (hoofdzakelijk) zwarte vogels opgelijst. De toename van aalscholvers moet een van de meest spectaculaire veranderingen van onze avifauna zijn. Vermits PTT-tellingen in hoofdzake landvogeltellingen zijn, vormen aalscholvers maar een randfenomeen en is het zelfs nauwelijks een doelsoort. De toename heeft te maken met grotere aantallen aalscholvers, met het meer frequent blijven overwinteren en met het tegenwoordig totaal ongegeneerd overal opdagen van de soort. Zo'n toename voor een gespecialiseerde predator betekent in de eerste plaats dat er meer dan voldoende vis is. Na hardnekkige vervolging, die zorgde voor het uitsterven van de aalscholver als broedvogel in Vlaanderen, is er nu een spectaculair herstel, waarbij de soort volop kan profiteren van badkuipen overvol met (exotische) vis. In meer natuurlijke wateren vol waterplanten is vissen heel wat moeilijker voor scholwers.

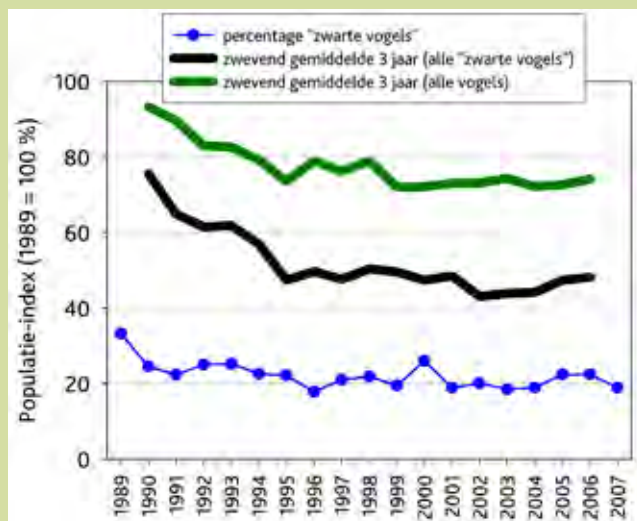
Spreeuwen zijn heel sterk in aantal afgenomen ten opzichte van 20 jaar geleden: -30 % voor het aantal punten en -75 % voor de aantallen. Vooral in het begin was de daling sterk; de laatste 10 jaar is er een stabilisatie. Veel kleinere aantallen op relatief meer punten geeft kleinere groepen, en de index wordt recent inderdaad minder grillig.

Populatietrends uit PTT-tellingen in Vlaanderen voor de spreeuw tonen een sterke afname.

Merels namen lichtjes toe (+10 %) en de getelde aantallen van meerkoet en waterhoen namen sterk af (resp. -70 % en -35 %). Zwarte spechten worden maar weinig gezien, maar ze namen wel fors toe.

Alle zwarte vogels samen namen af met meer dan de helft (-55 %). Vermits het totaal aantal getelde vogels op 20 jaar tijd ook sterk terugliep, maar "slechts" met -30 %, is het dus pertinent onwaar dat er nu meer zwarte vogels zouden voorkomen dan vroeger. In tegendeel, het percentage zwarte vogels neemt traag maar bestendig af (van ca. 35 % naar net onder de 20 %). Het is natuurlijk zo dat veel van de zwarte vogels relatief groot en dus meer opvallend zijn, maar dan belanden we weer vooral bij perceptie.

Populatietrends uit PTT-tellingen in Vlaanderen voor alle vogels en voor alle "zwarte vogels".

De duiven daarentegen zijn een ander verhaal. Vermits het aantal duiven verdubbelde en het totaal aantal getelde vogels afnam met 30 %, is het aandeel duiven (vooral houtduiven) in de winterfauna op 20 jaar gestegen van 7 naar 30 %. De volkswijsheid van een "overname" door de duiven is dus wel gerechtvaardigd.

DOE MEE!

Het aantal PTT-routes zit opnieuw in de lift. Het aantal gelopen routes verdubbelde in 2007, maar er is nog steeds nood aan veel meer routes, immers: hoe meer routes, hoe beter de resolutie van de cijfers, ook voor schaarsere soorten.

Bij een PTT-wintertelling worden in de tweede helft van december alle vogels gedurende telkens 5 minuten geteld vanaf 20 punten langs een transect. Een PTT-telling vergt dus een halve dag. Belangrijk is dat ze jaar na jaar hernomen wordt, liefst door dezelfde persoon.

POPULATIETRENDS 1989-2007 VAN ZWARTE VOGELS EN DUIVEN IN VLAANDEREN	verschil (%)
aalscholver	+2.000
zwarte kraai	+20
kauw	+30
roek	-20
spreeuw	-75
merel	+10
meerkoet	-70
waterhoen	-35
zwarte specht (*)	+500
houtduif	+120
holenduif	-60
Turkse tortel	+100
Totaal aantal alle vogels	-30
Totaal aantal alle zwarte vogels	-55
Totaal aantal duiven	+100

(*) zeer kleine aantallen in PTT-routes

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Meer lezen: Boele *et al.* 2005 (SOVON-rapport 25 jaar PTT-tellingen in Nederland), roofvogeltrends Vlaanderen op www.natuurpunt.be/nl/biodiversiteit/vogels/themanummer-roofvogels_666.aspx
Meetellen?! www.telmee.be

Met de steun van: Leica

AMFIBIEËNWERELD ONTWAAKT

TE VROEG OPSTAAN IS DODELIJK

© Norbert Huys

Amplexus gewone pad

In de eerste helft van januari 2007 lag de minimumtemperatuur in Vlaanderen tijdens sommige nachten rond 10° C, record zacht voor de tijd van het jaar. Veel amfibieën werden vroegtijdig wakker. Kikkers, padden en salamanders trokken zelfs op nieuwjaarsnacht 2007 al naar hun voortplantingspoel. Uitzonderlijk vroeg, want doorgaans start die trek pas midden februari-begin maart.

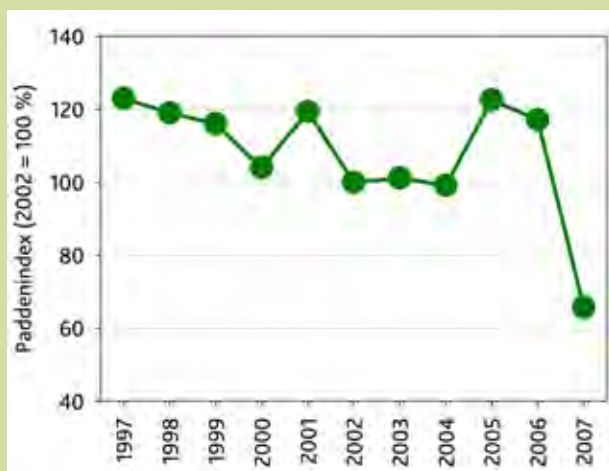
Amfibieën verblijven in de winter meestal niet in het water, maar houden een winterslaap op het droge, verstopt onder bladeren, takken of in de grond. In het voorjaar trekken ze dan massaal naar beken en poelen om er te paren en eitjes af te zetten. Door het dichte Vlaamse wegennetwerk moeten veel paddemanders tijdens die tocht een straat oversteken. Wanneer een auto hun pad kruist, eindigt zo'n tocht "op hoop van nieuw leven" vaak in een platte dood.

Om deze verkeersslachtoffers te voorkomen, organiseert Natuurpunt in heel Vlaanderen paddenoverzetacties. Van de 308 Vlaamse gemeenten, organiseerden 81 gemeenten op 151 locaties overzetacties. In 2007 redde Natuurpunt zo meer dan 100.000 amfibieën.

© Norbert Huys

Paddenoverzet in actie

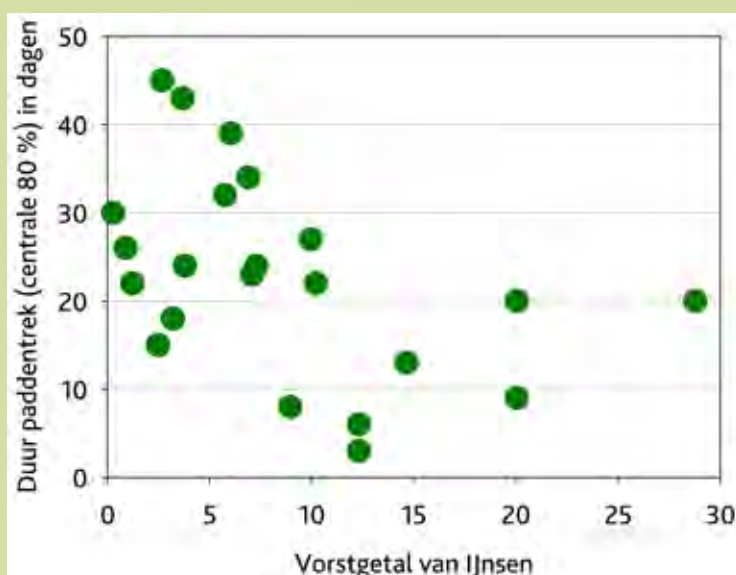
Populatie-index voor gewone pad op basis van een reeks paddenoverzetacties. Na de record zachte winter 2006-2007 daalde het aantal dieren met de helft.

Het jaar ervoor waren er dat echter nog 60.000 meer! Na de record warme winter 2006-2007 crashten de overzetcijfers spectaculair. De vastgestelde daling ligt volledig buiten de normale schommeling van ca. 20 % die tijdens "normale" winters werd opgetekend. In gematigde klimaatzones, zoals Vlaanderen, stapelen amfibieën in de zomer energiereserves op in de vorm van vet, dat de noodzakelijke reserve vormt om de winterslaap levend door te komen. Tijdens koude winters verloopt de stofwisseling heel traag en worden die reserves slechts in geringe mate opgebruikt.

Milde winters zorgen echter voor een hoger metabolisme, waardoor de vetvoorraad sneller wordt verbrand. Zachte winters zijn bovendien ook vaak grillig. Een heel warme aanzet gevolgd door een winterprik, dan weer een warmtegolf met daarna een schaatsweek. Warm, koud, warm, koud, ... Telkens een amfibie ontwaakt tijdens zo'n warmtegolf verbruikt ze een deel van de vetvoorraad. Bij de volgende winterprik gaat ze opnieuw in winterslaap met een te kleine vetvoorraad om de rest van die winterslaap levend door te komen. Sommige halen dan het voorjaar niet meer. Zij die wel overleven, hebben vaak een zwakke lichaamsconditie. Die verminderde lichaamsconditie zorgt er ook voor dat het aantal en de kwaliteit van de afgezette eitjes lager is.

Bij een zachte en grillige winter wordt de trek vroeger aangevat, maar houdt hij ook langer aan. Dit is vooral lastig voor de vrijwilligers. In een ideale winter (koud tot begin maart met dan een uitgesproken lentestart) wordt soms meer dan 90 % van de amfibieën overgezet tijdens een tiental dagen, met een piek in de tweede of derde decade van maart. Kwakkelwinters brengen de overzetters echter al begin februari (of vroeger) op de been en de inspanning moet met tussenpauzes voortgezet worden tot eind maart-begin april. Veel meer inspanning dus en bovendien voor minder dieren. Zoiets lukt enkel met zeer gedreven en enthousiaste overzetsploegen, maar gelukkig hebben we die bij Natuurpunt!

Na een strengere winter (hoger vorstgetal) verloopt de paddentrek meer geconcentreerd op minder dagen, na een zachte winter veel meer gespreid (gegevens overzet Senthout en Willebroek 1988-2007).

De vrees bestaat dat de negatieve invloed van milde winters op de overleving van amfibieën structureel is geworden. Een alarmerend gegeven dat door Natuurpunt Studie nauwlettend verder in de gaten wordt gehouden. Na een alweer record zachte winter 2007-2008 lijkt het er alvast naar dat deze "crashtrend" zich ook dit jaar in nog meer uitgesproken cijfers zal doorzetten. Wordt ongetwijfeld vervolgd...

Meer info: Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, dominique.verbelen@natuurpunt.be

Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Robert Jooris, 09/369.42.28, robert.jooris@skynet.be

Meer lezen: Reading 2007, Hyla-flits 2007(1) op www.hylawerkgroep.be

Meedoen?! paddenportaal op www.hylawerkgroep.be, www.telmee.be

DE HAMSTER IN VLAAMS-BRABANT

HET EINDE NABIJ?

Tussen 1998 en 2002 werden grootschalige inventarisaties van hamsterburchten uitgevoerd in Vlaanderen door De Wielewaal/Natuurpunt Studie. Deze inventarisaties wezen uit dat er vier relictpopulaties waren in Vlaanderen: Bertem en Hoegaarden in Vlaams-Brabant en Heers-Tongeren en Bilzen-Riemst in Limburg (met Bertem en Heers-Tongeren als belangrijkste).

Buiten de jaarlijkse monitoring in Bertem en Heers werden er sinds 2002 echter geen systematische hamsterinventarisaties meer uitgevoerd in Vlaanderen. Hierdoor is de huidige status van de Vlaamse hamsterpopulatie dus onvoldoende gekend.

Sinds 2005 voert een aantal landbouwers hamstervriendelijke beheermaatregelen uit in Bertem en Heers in samenwerking met ANB en VLM. Om de beschermingsmaatregelen te kunnen uitbreiden, is het echter belangrijk om te weten waar er nog hamsters voorkomen buiten deze twee gebieden. Daarnaast zijn eventueel aanwezige relicten van zeer groot belang voor de overleving van de soort, ondermeer omdat ze genetisch materiaal kunnen bezitten dat in de kernpopulaties niet meer aanwezig is.

Om te weten hoe het staat met de Vlaamse hamsterpopulatie, om te kunnen evalueren of de genomen beschermingsmaatregelen effectief zijn en om na te gaan waar best bijkomende beschermingsmaatregelen kunnen getroffen worden, was het noodzakelijk het huidige verspreidingsgebied gedetailleerd in kaart te brengen, gevolgd door een monitoring van de resterende populaties. In 2007 werd hierin een eerste stap genomen met een nieuwe grootschalige inventarisatie in de provincie Vlaams-Brabant.

© Goedele Verbeylen

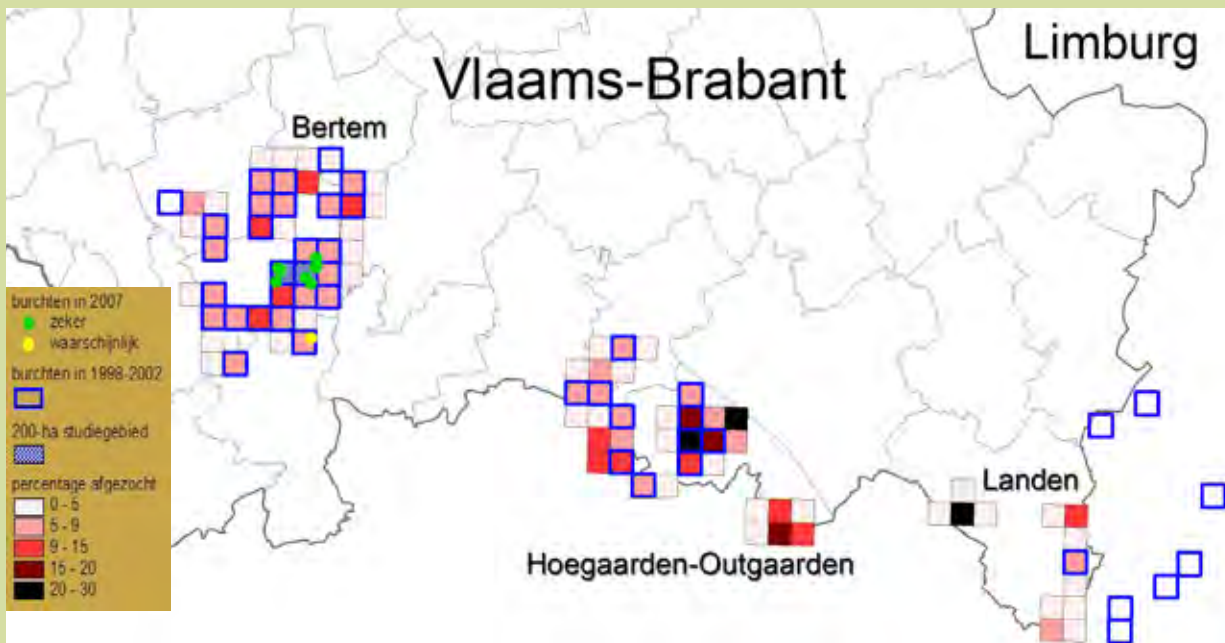
Hamsterburchten zoeken is:
kilometers akker aflopen...

INVENTARISATIE IN VLAAMS-BRABANT IN 2007

Het studiegebied omvatte alle 39 UTM1-hokken waar hamsterburchten gevonden werden in 1998-2002. De doelstelling van het project was om per hok minstens 5 % (= minstens 195 ha in totaal) te onderzoeken. Daarnaast werd ook gezocht in enkele gebieden die in het verleden nog onvoldoende onderzocht waren (o.a. Outgaarden en Landen).

In totaal werd tussen eind juli en begin september 625 ha afgezocht: 300 ha in Bertem (waarvan 82 ha binnen het kerngebied van 200 ha), 258 ha in Hoegaarden-Outgaarden en 67 ha in Landen.

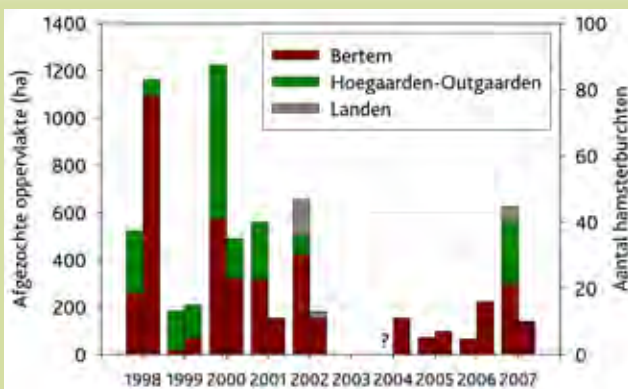
De resultaten waren zeer mager. In Bertem vonden we 11 hamsterburchten (10 zekere en 1 waarschijnlijke). Van de zekere burchten lagen er 9 binnen het 200-ha studiegebied en 1 er juist buiten. In Hoegaarden-Outgaarden werd ook veel gezocht, maar net als in 2001 en 2002 niets meer gevonden. In Landen werden ook geen burchten gevonden, maar werd slechts een kleine oppervlakte onderzocht. Het lijkt er dus sterk op dat het verspreidingsgebied van de hamster in Vlaams-Brabant ingekrompen is tot de kern van de Bertemse relictpopulatie.

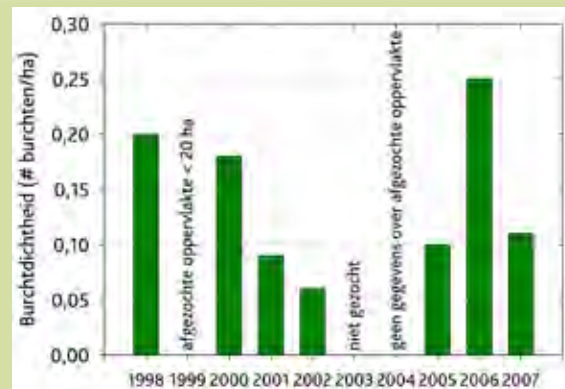
Locatie van de gevonden hamsterburchten en zoekintensiteit.

MONITORING IN BERTEM

Sinds 2003 is de systematische monitoring van burchtdichtheden beperkt tot twee kleine studiegebieden in de kerngebieden uit 1998-2002: 200 ha in Bertem (door de Natuurstudiegroep Dijleland) en 400 ha in Heers-Tongeren (door LIKONA). Zoektochten op pasgeoogste graanakkers leverden hier jaarlijks 6-16 burchten per studiegebied op. Ook in 2007 werd er in Bertem een vergelijkbaar aantal burchten (9) gevonden. Net als de voorgaande jaren werden de plots met hamstervriendelijk beheer niet in de zoektocht opgenomen. Hier werden in mei-juni 2007 door ANB 30 hamsters uitgezet om de populatie te versterken, wat leidde tot een vondst van 24 burchten binnen deze plots, maar nog niet tot een verhoging van het aantal burchten in de door ons onderzochte omliggende plots.

Afgezochte oppervlakte en aantal gevonden hamsterburchten in de drie deelgebieden.

Evolutie van de dichtheid van burchten in het 200-ha studiegebied te Bertem.

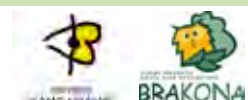
Dit onderzoek had niet mogelijk geweest zonder de toewijding van de vrijwilligers van de Vlaamse Zoogdierenwerkgroep en de Natuurstudiegroep Dijleland.

Meer info: Goedele Verbeylen, 015/29.72.44, goedele.verbeylen@natuurpunt.be

Maarten Hens, 0473/24.47.52, maartenhens@yahoo.co.uk

Meer lezen: Natuur.studie-rapport vanaf juli 2008 op www.natuurpunt.be/jaarrapportstudie

Met de steun van / In samenwerking met: Provincie Vlaams-Brabant/BRAKONA

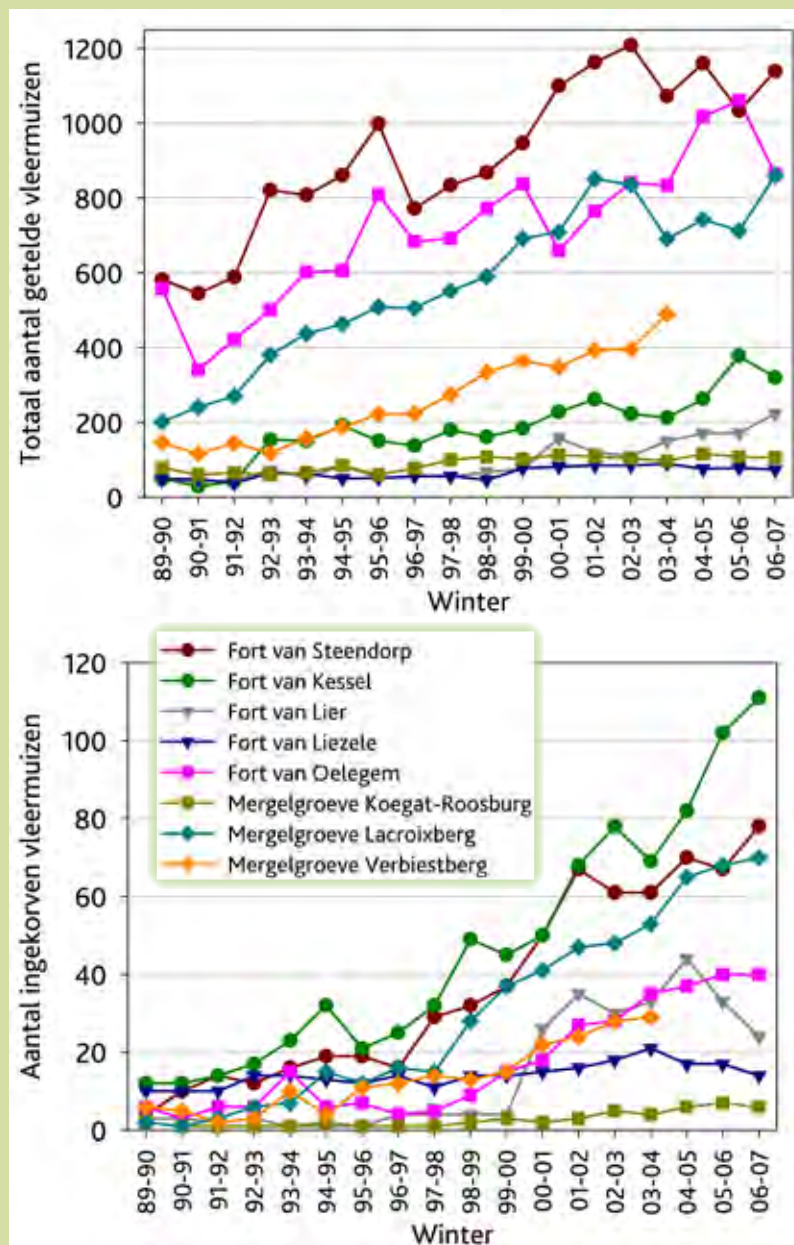

OM TE VLEERMUIZEN...

MOET JE KUNNEN TELLEN

Twee punten bepaalden sterk de werking van de Vleermuizenwerkgroep in 2007: enerzijds het Life-project "BatAction" (in samenwerking met het ANB) en anderzijds de monitoring van Natura 2000-gebieden in het Brussels Gewest.

In het kader van BatAction werd de folder "Vleermuizen houden van huizen" uitgewerkt en een wedstrijd gelanceerd om een logo te ontwikkelen voor een "vleermuisvriendelijk object". Verder zorgde BatAction voor het opbouwen van een goede relatie met de Stad Lier en de Gemeente Nijlen om twee belangrijke forten (dat van Lier en Kessel) optimaal te beschermen voor de ingekorven vleermuis, een habitatrictlijnsoort (bijlage IV). Beide forten behoren tot de belangrijkste overwinteringsplaatsen in Vlaanderen, zeker voor de ingekorven vleermuis.

De forten van Lier en Kessel behoren tot de belangrijkste overwinteringsplaatsen in Vlaanderen, zeker voor ingekorven vleermuis.

Voor het tweede jaar op rij werden er 10 transecten van 1 km in Brusselse Natura 2000-gebieden onderzocht op vleermuizen. Dit gebeurde voor het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM) in opdracht van de VUB. Een transect onderzoeken, betekent dat het drie-maal per jaar (voorjaar, vroege zomer en einde zomer/begin herfst) afgelopen wordt. Op een reeks vaste punten worden gedurende 3 minuten de voorbijvliegende vleermuizen gedetermineerd en een activiteitsindex vastgelegd. Bij het onderzoeken van de transecten werden minstens zes soorten vleermuizen vastgesteld: rosse vleermuis, gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger, baardvleermuis sp. en grootoorvleermuis sp. Tel daar nog de waarnemingen bij van franjestaart, kleine dwergvleermuis en watervleermuis die er tijdens de verschillende excursies werden vastgesteld door medewerkers van de Vleermuizenwerkgroep (Natuurpunt) of Plecotus (Natagora), en we kunnen gerust stellen dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een soortenrijk gebied is wat vleermuizen betreft, in het bijzonder de zuidelijke rand.

© Hugo Willocx

Ingekorven vleermuis in winterslaap

Een excursie op zoek naar roepende mannetjes rosse vleermuizen in het najaar leverde resultaat op in het Zoniënwood; er was ook de vondst van een kolonie grootoren te Laarbeek (Jette).

Daarnaast gebeurde ook onderzoek naar zwermgedrag aan de mergelgroeven te Riemst (Lacroixberg en Koegat). Dit leverde heel wat zwermde soorten op: franjestaart, meervleermuis, ingekorven vleermuis, gewone baardvleermuis, grootoorvleermuis alsook Brandts en Bechsteins vleermuis.

Ook in 2007 werden diverse wintertelweekends gehouden, o.a. in West-Vlaanderen, Antwerpen en Vlaams-Brabant. Hierbij werden zo'n 10.000 vleermuizen geteld door een 120-tal vrijwilligers op meer dan 400 plaatsen!

Meer info: Alex Lefevre, 014/51.62.01, vleermuizenalex@yahoo.com

Goedele Verbeylen, 015/29.72.44, goedele.verbeylen@natuurpunt.be

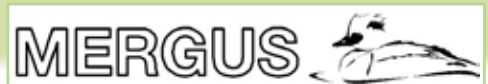
Meer lezen: www.bataction.be, www.telmee.be, www.natuurpunt.be/vleermuizenwerkgroep

Met de steun van: ANB, BIM/VUB, Provincie Antwerpen/ANKONA

WIE IN GROEP GAAT SLAPEN...

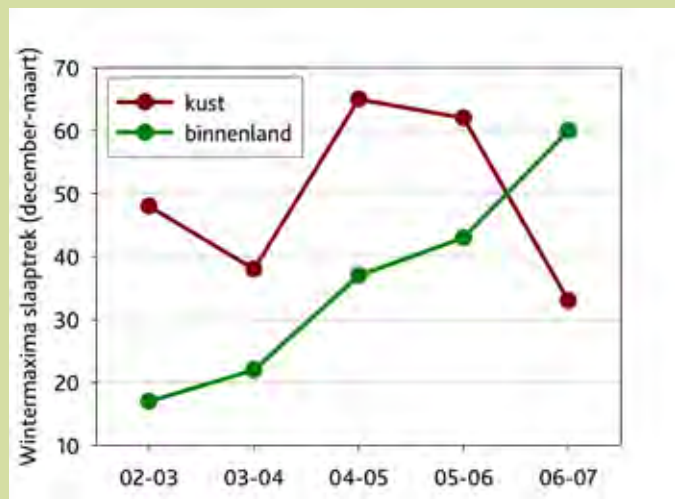
IS GEZIEN!

Aan de Oostkust geldt één wetmatigheid: wie gaat slapen, wordt geteld. Zeker wanneer die slaapactiviteit in groep gebeurt. Aalscholvers, meeuwen, Canadese ganzen, kiekendieven, ... ze moeten er allemaal aan geloven. Eén van de paradepaardjes van de Oostkust zijn de slaapplaatstellingen van kleine zilvereiger.

De soort was een onregelmatige gast in Noord-West-Vlaanderen tot begin jaren '80. Vanaf 1985 begon ze aan een langzame opmars en werden vooral in het Zwin (Knokke) en de Achterhaven (Zeebrugge) solitaire voor- en najaarspleisteraars gespot. Najaar '92 lijken kleine zilvers echt door te breken met groepjes tot 14 exemplaren. Een jaar later is het hek helemaal van de dam met meer dan 30 dieren in het Zwin. De soort overwintert er voor het eerst en in 2005 broedden vier koppels in de Zwinbosjes. Sindsdien zijn kleine zilvers een vaste waarde in de Oostkustpolders, zelfs in de winter. Het aantal waarnemingen neemt toe en voorjaar 2005 wordt de soort voor het eerst vastgesteld ten zuiden van Brugge. Ook het najaarsareaal breidt stelselmatig uit. Heel wat waarnemingen komen nu uit de Zeebrugse Voorhaven, Lissewege, Dudzele, Meetkerke en Roksem. Het aantal overwinteraars blijft toenemen en de vogels worden nu gespot in alle uithoeken van de Polders.

Waarnemingen uit de zandstreek blijven tot 2000 echt zeldzaam. Nadien wordt een opmerkelijke evolutie vastgesteld: de hoogste winteraantallen worden nog een aantal jaar vastgesteld in de Zwinstreek en Achterhaven van Zeebrugge, maar de winter van 2006-2007 lijkt een kantelmoment. Voor het eerst worden de wintermaxima opgetekend in de zandstreek ten zuiden van Brugge.

Maxima vastgesteld tijdens de wintermaanden van de simultaantellingen. Recent overstijgen de wintermaxima op de slaapplaatsen in het binnenland die van de kustslaapplaatsen.

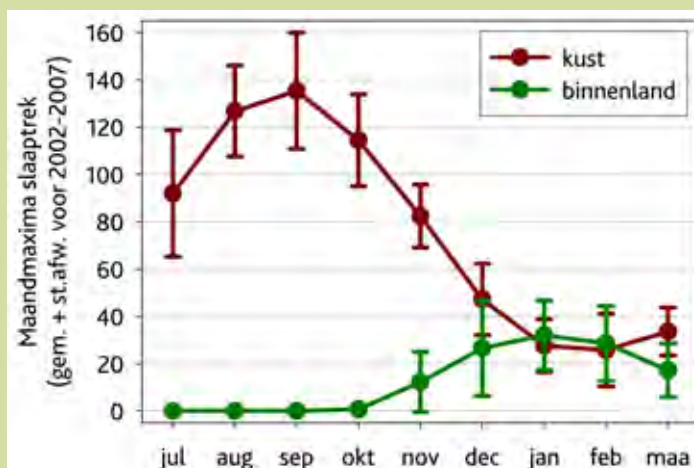

© Frank De Scheemaeker

Zicht op slaapplaats Ryckevelde

De vestiging van de soort ging gepaard met de vorming van een aantal vaste groepslaapplaatsen. De Zwinbosjes (Knokke), de noord-oostelijke berm van het Boudewijnkanaal (Lissewege), een dennenbosje langs de Oostendse Vaart (Meetkerke), het dennenbos van Ryckevelde (Sint-Kruis), nog een dennenbosje langs de Gistelsesteenweg (Snellegem) en een privé-tuin in Torhout. Sinds 2001-2002 worden om de twee weken gestandaardiseerde simultaantellingen georganiseerd op elk van deze slaapplaatsen vanaf half juli tot eind maart.

Enkele opvallende tendensen. Aan de kust bereikt het aantal kleine zilvers een piek in de zomer en het vroege najaar. Een deel van deze vogels trekt later op het jaar landinwaarts. Aanvankelijk verliep deze uittocht vooral richting Groene Gordel omheen Brugge, maar later werd ook de zandstreek ingepalmd, zelfs tot 20 km ten zuiden van Brugge. Deze verschuiving van foerageergebieden leidde er ook toe dat kleine zilvers nieuwe slaappleatsen gingen bezetten. Slapen dichtbij je voedselstek is energetisch een veel betere keuze dan elke dag de langere pendelvlucht te moeten maken tussen een slaappleat aan de kust en foerageergronden in het binnenland.

Maandmaxima in 2002-2007 tijdens het "Kleine zilverseizoen" (juli-maart). De verschuiving van de kustslaappleatsen (piek in zomer en vroege najaar) naar slaappleatsen in het binnenland (piek januari-februari) tekent zich duidelijk af.

© Raymond de Smet

Kleine zilverreiger

In januari en februari 2006 ging het project voor het eerst internationaal. Toen werden alle gekende slaappleatsen van de Belgische Oostkust en alle slaappleatsen in de Zeeuwse delta simultaan geteld. Ook in de Zeeuwse delta gaat het immers goed met de kleine zilver. Resultaten uit de midwintertellingen laten de laatste jaren een duidelijke stijging zien. Het Deltagebied is dan ook het belangrijkste overwinteringsgebied voor deze soort in Nederland. De eerste grensoverschrijdende telling leverde in januari 238 kleine zilvers op, terwijl februari goed was voor 185 stuks. Sterkhouder op beide teldata was de slaappleat aan de Braakman (Zeeuws-Vlaanderen) met respectievelijk 45 en 52 exemplaren.

Een best merkwaardige slaappleat is die aan de uitlaat van de Sloe kerncentrale in Borssele (Zuid-Beveland), waar de "kleine zillies" in het schijnsel van de verlichting van het pompgebouw druk blijven foerageren tot ver na zonsondergang. Ook blauwe reiger en ooievaar komen graag in dit warme en nachtelijk verlichte water voedsel zoeken. Deze Belgisch-Nederlandse simultane slaappleatstelling van kleine zilverreigers zal ook de komende jaren worden herhaald.

Meer info: Frank De Scheemaeker, 0473/91.84.36, frank@mergus.be

Meer lezen: D'hoore 2001, De Scheemaeker 2004, 2007, Hannewijk & De Scheemaeker 2006

Meetellen?! www.telme.be, www.mergus.be/waarnemingen/pages/ingave/projzilverreiger.asp

TREKTELLEN

WEER EEN VERSNELLING HOGER

Vogeltrek is vanouds een fascinerend fenomeen. Vogels die overdag trekken, kunnen vanaf een vaste telpost worden geteld. Dit vereist wel een behoorlijke kennis van de verschillende soorten en hun geluiden. Gezien de groeiende populariteit van vogels kijken en de veelheid aan vogelcur-sussen is deze kennis in Vlaanderen in toenemende mate aanwezig.

DE NEUZEN IN DEZELFDE RICHTING...

In 1997 nam Natuurpunt het initiatief om alle Vlaamse trek-tellingen te coördineren en te stimuleren. Het speerpunt hier-bij waren twee dagen per najaar waarop zoveel mogelijk telpos-ten werden gemobiliseerd, de zogenaamde simultaantrek-tellingen. Dit leverde heel wat nieuwe telposten op: in 2003 stonden al ruim 50 telposten op de kaart. Veel van die posten waren toen wel slechts enkel die twee teldagen bemand.

© Marcel Bex

Trektellen op de Mechelse Heide

EEN VERSNELLING HOGER

Vanaf het najaar 2004 schakelden de trektellingen in Vlaanderen een versnelling hoger. De samenwerking tussen Natuurpunt en de makers van de nieuwe website www.trektellen.nl met de integratie van Vlaanderen in deze site was een trektellersdroom. Niet alleen konden de gegevens nu online worden ingevoerd, deze website liet ook toe om op een vlotte manier de gegevens van alle telposten te bekijken en te vergelijken. Dit zorgde voor een nieuwe dynamiek: er kwamen heel wat telposten bij en de bezetting van de telposten lag ook veel hoger. Om de vele vragen van voorbijgangers op een vlottere manier te kunnen beantwoorden, werd door Natuurpunt Studie een folder opgemaakt over vogeltrek, waarin de meest gestelde vragen beantwoord worden (zie www.natuurpunt.be/uploads/biodiversiteit/vogels/documenten/pag_446_trekfolder.pdf).

TREKTELLINGEN ANNO 2007

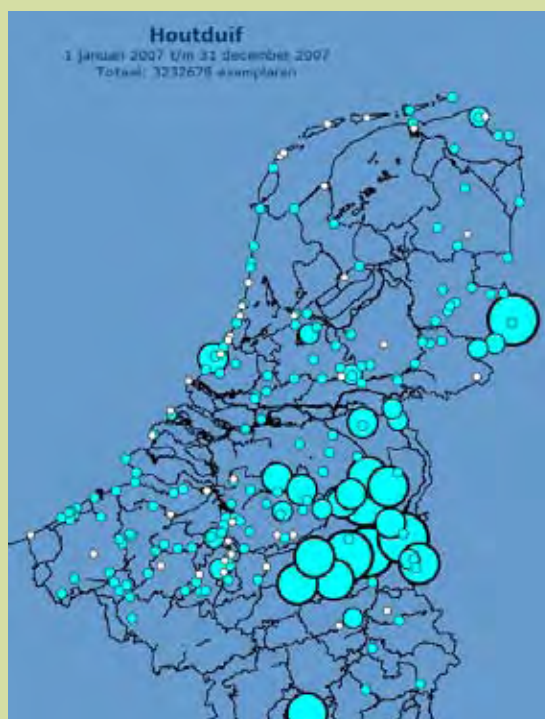
In 2007 voerden 84 Vlaamse telposten gegevens in op de website www.trektellen.nl. Omdat zo'n telpost gemiddeld door een 10 tot 15 verschillende tellers wordt "bezet", mogen we er van uitgaan dat hier minstens een 1000-tal tellers aan meegewerkt heeft, uiteraard zonder de "toeristen" gerekend die vaak vrijblijvend enkele minuten een kijkje kwamen nemen, vaak meer om zich aan de trektellers dan aan de trekvogels te vergapen. Dat die simultaantrektelling echt wel aansprak, bewijst een volle pagina in "De Gazette van Detroit", een krant voor expats in de Verenigde Staten. Al dat telgeweld leverde in 2007 samen 4.024.703 vogels op, verdeeld over ca. 200 soorten!

© Leo Janssen

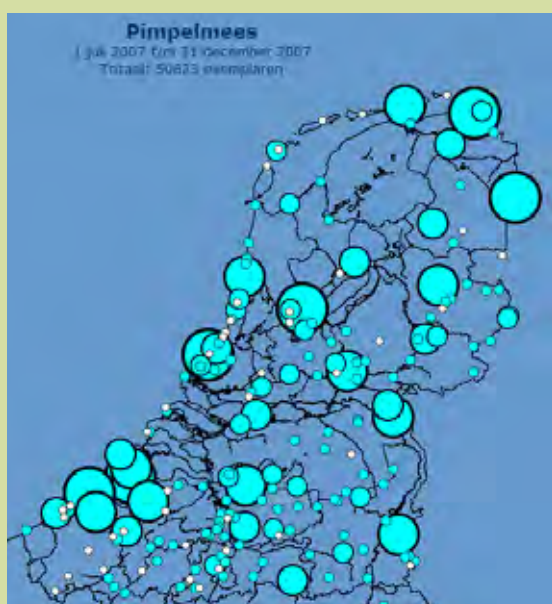
Houtduif

Met een indrukwekkend najaarstotaal van 1.546.072 exemplaren was houtduif de talrijkste opgemerkte doortrekker. Door de vele toepassingsmogelijkheden van de website kan dit ook schitterend worden gevisualiseerd. De grote aantallen houtduiven komen vooral uit Scandinavië en hebben een smalle trekbaan over het oosten van ons land. In Limburg alleen al werden er ruim 1 miljoen geteld, tweederde dus van het totaal.

Houtduiventrek over de Lage Landen in 2007

Ook kauw scoorde goed in het najaar van 2007 met 100.152 exemplaren. Een meevaller voor heel wat tellers was ook de kleine invasie van ruigpootbuizerd (20 meldingen). Deze noordelijke verwant van de buizerd zien we de laatste decennia steeds minder. Toegegeven, tegen de 8.246 buizerds lijkt dat onbelangrijk, maar voor sommige trektellers was één ruigpoot meteen een hoogtepunt van het jaar.

Overzicht van de getelde aantallen pimpelmezen in het najaar van 2007.

Een ander vermeldenswaardig gegeven was de invasie van pimpelmezen. Men denkt vaak dat deze gekende tuinvogels hun leven slijten op hooguit enkele vierkante kilometers. Soms worden er echter ook verre verplaatsingen opgetekend. In het najaar van 2007 gingen er voor Vlaanderen 12.077 overtrekkende pimpelmezen in de boeken.

© Luc Meert

Pimpelmees

Het mag ons niet verbazen dat dit voor een aantal telposten ook nieuwe dagrecords opleverde voor deze soort.

Ook soorten als wespen-dief, boompieper en boe-renzwaluw scoorden goed in 2007; kievit, kraanvogel, veldleeuwerik en vink lieten het dan weer wat afweten.

In jaargang 2007 van Natuur.oriolus deed meer dan een derde van alle bijdragen een beroep op gegevens uit de databank van www.trektellen.nl.

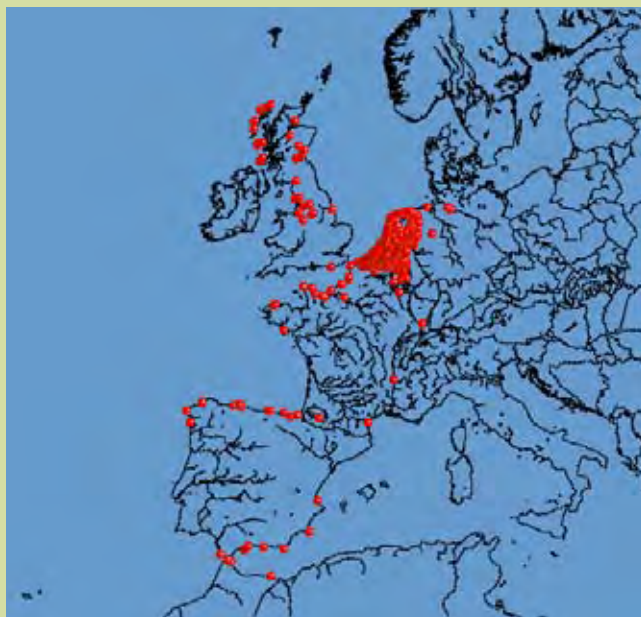
Dagrecords

Land: België
Soort: Pimpelmees

	Telpost/ringplaats	Aantal	Datum
1.	Fonteintjes	913	14-10-2007
2.	Oesterputbrug	594	22-10-2007
3.	Fonteintjes	544	20-10-2007
4.	Fonteintjes	403	16-10-2007
5.	Fonteintjes	364	21-10-2007
6.	Groot Schietveld	363	01-11-2007
7.	Duinen Raversijde	315	16-10-2007
8.	Oesterputbrug	249	23-10-2007
9.	Graaf Visart (Brugge)	246	16-10-2007
10.	Graaf Visart (Brugge)	227	15-10-2007
11.	Bezinkingsputten Tienen	214	31-10-2007
12.	Groot Schietveld	207	15-10-2007
13.	De Maten	206	01-11-2007
14.	Oesterputbrug	197	19-10-2003
15.	Groot Schietveld	188	03-11-2007

EUROPESE TOEKOMST?

Met meer dan 200 telposten beschikten de Lage Landen al over het meest fijnmazige netwerk van vogeltrektelposten ter wereld. Dit begint stilaan uit te deinen. Ook in andere West-Europese landen beginnen vogeltellers hun wagon-netje aan deze stoere locomotief van www.trektellen.nl te hangen, zoals blijkt uit bijgevoegd kaartje.

Ligging van de vogeltrektelposten in Europa.

DANK!

Aan alle trektellers voor de geleverde inspanningen; aan Jethro Waanders en Gerard Troost voor het in de lucht houden van de site en aan Jean-Pierre Lucas om de Vlaamse databank beter toegankelijk te maken.

Meer info: Koen Leysen, 014/47.29.53, koen.leysen@natuurpunt.be

Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Meer lezen: Leysen 2003a,b, Herremans 2005, Peeters 2007

Meetellen?! www.trektellen.nl, www.telmee.be

In samenwerking met: SOVON

Soortbescherming

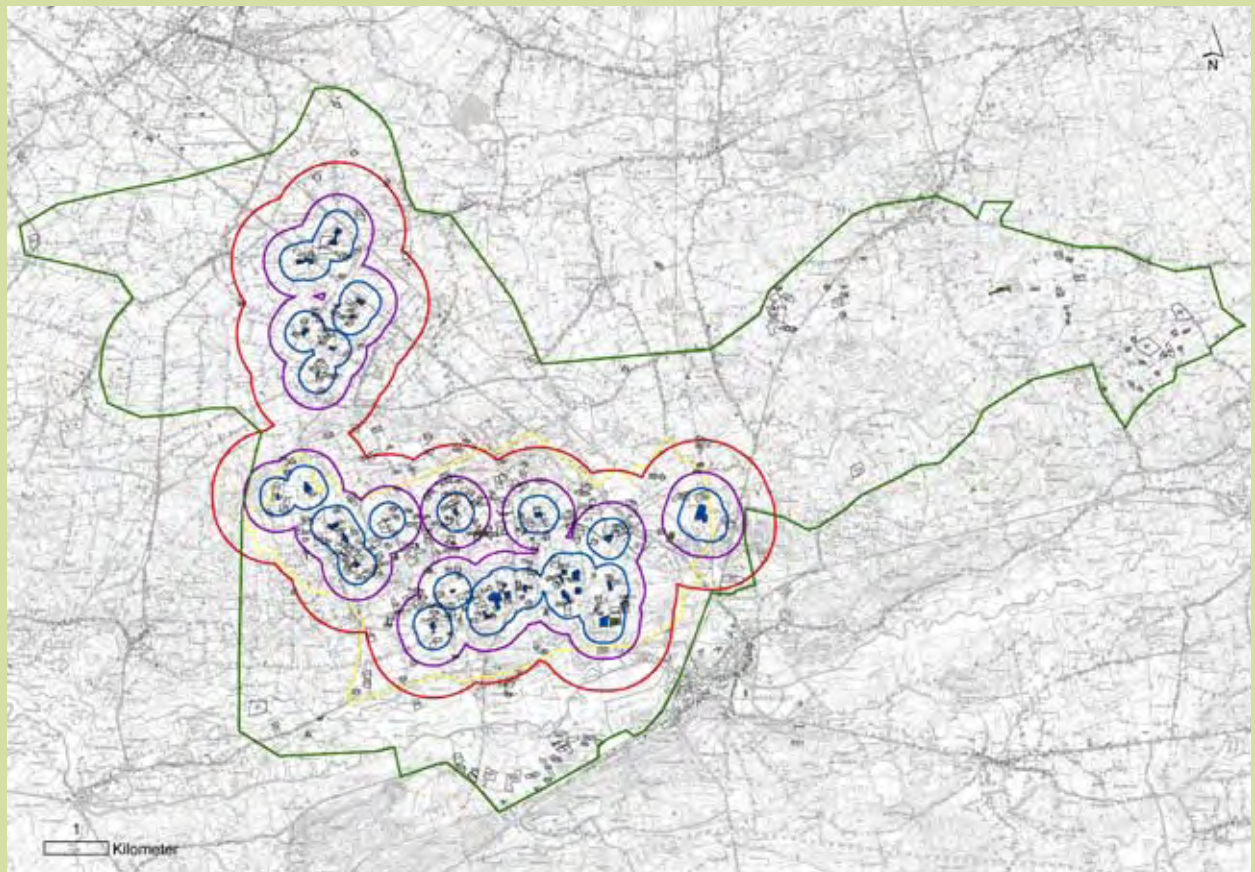
de erosie van de biodiversiteit moet stoppen!

TOESTAND BRUINE VUURVLINDER

ERNSTIG, MAAR NIET HOPELOOS

In 2007 voerde Natuurpunt Studie een opdracht uit voor het Agentschap voor Natuur en Bos over de met uitsterven bedreigde bruine vuurvlinder. Doelstelling was om de verspreiding en de ecologie van deze recent herontdekte dagvlinder te onderzoeken om zo een inschatting te kunnen maken van de toestand én de kansen van de resterende populatie.

Gedurende 2007 werden 324 verschillende percelen onderzocht op de aanwezigheid van de vlinder; in 30 hiervan (9 %) kon de vlinder worden aangetroffen. Hierbij waren 27 nieuwe percelen waar de soort de afgelopen vijf jaar nog niet gezien was. De verspreiding van de bruine vuurvlinder bleek een stuk ruimer en niet enkel beperkt tot de reeds gekende kernen. Een volledig nieuw leefgebied werd ontdekt in de omgeving van Pijpelheide (Heist-op-den-Berg, provincie Antwerpen). De dichtheid aan vlinders was echter zeer laag. En een aantal vliegplaatsen ligt relatief geïsoleerd. Enkel wanneer we veronderstellen dat de vlinders zich vlot tot op 1 km verspreiden, kunnen alle vindplaatsen nog tot één verbonden populatie behoren (rode lijn).

Vindplaatsen van bruine vuurvlinder met graad van isolatie op basis van actieradius van 200 m (blauw), 500 m (paars) en 1 km (rood).

Bruine vuurvlinder is een soort met ogenschijnlijk weinig bijzondere ecologische eisen. Het is een nectar-generalist en zijn voornaamste waardplant veldzuring is één van de meer algemene plantensoorten in ons land. Toch is de soort in Vlaanderen dramatisch achteruitgegaan, tot op het randje van uitsterven.

© Marc Herremans

Bruine vuurvliender

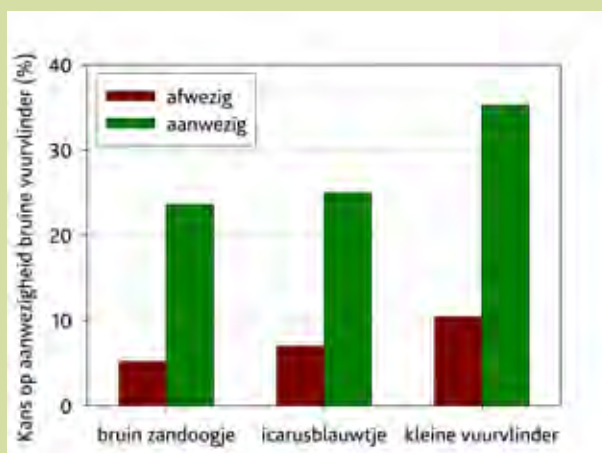
Bruin zandoogje

Icarusblauwtje

Kleine vuurvliender

De bruine vuurvliender had een grotere kans op voorkomen op percelen waar ook bruin zandoogje, icarusblauwtje of kleine vuurvliender aanwezig waren dan op percelen zonder deze soorten.

Waarschijnlijk vormen drie factoren de belangrijkste redenen voor deze achteruitgang:

1. het sterk veranderd landgebruik waardoor het aandeel geschikte, voedselarme graslanden sterk is afgenomen
2. gewijzigd en niet geschikt beheer van overblijvende graslanden
3. de toename van de gemiddelde stikstofdepositie

Deze laatste factor blijkt een rechtstreeks negatief effect te hebben op de overleving van de rupsen, wat kan verklaren waarom de soort overal in Vlaanderen verdween. Dat de soort enkel nog wordt aangetroffen in de regio rond Begijnendijk is wellicht ook niet toevallig. Deze regio wordt gekenmerkt door een geringe bodemvruchtbaarheid, een relatief lage stikstofdepositie en een beperkte omvorming van graslanden naar intensieve landbouw. Heel wat graslanden worden er nog extensief beheerd in een landschap met een heel kleinschalige perceelstructuur met veel overhoekjes en restgronden.

In deze regio zijn er dus nog realistische kansen om de bruine vuurvliender te behouden. Maar gezien de dichtheden bijzonder laag zijn, geen grote bronpopulaties werden aangetroffen en het aantal optimale leefgebieden zeer beperkt is, zijn soortgerichte aandacht én actieve maatregelen dringend nodig om de soort te kunnen behouden. De regio draagt hier een grote verantwoordelijkheid.

De belangrijkste maatregelen dienen te bestaan uit een versterking van de bestaande kernen via bescherming en aangepast beheer en daarnaast ondersteunende maatregelen naar verbetering van de kwaliteit van graslanden en verbindende elementen in het buitengebied. Hier zal aan gewerkt worden tijdens een opvolgingsproject dat gefinancierd wordt door de provincie Vlaams-Brabant.

Meer info: Wouter Vanreusel, 015/29.72.13, wouter.vanreusel@natuurpunt.be

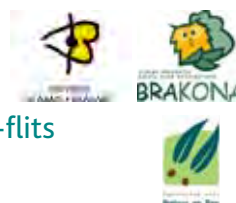
Ilf Jacobs, 015/29.72.73, ilf.jacobs@natuurpunt.be

Meer lezen: Vanreusel & Jacobs 2007 (rapport Natuur.studie)

voor meer informatie kan je je inschrijven op de Bruine Vuurvlinder-flits

Meedoen: contacteer Wouter Vanreusel of Ilf Jacobs

Met de steun van: ANB, Provincie Vlaams-Brabant/BRAKONA

FRUITRATJES GEZOCHT

EIKELMUIS OOK IN VLAANDEREN STERK AFGENOMEN

De provinciale eikelmuisprojecten liepen vlot in 2007 en de resultaten werden gebundeld in drie rapporten (Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Limburg).

De Lidwina Stichting in Mol maakte meer dan 1000 nestkasten om de populaties in natuurgebieden en eikelmuisvriendelijke tuinen op te volgen. Op verschillende plaatsen werden al in de zomer van 2007 kasten door eikelmuisen ingenomen. De nestkasten die in 2006 in de Vlaamse Ardennen werden opgehangen, werden eveneens gretig gebruikt. We gingen er van 2 muizengezinnen in 2006 naar 8 in 2007, naast de tientallen mezen, bosmuisen en rosse woelmuisen die er eveneens een geschikte schuilplaats in vonden.

© Joeri Cortens

Eikelmuisnestkasten bij de vleet

© Dominique Verbelen

Af en toe werden ook jonge eikelmuisjes gevonden. Dit weeskindje, "Doosje" gedoopt, haalde het helaas niet.

Ook de Fauna-werkgroep Afflie en het Regionaal Landschap Dijleland maakten extra nestkasten volgens ons bouwplan.

De waarnemingen kwamen vlot binnen. Eind december 2007 stond de teller op een totaal van 697, waarvan er 228 gedurende het voorbije jaar werden verzameld.

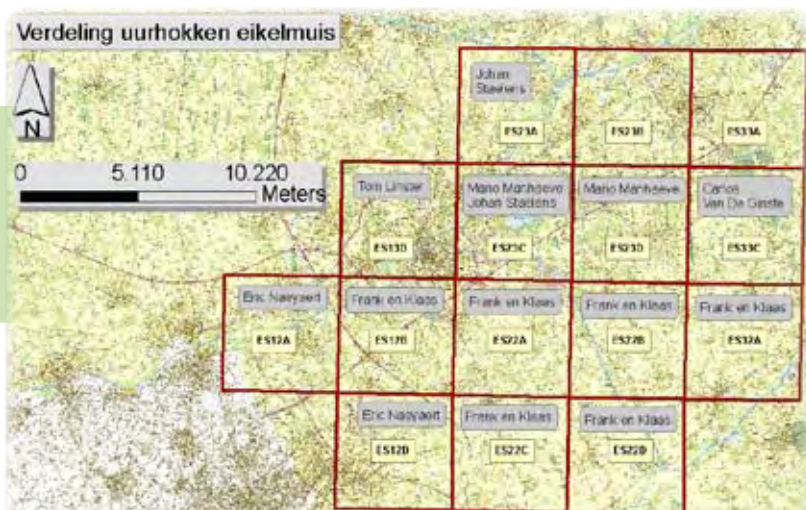
Ondertussen werd in de marge van de projecten nog verder gezocht naar nieuwe inventarisatiemethoden. Playback met eikelmuisgeluiden leverde voorlopig niet de gewenste resultaten op, maar de herkenning van soortspecifieke knaagsporen op hazelnoten, kersenspitten en slakkenhuisjes gaat de goede richting uit.

© Goedele Verbeylen

Tuinslakken opgegeten door eikelmuisen

De gestandaardiseerde enquêtes die we uitvoerden in Limburg bleken een geweldige meerwaarde te zijn voor het verspreidingsonderzoek. Bovendien kwamen we zo iets meer te weten over de houding van de mensen tegenover deze fruitratjes.

Schade werd nauwelijks gemeld en indien er wel aan het fruit werd geknaagd, werd dit niet als hinderlijk of schadelijk ervaren. 83,7 % (115) van de mensen (die de soort ook effectief kenden) zou de eikelmuis zonder meer in zijn of haar leefomgeving dulden.

Ook in West-Vlaanderen werden in een reeks uurhokken enquêtes afgenomen door de vrijwilligers van de regionale zoogdierenwerkgroepen.

Ook de pers had in 2007 de nodige aandacht voor deze bijzondere dieren. Het onderzoek haalde het VRT-journaal en werd toegelicht op Radio 2, Studio Brussel en in verschillende dagbladen.

VRT-journaal 26-6-07

Belangrijk is dat de opvolging voor de volgende jaren meer en meer wordt verzekerd. Niet alleen de beheerders van de studiegebieden reageerden bijzonder enthousiast, maar ook de regionale zoogdierenwerkgroepen De Bron, Zuid-West-Vlaanderen, Vlaamse Ardennen *Plus* en Denderstreek zetten hun schouders onder het Eikelmuisproject. De Limburgse gemeente Kortesseem adopteerde de eikelmuis en zal de volgende jaren aan de hand van onze aanbevelingen werk maken van habitattherstel en andere beschermingsmaatregelen.

Meer info: Joeri Cortens, 015/77.01.62, joeri.cortens@natuurpunt.be

Goedele Verbeylen, 0476/59.03.92, goedele.verbeylen@natuurpunt.be

Meer lezen: Cortens & Verbeylen 2007a, b, c (rapporten Natuur.studie), www.eikelmuis.be

Meetellen?! www.telme.be, www.eikelmuis.be

Met de steun van / In samenwerking met: Provincie Oost-Vlaanderen, RL Vlaamse Ardennen, Provincie Vlaams Brabant/BRAKONA, RL Dijleland, Provincie Limburg/LIKONA, Gemeente Kortesseem, RL Haspengouw & Voeren, GALS, Provincie West-Vlaanderen, Vlaamse overheid, VZZ, ...

HAZELMUIZEN IN VOEREN

OP HET (JUISTE) SPOOR

Eind 2006 hadden we, na enkele jaren intensief inventariseren, een goed beeld van de verspreiding van de hazelmuis in Limburg en Vlaams-Brabant. Enkel in het oosten van de gemeente Voeren werd deze schattige slaapmuis nog teruggevonden. In 2007 werd van start gegaan met een gestandaardiseerde monitoring: er werden 14 transecten afgebakend die jaarlijks tussen half september en half november tweemaal worden afgezocht op de aanwezigheid van hazelmuisnestjes.

De resultaten van 2007 waren behoorlijk indrukwekkend: dankzij de inzet van 12 enthousiaste vrijwilligers werden 206 hazelmuisnesten langs de Voerense monitoringtransecten geregistreerd. Buiten deze transecten werden nog eens 49 nestjes gespot, wat het totaal voor 2007 op 255 brengt, een pak hoger dan de 106 nesten die we in 2006 optekenden. Mogelijke reden: een goede vruchtzetting van besdragende struiken in 2006 en 2007 en een uitzonderlijk goede hazelnoten-oogst in 2007. Is de hazelmuis dan uit de gevarenzone? Zeker niet, want de gekende populatie is nog steeds zeer klein en dergelijke restpopulaties zijn altijd bijzonder kwetsbaar!

Sporen van hazelmuis gevonden langs en buiten de 14 Voerense transecten. Rode lijnen = transecten, groene bolletjes = nesten en zichtwaarnemingen, rode bolletjes = hazelnoten, paarse bolletjes = pitten van kers en mirabel en zaadjes van haagbeuk en Spaanse aak aangeknaagd door hazelmuisjes.

Omdat misschien ook elders in Vlaanderen nog hazelmuizen overleven, werd in 2007 een hazelmuisweekendje georganiseerd in de omgeving van Ploegsteert (grens Wallonië en Zuid-West-Vlaanderen). Uit deze regio liggen enkele historische hazelmuiswaarnemingen voor, maar ondanks intensief speurwerk kon de aanwezigheid van deze slaapmuis tijdens het zoekweekendje niet meer worden bevestigd. Geen hazelmuizen, wel (nest)bakken vol eikelmuisen. Toch ook fraai.

© Matthieu Deseure

Slaapmuizenkasten worden opgehangen in de hoop dat ze bewoond worden door hazelmuizen

Er werd niet enkel geïnventariseerd. Aangezien een aantal mensen van Natuurpunt Studie intussen heel wat expertise heeft opgedaan, worden we steeds meer gevraagd voor adviesverlening. Deze kennis moet ook worden omgezet in concrete beheervoorstellen en daarom werden verschillende rapporten uitgeschreven waarin beschermingsmaatregelen worden uitgewerkt. Voor terreineigenaars en -beheerders zullen deze rapporten hopelijk de basis vormen voor een hazelmuisvriendelijk beheer op hun terreinen.

© Dominique Verbelen

Overleg met ANB op het terrein

In Ploegsteert zaten er geen hazelmuizen maar eikelmuisen in de slaapmuizenkasten

© Matthieu Deseure

Een mama hazelmuis bewaakt haar nest met jongen langs de Voerense spoorwegberm

© Goedele Verbeylen

Deze beheervoorstellen werden door het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) overgenomen in de beheerplannen van de Voerense bosreservaten Broekbos, Teuvenenberg en Veursbos. Hiermee werd voor het eerst een concrete aanzet gegeven om in deze overheidsbossen rekening te houden met de aanwezigheid van hazelmuizen, zondermeer een (theoretische) mijlpaal voor een betere bescherming van deze Rode Lijst-soort. Gezien het directe overleg met de bevoegde ambtenaren van ANB, zullen de beheervoorstellen gauw ook in de praktijk worden vertaald.

In het kader van het ambitieuze project "Gemeenten Adopteren Limburgse Soorten" adopteerde Voeren de hazelmuis (een behoorlijk logische keuze). Samen met de gemeente werd een actieplan uitgewerkt. Om ook de inwoners mee op de hazelmuiskar te krijgen, werd een infodag voor de dorpingen georganiseerd, omdat bekend hopelijk ook bemind zal maken.

© Ivo Vanseuningen

Infonamiddag voor de inwoners van Voeren

© Dominique Verbelen

Vertegenwoordigers van Infrabel oog in oog met een hazelmuis

Omdat onze Voerense hazelmuispopulatie aansluit bij de Nederlandse populatie, wisselden we ook informatie en ervaringen uit met onze Nederlandse collega's van de Zoogdiervereniging VZZ, de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Samen werkten we een prachtige voorlichtingsbrochure en poster over hazelmuisbeheer uit. Deze zullen in hoofdzaak worden verspreid onder mensen die in de omgeving van hazelmuisgebied wonen en die bereid zijn een steentje (of eerder houtkantje) bij te dragen om de hazelmuis te helpen overleven.

Tot nu toe veel papierwerk, maar vanaf 2008 omgezet in echte acties op het terrein: we zitten op het juiste spoor!

Hazelmuisbrochure (zie ook www.hazelmuis.be)

Meer info: Goedele Verbeylen, 015/29.72.44, goedele.verbeylen@natuurpunt.be

Griet Nijs, 015/77.01.61, griet.nijs@natuurpunt.be

Meer lezen: Verbeylen 2007, Verbeylen & Nijs 2007 (rapporten Natuur.studie), www.hazelmuis.be

Met de steun van / In samenwerking met: INBO/ANB, Gemeente Voeren, Infrabel, Provincie Limburg/ LIKONA, Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren, GALS, VZZ/IKL/CBS, ...

DE BOOMKIKKER IN LIMBURG

TOCH MEER GOED DAN SLECHT NIEUWS

In 2007 nam Iwan Lewylle (Natuurpunt Studie) samen met heel wat lokale vrijwilligers en met steun van de Provincie de toestand van de boomkikker in Limburg onder de loep.

In Limburg komt de boomkikker nog slechts in vier gebieden voor. Drie hiervan zijn in beheer bij Natuurpunt.

In Maaswinkel (Maasmechelen) werden in 2004 nog drie roepende mannetjes geteld. Door gericht beheer vergaat het de soort er de laatste jaren beter: 2006 was goed voor 21 roepende mannetjes en in 2007 liep de teller op tot 35. Toch blijft deze populatie met twee knelpunten kampen. Sommige jaren komen de voortplantingspoelen te vroeg droog te staan zodat de dikkoppen sterven. Tweede probleem: winterse overstromingen van de Maas herbevolken de meeste poelen met vis. Dit is nefast voor een succesvolle voortplanting aangezien vis verlekd is op legsels en larven van kikkers.

© Marc Herremans

Zonnende boomkikker

In De Brand te Maaseik werd de soort herontdekt in 2006. Er werd sindsdien met man en macht gewerkt aan biotoopherstel. Zowel de landbiotopen als de voortplantingspoelen werden grondig onder handen genomen. Resultaat: in 2007 werden in het ganse gebied 60 roepende mannetjes geteld!

De situatie in de Dauteweyers te Diepenbeek ziet er minder rooskleurig uit want hier konden in 2007 slechts 10 roepende mannetjes worden geregistreerd, een fractie van de aantallen die hier vroeger werden vastgesteld. Kolonisatie van de voortplantingsplaatsen door (exotische) vis is vermoedelijk de hoofdoorzaak van deze steile afname.

© Iwan Lewylle

Voortplantingspoel De Brand

Gelukkig is er nog de Wijvenheide in Zonhoven, goed voor 200-250 roepende mannetjes. Deze populatie heeft de laatste jaren een spectaculaire groei gekend, zondermeer als gevolg van de inspanningen die hier worden geleverd door het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB). Meest ingrijpende beheermaatregel: jaarlijks aflaten van de vijvers in de winter om ze visvrij te houden. In de Weyerman te Heusden-Zolder bevindt zich een tweede populatie boomkikker in het Vijvergebied Midden-Limburg. Dit gebied werd in 2001 ingericht met middelen uit een LIFE-project. In 2002 werden hier voor het eerst twee boomkikkers gehoord. Aanvankelijk verliep de vestiging vrij traag (met 5 à 6 in 2005) maar in 2006 waren er 50 roepende mannetjes verspreid over een vijftal waters.

Maar er zijn ook minder succesvolle verhalen. Ondanks een behoorlijk intensieve speurtocht kon de aanwezigheid van boomkikkers in De Maten te Genk in 2007 niet meer worden bevestigd. Vermoedelijk is het doek hier definitief gevallen voor de soort.

Maar 2007 was dus geen slecht jaar voor de Limburgse boomkikkers. Er werden verspreid over vijf locaties (in vier gebieden) tussen de 350 en 400 roepende mannetjes geteld, drie keer zoveel als 10 jaar geleden. Toch is er in de verschillende gebieden nog zeer veel werk om de populaties veilig te stellen en verder te laten groeien.

Aantal roepende mannetjes in 2007

GEBIED	beheerd door	aantal
Maaswinkel	Natuurpunt	35
De Brand	Natuurpunt	66
Dautewijers	Natuurpunt	10
Wijvenheide	ANB	200-250
Weyerman	Limburgs Landschap	50

SUCCESCODE GEKEND, NU HARD WERKEN AAN DE OPLOSSING

De boomkikker plant zich enkel voort in visvrij water. In Limburg slagen verschillende exotische vissoorten er echter steeds weer in om de voortplantingswateren van boomkikker te koloniseren. Vooral Amerikaanse zonnebaars, Amerikaanse hondsvij, Amerikaanse dwergmeerval, blauwbandgrondel, gibel en brasem zijn echte probleemsoorten. Het gros kan alleen maar worden verwijderd door drooglegging tijdens de winterperiode. Het probleem concentreert zich momenteel in hoofdzaak dus op de voortplantingsplaatsen want op de meeste plaatsen is voldoende geschikt landhabitat aanwezig, ook al zou dit door aangepast beheer nog zeker mogen en kunnen toeneemen.

Welke werken werden de voorbije jaren uitgevoerd? In Maaswinkel werden in 2001 verschillende plassen leeggepompt en afgevisd. Plassen werden geherprofileerd en er werden drie nieuwe plassen gegraven. Niet alleen wordt jaarlijks de opslag rond de plassen verwijderd maar ook alle bomen tussen de verschillende poelen werden gekapt. In 2007 konden vele tientallen juveniele boomkikkers worden gespot in de ruigtes omheen de twee poelen die door droogvallen in voorgaande jaren visvrij waren geraakt. Eind 2008 zal worden getracht om ook enkele andere poelen visloos te krijgen.

Nieuw gegraven poel De Brand

De Brand onderging in 2007 een ware boomkikkermetamorfose. Het ongelofelijke enthousiasme van de plaatselijke vrijwilligerskern vertaalde zich op het terrein in een hele resem beheersmaatregelen. Zonder twijfel zal dit de komende jaren leiden tot een populatie-explosie. Natuurpunt had hier al voor een voorsprong gezorgd: er waren al tal van poelen aangelegd om de populaties van verschillende amfibieënsoorten te ondersteunen en het vee van drinkwater te voorzien. In 2007 werden nog drie poelen aangelegd.

In de Dauteweyers werd rond de voortplantingsvijvers in 2005 en 2006 grondig gekapt zodat zich momenteel een gevarieerd, structuurrijk en zonbeschenen landhabitat rond de voortplantingsplaatsen ontwikkelt. Tijdens het najaar 2007 werden de grote vijvers afgelaten om de (exotische) vis te verwijderen. Droogpompen van de kleine poelen gebeurt in februari 2008 zodat ook deze locaties visvrij kunnen worden gemaakt. Bij het vullen van de vijvers zullen filters gebruikt worden die de herkolonisatie van vis moet voorkomen.

In 2007 is de lokale Natuurpunt-afdeling in de Wijvenheide gestart met het openkappen van verbindingzones naar de omliggende percelen in eigendom van Natuurpunt om de dispersie van juvenielen over het hele gebied te bevorderen. In 2008 zal er werk gemaakt worden van herprofilingswerken, zodat enkele vijvers duurzaam ingericht worden in functie van de boomkikker.

Ook in De Maten werden nog maatregelen getroffen in 2007 in de hoop dat er misschien nog boomkikkers in het landbiotoop voorkomen. Verschillende vijvers werden drooggelegd en afgevisd. Deze vorm van beheer zal ook de volgende jaren worden verder gezet, ook in functie van de aanwezige knoflookpadden, rugstreeppadden en heikikkers.

© Tom Andries

Afvissing vijvers De Maten

Meer info: Peter Engelen, 089/75.66.09, peter.engelen@euphonymet.be

Iwan Lewylle, 015/77.01.63, iwan.lewylle@natuurpunt.be

Meer lezen: Lewylle *et al.* 2007a (rapport Natuur.studie)

Met de steun van / In samenwerking met: Provincie Limburg/LIKONA, Rotary Maaseik, RL Kempen & Maasland, Hyla-fonds, Natuurpunt Maasland-Noord, Bosgroep Zuid Nederland, ANB

LIFE BATACTION: WWW.BATACTION.BE

Het Life-project BatAction is een gezamenlijk initiatief van Natuurpunt en het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) en wordt gerealiseerd met financiële steun van de Europese Gemeenschap.

Het project loopt tot december 2010 en stelt ons in staat om op grote schaal acties te ondernemen voor de bescherming van vleermuizen en de sensibilisatie van de Vlaamse bevolking. In samenwerking met de lokale afdelingen van Natuurpunt worden momenteel reeds volgende objecten ingericht als vleermuizenverblijfplaats. De inrichtingen werden uitgevoerd door het BatAction-team van het ANB. Monitoring van de vleermuizen op deze plaatsen gebeurt door de Vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt.

SCHANS VAN SMOUTAKKER
i.s.m. Natuurpunt Antwerpen Noord

De Schans (tussenfort) van Smoutakker werd in 1906 gebouwd en is een deel van de Versterkte Stelling rond Antwerpen. De Schans maar was een kort leven beschoren: door een onverwacht hevige explosie werd ze in een ruïne herschapen op 10 oktober 1914.

© Diederik Willems

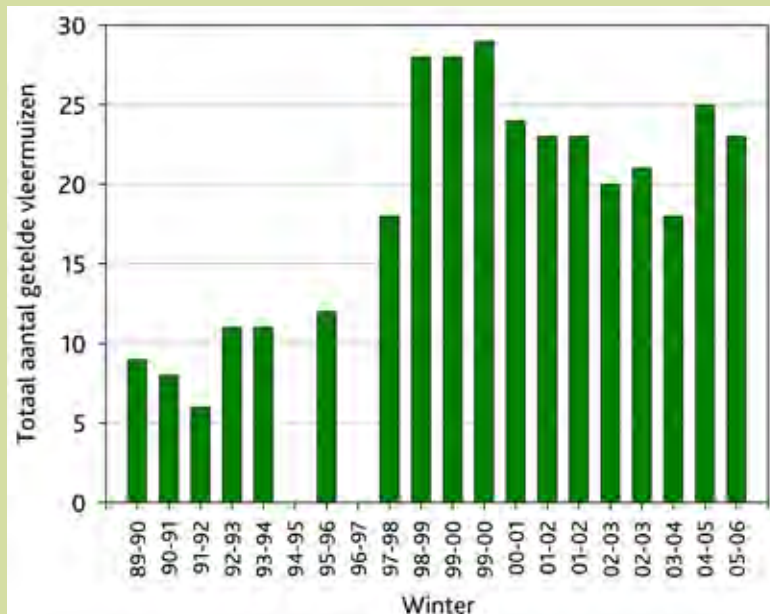
Nieuwe toekomst na lange verwaarlozing!

Na meer dan 85 jaar verwaarlozing, kreeg de Schans van Smoutakker echter een nieuwe toekomst! In 1999 kocht Natuurpunt, met de financiële steun van Indaver NV, dit merkwaardige natuurgebiedje om het definitief te beschermen. Naast de verweerde ruïnes liggen er verspreid over het terrein een aantal intacte bunkers. Jaarlijks overwinteren in deze rustige, vochtige gebouwen tientallen vleermuizen, waaronder verscheidene bedreigde soorten. De watervleermuis en de grootoorvleermuis zijn de talrijkste wintergasten. Deze bunkers zijn de overblijfselen van de geschutskoepel en werden ingericht als vleermuizenreservaat, waar in alle rust kan overwinterd worden.

Bunker ingericht als vleermuizenreservaat

© Diederik Willems

Jaarlijks aantal overwinterende vleermuizen in de Schans van Smoutakker.

Alle afval en puin werd verwijderd, lokalen uitgegraven die met zand gevuld waren, tochtgaten gedicht, nieuwe hanggelegenheden voor vleermuizen aangebracht en nieuwe (vandalismebestendige) deuren met invliegopeningen voor vleermuizen geïnstalleerd. Tot slot werden de bunkers waterdicht gemaakt, zodat er een hoge luchtvochtigheid ontstaat, wat een vereiste is voor overwinterende vleermuizen.

© Diederik Willems

Lokalen werden leeggemaakt en tochtgaten gedicht

© Diederik Willems

De kunstmatige kalkrotsen herbergen een merkwaardige flora

Niet alleen de vleermuizen maken van de Schans van Smoutakker een belangrijk natuurgebied. De brokken beton en het puin vertonen veel gelijkenis met kalkrotsen, een biotoop dat in Vlaanderen zeldzaam is. Op deze kunstmatige kalkrotsen groeien merkwaardige planten, varens en mossen, die we normaal enkel in het zuiden van België aantreffen! De Schans van Smoutakker is – letterlijk – een eilandje vol natuur!

IJSKELDER KASTEEL DELVAEL (OMNICHEN) *i.s.m. Natuurpunt Scheldeland*

In samenwerking met het bedrijf Ajinomoto-Omnichem, de eigenaar van het kasteel Delvael, wordt de ijskelder van het domein ingericht als winterverblijfplaats voor vleermuizen.

© Diederik Willems

De ijskelder van Omnichem: na enkele ingrepen geschikt als vleermuizenverblijf

Een ijskelder was altijd gegeerd goed bij kasteelbewoners. Het was meestal een eivormig bakstenen bouwsel dat gedeeltelijk of helemaal in de grond werd gebouwd. Vervolgens werd het afgedekt met een stevige laag grond, waardoor de ruimte binnenin heel goed geïsoleerd bleef. De functie van een ijskelder was het ijs, dat 's winters uit de kasteelvijver werd gehaald, te bewaren tot de zomerperiode. De voorloper van de koelkast dus. Het klimaat van een ijskelders heeft, ondanks de relatief kleine oppervlakte, alle kenmerken van een grot. Ze zijn daarom in trek bij vleermuizen die rust, een constante temperatuur en een hoge luchtvochtigheid erg op prijs stellen. Tijdens de zomerperiode is een kasteeldomein met vijver bovendien een geschikt jachtgebied met veel insecten.

De ijskelder van het kasteel van Omnichem is in goede staat. Er werden twee deuren geïnstalleerd om de ruimte tochtvrij te maken. In elke deur is een invliegopening voor vleermuizen voorzien. Verder werd de ijskelder waterdicht gemaakt zodat de luchtvochtigheid kan stijgen. Enkele bomen die op de ijskelder groeiden en de constructie konden aantasten, werden verwijderd.

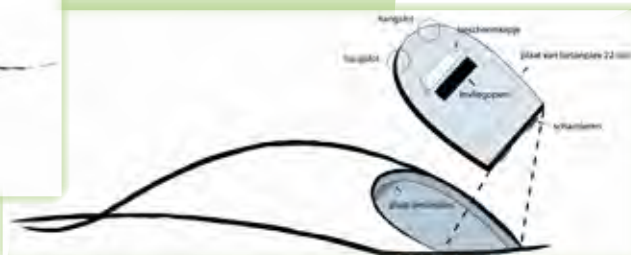
© Diederik Willems

Twee deuren met invliegopening houden de ijskelder tochtvrij

IJSKELDER KASTEEL VAN LAARNE i.s.m. Natuurpunt Scheldeland

De ijskelder in het kasteel van Laarne verschilt van de meeste andere ijskelders. Het gaat om een rechthoekige kamer die volledig onder de grond zit, met een schuinliggende ingang naar boven toe.

Dit vraagt enige creativiteit om de ijskelder af te sluiten, een invliegopening te voorzien en desondanks de kelder tochtvrij te houden. We voorzien daarom een schuine deur met een overkapte invliegopening. Binnenin zal een houten plank worden aangebracht om rechtstreekse tocht via de invliegopening te voorkomen (zie plan).

© Diederik Willems

De schuine ingang wordt met een speciale deur afgesloten

Meer info: Diederik Willems, 02/553.79.77, diederik.willems@lne.vlaanderen.be

Alex Lefevre, 014/51.62.01, vleermuizenalex@yahoo.com

Meer lezen: www.bataction.be, www.natuurpunt.be/vleermuizenwerkgroep,
www.natuurpunt.be/nl/folders-vleermuizen_578.aspx

Met de steun van: Life, ANB, Gemeente Laarne

Literatuuroverzicht

voor wie de details wil kennen

GECITEERDE LITERATUUR

voor rapporten Natuur.studie, zie volgend item p. 102-103

voor meer info en downloads uit het themanummer roofvogels, bijlage bij Natuur.oriolus 2007 73(3), zie www.natuurpunt.be/nl/biodiversiteit/vogels/themanummer-roofvogels_666.aspx

Bergmans B. 2007. De Spaanse vlag: kroniek van een spectaculaire uitbreiding. De Boomklever 35(4): 111-118.

Berghmans H., Bosmans J., Herremans M., Laeveren P., Smets L., Van Kerckhoven J. & Verboven R. 2007. Vijfentwintig jaar onderzoek naar de broedbiologie van roofvogels en uilen in de Zuiderkempen. Natuur.oriolus 73(3,bijlage): 25-40.

Boele A., Hustings F., van Kleunen A., van Turnhout C. & Plate C. 2005. Een kwart eeuw Punt-Transect-Tellingen van wintervogels in Nederland (1980-2004). SOVON-monitoringrapport 2005/02, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen, Nederland. www.sovon.nl/default.asp?id=58

Bruggeman C., Zwertvaegher M. & De Smeyter S. 2006. Jaarverslag dagvlinderproject 2005. Natuurpunt Vlinderwerkgroep Meetjesland & Natuurpunt Ongewerveldenwerkgroep Lampyris, Vlaamse Ardennen Plus, Eeklo, België. Binnenkort op www.natuurpunt.be/rapportenstudie

Cuvelier S., Degrande J., Merveillie L., Spruytte S. & Vervaeke J. 2007. Dagvlinders in West-Vlaanderen. Verspreiding en ecologie 2000-2006. Zuid-West-Vlaamse VlinderKring, Ieper, België.

De Clercq R. & De Knijf G. 2008. Twee jaar dagvlinders tellen in het Burreken. Limoniet 1: 22-28.

De Scheemaeker F. 2004. Slaaptrektelling Kleine Zilverreiger in het Zwin/Zwinbosjes te Knokke, winter 2001-2002 en 2002-2003. Mergus Nieuwsbrief 18: 12-14 en 20: 2-4.

De Scheemaeker F. 2007. Slaapplaatstellingen Kleine Zilverreiger in Noord-West-Vlaanderen, winter 2003-2004, 2004-2005, 2005-2006. Mergus 32: 16-42.

Desender K., Maes D., Maelfait J.-P. & Van Kerkvoorde M. 1995. Een gedocumenteerde rode lijst van de zandloopkevers en loopkevers van Vlaanderen. Instituut voor Natuurbehoud, Hasselt, België.

D'hoore P. 2001. De aanwezigheid van de Kleine Zilverreiger in het witte polderdorp Lissewege, 1995-2000. Mergus Nieuwsbrief 8: 2-4.

Groenendijk D. 2007. De Spaanse vlag in Nederland. Het belang van Zuid-Limburg voor deze habitatrichtlijnsoort. Natuurhistorisch Maandblad 96(8): 233-239.

Hannewijk A. & De Scheemaeker F. 2006. Slaapplaatstellingen Kleine Zilverreigers in de Zeeuwse Delta in januari en februari 2006. Mergus 26: 13-24.

Harding A., Grémillet D., Karnovsky N. & Gabrielsen G.W. 2005. Auk clue to Impact Climate. WWF. http://panda.org/about_wwf/where_we_work/europe/what_we_do/arctic/publications/ab0405.cfm?uNewsID=76260

Herremans M. 2005. Trektelproblemen 25 jaar later: invloeden van landschap en tellers. *Natuur. oriolus* 71(3): 73-83.

Herremans M. 2007. Fenologie ruimer bekijken in relatie tot klimaatverandering. *Natuur. oriolus* 73(1): 1-9.

Huntley B., Green R.E., Collingham Y.C. & Willis S.G. 2007. A climatic atlas of European breeding birds. Durham University, The RSPB and Lynx Edicions, Barcelona, Spanje.

Lambrechts J., Stassen E., Janssen M. & Vankerkhoven F. 2007. Natuurontwikkeling in Hoegaarden en de effecten op bodembewonende ongewervelden. Verslag van een uitgebreid bodemvalonderzoek. Natuurpunt Velpe-Mene, Glabbeek, België. www.velpe-menearchief.be/jb_natuurstudie.htm

Leysen K. 2003a. Historiek van landtrektellen in Vlaanderen. *Natuur. oriolus* 69(3): 93-97.

Leysen K. 2003b. Roofvogeltrek over Vlaanderen op 9 oktober 2002. *Natuur. oriolus* 69(3): 104-109.

Peeters L. 2007. Voorspelbaarheid van roofvogeltrek. *Natuur. oriolus* 73(3,bijlage): 89-100.

Peeters M., Franklin A. & Van Goethem J.L. 2003. Biodiversity in Belgium. KBIN, Brussel, België.

Reading C.J. 2007. Linking global warming to amphibian declines through its effects on female body condition and survivorship. *Oecologia* 151: 125-131.

Van den Broeck D. 2008. Veranderingen in de korstmosflora in de provincie Vlaams-Brabant. BRAKONA jaarboek 2006-2007, in druk.

Verbelen D., 2007. Wie weet wat de Slechtvalk *Falco peregrinus* ('s nachts) eet? *Natuur. oriolus* 73(3,bijlage): 108-112.

Waring P. & Townsend M. 2006. Nachtvinders. Veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten. Tirion Uitgevers B.V., Baarn, Nederland.

EIGEN PUBLICATIES

PUBLICATIES VAN (PERSONEEL VAN) DE DIENST, MET BEDUIDENDE ONDERSTEUNING VANUIT DE DIENST EN/OF IN SAMENWERKING MET DE WERKGROEPEN

Rapporten Natuur.studie (te downloaden via www.natuurpunt.be/rapportenstudie)

Cortens J. & Verbeylen G. 2007a. Verspreiding en monitoring van en beschermingsmaatregelen voor de eikelmuis (*Eliomys quercinus*) in Limburg, met bijzondere aandacht voor Kortesseem. Rapport Natuur.studie 2007/11, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep) in samenwerking met Provincie Limburg/LIKONA, Mechelen, België.

Cortens J. & Verbeylen G. 2007b. Verspreiding van en beschermingsmaatregelen voor de eikelmuis (*Eliomys quercinus*) in Vlaams-Brabant. Rapport Natuur.studie 2007/4, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.

Cortens J. & Verbeylen G. 2007c. Verspreiding van en inventarisatiemethodes en beschermingsmaatregelen voor de eikelmuis (*Eliomys quercinus*) in Oost-Vlaanderen. Rapport Natuur.studie 2007/8, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.

Herremans M., Berwaerts K., Boers K., Bollen G., Cortens J., Driessens G., Hens M., Jooris R., Lefevre A., Leysen K., Moreau K., Polfliet T., Steeman R., Van den Broeck D., Van Lierop F., Vanreusel W., Veraghtert W., Verbelen D., Verbeylen G. & Vercoutere B. 2007. Jaarverslag 2006. Markante resultaten van Natuurpunt Studie. Rapport Natuur.studie 2007/1, Mechelen, België.

Jooris R. 2007. Inventarisatie amfibieën en reptielen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Rapport Natuurpunt Studie 2007/3, Natuurpunt Studie (Werkgroep Hyla), Mechelen, België.

Lewylle I., Herremans M. & Engelen P. 2007a. Bescherming van boomkikker in De Maten, Maaswinkel en de Wijdevenheide: onderzoeken en wegwerken van knelpunten. Rapport Natuur.studie 2007/10, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

Lewylle I., Van Dorsselaer P. & Herremans M. 2007b. Coördinatie van de erkende deskundigen weidevogelbeheer voor het campagnejaar 2007. Rapport Natuur.studie 2007/6, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

Steeman R. 2007. Paddenstoelenproject in Vlaams-Brabant. Verslag werkjaar 2006. Rapport Natuur.studie 2007/5, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

Van den Broeck D., Herremans M., Polfliet T., Vanreusel W. & Van Dorsselaer P. 2007. Monitoring van ammoniak en zwaveldioxide met korstmossen in Vlaams-Brabant. Rapport Natuur.studie 2007/7, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

Vanreusel W. 2007. Resultaten eerste vlindertelweekend 4 & 5 augustus 2007. Rapport Natuur.studie 2007/9, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

Vanreusel W. & Jacobs I. 2007. Toestand van de bruine vuurvliinder in Vlaanderen. Ecologie, verspreiding en aanzet tot soortbescherming. Rapport Natuur.studie 2007/12, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

Verbeylen G. 2007. Hazelmuisen op het spoor. Inventarisatie 2006-07 en concrete beschermingsmaatregelen voor de hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) langs spoorlijn 24 in Voeren. Rapport Natuur.studie 2007/13, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.

Verbeylen G. & Nijs G. 2007. Hazelmuisen in nesten. Inventarisatie 2006 en concrete beschermingsmaatregelen voor de hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) in Vlaanderen, met bijzondere aandacht voor de Zuid-Limburgse bosreservaten. Rapport Natuur.studie 2007/2, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.

Posters

Cortens J. & Verbeylen G. 2007. Inventarisatie en bescherming van de eikelmuis (*Eliomys quercinus*) in Limburg.

Cortens J. & Verbeylen G. 2007. Inventarisatie en bescherming van de eikelmuis (*Eliomys quercinus*) in Vlaams-Brabant.

Cortens J., Verbeylen G. & Manhaeve M. 2007. Inventarisatie en bescherming van de eikelmuis (*Eliomys quercinus*) in West-Vlaanderen.

Herremans M., Verbeylen G., Driessens G., Jooris R., Leysen K., Van den Broeck D., van Pelt F., Verbelen D., Zwertvaegher M. & vrijwilligers van Natuurpunt Studie-netwerken. 2007. Vrijwilligers brengen effecten van klimaatopwarming op natuur in Vlaanderen in beeld.

Verbeylen G. 2007. Hazelmuisen in nesten. Endangered... en dan gered?

Verbeylen G., Hens M. & Vercoutere B. 2007. Inventory of burrows of the Common hamster (*Cricetus cricetus*) in the province of Vlaams-Brabant (Flanders, Belgium) in 2007.

Andere

voor meer info en downloads uit het themanummer roofvogels, bijlage bij Natuur.oriolus 2007 73(3), zie www.natuurpunt.be/nl/biodiversiteit/vogels/themanummer-roofvogels_666.aspx

Berghmans H., Bosmans J., Herremans M., Laeveren P., Smets L., Van Kerckhoven J. & Verboven R. 2007. Vijfentwintig jaar onderzoek naar de broedbiologie van roofvogels en uilen in de Zuiderkempen. Natuur.oriolus 73(3,bijlage): 25-40.

Cortens J., Blondé P. & Dekeukeleire D. 2007. Zijn er nog eikelmuisen in Vlaanderen? Zoogdier 18(4): 6-10.

- Diederich P., Heylen O. & Van den Broeck D. 2007. *Fellhanera ochracea*, nieuw voor België. *Muscillanea* 26: 15-16.
- Driessens G. 2007. Fotoalbum: Jaaroverzicht 2006. *Natuur.oriolus* 73(1): 36-41.
- Driessens G. 2007. Influx van Kleine Alken Alle alle in najaar 2007: charmante badeendjes doen genieten met dubbel gevoel. *Natuur.oriolus* 73(4): 144.
- Driessens G. 2007. Oplossing Raadselfoto 28, Opgave Raadselfoto 29. *Natuur.oriolus* 73(1): 42-43.
- Driessens G. 2007. Oplossing Raadselfoto 29, Opgave Raadselfoto 30. *Natuur.oriolus* 73(3): 113.
- Driessens G. 2007. Oplossing Raadselfoto 30, Opgave Raadselfoto 31. *Natuur.oriolus* 73(4): 151.
- Fourneau J., Vanreusel W. & Baert P. 2007. Actieplan Nr. 14: Hamont-Achel, heivlinder. Een uitgave van de Provincie Limburg in het kader van het EFRO Doelstellingen 2-project, Gemeenten Adopteren Limburgse soorten, Provincie Limburg, Genk, België.
- Fourneau J., Vanreusel W. & Baert P. 2007. Actieplan Nr. 20: Heusden-Zolder, kleine ijsvogelvlinder. Een uitgave van de Provincie Limburg in het kader van het EFRO Doelstellingen 2-project, Gemeenten Adopteren Limburgse soorten, Provincie Limburg, Genk, België.
- Fourneau J., Vanreusel W. & Baert P. 2007. Actieplan Nr. 35: Overpelt, groentje. Een uitgave van de Provincie Limburg in het kader van het EFRO Doelstellingen 2-project, Gemeenten Adopteren Limburgse soorten, Provincie Limburg, Genk, België.
- Herremans M. 2007. De barmsijsinvasie 2005 in Vlaanderen. *Natuur.oriolus* 73(4): 117-124.
- Herremans M. 2007. Fenologie ruimer bekijken in relatie tot klimaatverandering. *Natuur.oriolus* 73(1): 1-9.
- Herremans M. 2007. Roofvogeltrends uit PTT-tellingen in Vlaanderen 1989-2005. *Natuur.oriolus* 73(3,bijlage): 50-54.
- Herremans M. 2007. Wintertellingen van roofvogels in Vlaanderen 1998-2002. *Natuur.oriolus* 73(3,bijlage): 55-59.
- Jooris R. & Lehouck M. 2007. De Muurhagedis in Vlaanderen. Met dank aan het veranderende klimaat en de NMBS. *Natuur.focus* 6(4): 123-129.
- Lehouck M. & Jooris R. 2007. Een groeve voor de vroedmeesterpad. In: Moreau, K. BRAKONA jaarboek 2005. BRAKONA, Natuurpunt Studie, Mechelen, België, pp. 78-85.
- Maes D., Vanreusel W. & Van Dyck H. 2007. Vlinderindicatoren. Een handige hulp bij het inventariseren. *Natuur.focus* 6(2): 60-64.
- Moreau K. 2007. BRAKONA jaarboek 2005. BRAKONA, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Moreau K. 2007. BRAKONA nieuwsbrief 7(1). Driemaandelijks uitgave van Natuurpunt Studie en Provincie Vlaams-Brabant.
- Nevelsteen I., Cortens J. & Baert P. 2007. Actieplan Nr. 24: Kortesseem, eikelmuis. Een uitgave van de Provincie Limburg in het kader van het EFRO Doelstellingen 2-project, Gemeenten Adopteren Limburgse soorten, Provincie Limburg, Genk, België.

Nevelsteen I., Verbeylen G. & Baert P. 2007. Actieplan Nr. 41: Voeren, hazelmuis. Een uitgave van de Provincie Limburg in het kader van het EFRO Doelstellingen 2-project, Gemeenten Adopteren Limburgse soorten, Provincie Limburg, Genk, België.

Nijs G. 2007. BRAKONA nieuwsbrief 7(4). Driemaandelijks uitgave van Natuurpunt Studie en Provincie Vlaams-Brabant.

Peusens E., Vanreusel W. & Baert P. 2007. Actieplan Nr. 23: Kinrooi, grote weerschijnvlinder. Een uitgave van de Provincie Limburg in het kader van het EFRO Doelstellingen 2-project, Gemeenten Adopteren Limburgse soorten, Provincie Limburg, Genk, België.

Peusens E., Vanreusel W. & Baert P. 2007. Actieplan Nr. 25: Lanaken, klaverblauwtje. Een uitgave van de Provincie Limburg in het kader van het EFRO Doelstellingen 2-project, Gemeenten Adopteren Limburgse soorten, Provincie Limburg, Genk, België.

Peusens E., Vanreusel W. & Baert P. 2007. Actieplan Nr. 44: Zutendaal, veldparelmoervlinder. Een uitgave van de Provincie Limburg in het kader van het EFRO Doelstellingen 2-project, Gemeenten Adopteren Limburgse soorten, Provincie Limburg, Genk, België.

Rymen J., Vanreusel W. & Baert P. 2007. Actieplan Nr. 4: Bilzen, dwergblauwtje. Een uitgave van de Provincie Limburg in het kader van het EFRO Doelstellingen 2-project, Gemeenten Adopteren Limburgse soorten, Provincie Limburg, Genk, België.

Steeleman R. 2007. Nieuwe aanwinsten in de regio Leuven. Nieuwsbrief Mossen en lichenen, Planten en Paddenstoelen 7(2): 44-46.

Steeleman R. 2007. Nieuwe vindplaatsen van Rode kelkzwammen (*Sarcoscypha* sp.) in Vlaanderen. Jaarboek VMV 12: 43-46.

Steeleman R. 2007. Nieuwe vondsten 2006. Nieuwsbrief Mossen en lichenen, Planten en Paddenstoelen 7(2): 41-43.

Steeleman R. 2007. Paddenstoelenproject Vlaams-Brabant. VMV-nieuwsbrief 5(18): 7.

Steeleman R. 2007. Paddenstoelenproject Vlaams-Brabant, realisatie van een provinciale atlas. VMV-nieuwsbrief 5(17): 2-3.

Steeleman R. 2007. Verslag van een weekend in Montenu. Heksenkring 26(4).

Steeleman R. 2007. VMV-excursie 1 september: Wolfspuiten in Dilbeek en kasteelpark van Gaasbeek. VMV-nieuwsbrief 5(20): 2-3.

Steeleman R. & Monnens J. 2007. Brandplekpaddenstoelen in Vlaams-Brabant. Heksenkring 26(3): 4-8.

Steeleman R. & Monnens J. 2007. Nieuwe soorten paddenstoelen in de regio Leuven. Heksenkring 26(2): 6-10.

Symens D., Baeten S., Driessens G., Faveyts W., Mertens J., Vanderydt C. & Veraghtert, W. 2007. Seizoenoverzichten, Ornithologie in Vlaanderen: voorjaar 2006. Natuur.oriolus 73(1): 17-29.

Symens D., Baeten S., Driessens G., Faveyts W., Mertens J., Vanderydt C. & Veraghtert, W. 2007. Seizoenoverzichten, Ornithologie in Vlaanderen: zomer 2006. Natuur.oriolus 73(2): 64-69.

Symens D., Baeten S., Cottele B., Driessens G., Faveyts W., Mertens J. & Veraghtert W. 2007. Seizoensoverzichten, Ornithologie in Vlaanderen: najaar 2006. *Natuur.oriolus* 73(3): 93-108.

Symens D., Baeten S., Cottele B., Driessens G., Faveyts W., Mertens J. & Veraghtert W. 2007. Seizoensoverzichten, Ornithologie in Vlaanderen: winter 2006-2007. *Natuur.oriolus* 73(4): 134-142.

Van den Broeck D. 2007. De lichenen van het kasteeldomein van Atre (VWBL-excursie 14 juni 2003). *Muscillanea* 26: 27-31.

Van den Broeck D. 2007. Veranderingen in de korstmossenflora in de provincie Limburg. *Likona* jaarboek N° 16: 22-27.

Van den Broeck D., Herremans M. & Vanderlee B. 2007. Korstmossen, snuffelpalen van ons milieu: Veldwerkproject. (handleidingen leerkrachten en leerlingen, determinatiekaarten). Uitgegeven in opdracht van de deputatie van de provincieraad van Limburg Provinciaal Natuurcentrum, Het Groene Huis, Bokrijk, Genk, België.

Veraghtert W. & Steeman R. 2007. Paddenstoelen in stedelijke omgeving. Een aanzet tot inventarisatie in het centrum van Lier. *Nieuwsbrief Mossen en lichenen, Planten en Paddenstoelen* 7(1): 39-40.

Verbelen D. 2007. De waterkever *Nartus grapij*, nieuwe 'top'soort in de Makegemse bossen. *Natuur.focus* 6(1): 28-29.

Verbelen D. 2007. Kleine spinnende watertor in De Putten in Melsen. *Natuur.focus* 6(1): 28.

Verbelen D., 2007. Wie weet wat de Slechtvalk *Falco peregrinus* ('s nachts) eet? *Natuur.oriolus* 73(3,bijlage): 108-112.

Verbeylen G. 2007. Kersenpitten en hazelmuizen, een pittig verhaal. *Zoogdier* 18(1): 8-10.

Verbeylen G., Nijs G., Verbelen D. & Herremans M. 2007. Hazelmuizen in nesten. Over verspreiding, bedreiging en beheer van een verborgen soort. *Natuur.focus* 6(2): 53-59.

Vermeersch G., Anselin A. & Herremans M. 2007. Methodehandleiding bij het project 'Algemene Broedvogelmonitoring Vlaanderen' (ABV). Brochure INBO-Natuurpunt Studie, Brussel, België.

Projecten

externe projecten en opdrachten
gestart, uitgevoerd of beëindigd in 2007

Organisatie van BRAKONA (Brabantse Koepel voor Natuurstudie)
 Project i.s.m. Provincie Vlaams-Brabant
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie

Aanzet tot atlasproject voor de paddenstoelen in Vlaams-Brabant
 Bijzonder Natuurbeschermingsproject met de steun van en i.s.m. Provincie Vlaams-Brabant (2006-200*)
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. werkgroepen en afdelingen

Monitoring van ammoniak en zwaveldioxide met korstmossen in Vlaams-Brabant
 Bijzonder Natuurbeschermingsproject met de steun van en i.s.m. Provincie Vlaams-Brabant (2006-2007)
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie

Ontwikkeling van het educatief project 'Korstmossen, een indicator voor luchtverontreiniging en klimaatopwarming' (2007-2008)
 Project i.o.v. Provincie Limburg
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie

Korstmossen als bio-indicator voor ammoniak-concentraties
 TWO-project i.o.v. VMM (2007-2009)
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie

Coördinatie vrijwilligers vogelmonitoring compensatiegebied "Poldercomplex"
 Opdracht met de steun van AWZ/AMT i.s.m. INBO (2004-200*)
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. Vogelwerkgroep Mergus (Noord-West-Vlaanderen)

Coördinatie van de erkende deskundigen weidevogelbeheer voor het campagnejaar 2007
 Opdracht met de steun van VLM/ANB (2007)
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. vogelwerkgroepen

Inventarisatie en advies voor behoud van kritische soorten herpetofauna (o.a. vuursalamander, ringslang) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
 Project i.s.m. Ministerie LEW en BIM (Brussels Hoofdstedelijk Gewest) (2006-2007)
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie Hyla-werkgroep

Bescherming boomkikker De Maten, Maaswinkel en Wijdevenheide: onderzoeken en wegwerken van knelpunten
 Bijzonder Leefmilieuproject i.s.m. Provincie Limburg (2006-2007)
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. Hyla-werkgroep

Soortbeschermingsplan voor de vuursalamander in de provincie Oost-Vlaanderen
 Soortenbeschermingsproject met de steun van en i.s.m. Provincie Oost-Vlaanderen (2006-2008)
 Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. Hyla-werkgroep

Gemeenten Adopteren Limburgse Soorten – GALS (module dagvlinders)
Opdracht i.s.m. Regionaal Landschap Kempen en Maasland en Provincie Limburg (2006-2007)
Uitgevoerd door Natuurpunt Studie

Onderzoek naar de verspreiding van de bruine vuurvliinder met inbegrip van basis autecologisch onderzoek

Project i.o.v. ANB (2007)
Uitgevoerd door Natuurpunt Studie

Aanzet tot beschermingsmaatregelen voor bruine vuurvliinder
Bijzonder Natuurbeschermingsproject met de steun van en i.s.m. Provincie Vlaams-Brabant (2007-2008)
Uitgevoerd door Natuurpunt Studie

Monitoring vleermuizen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Opdracht i.s.m. VUB en BIM (Brussels Hoofdstedelijk Gewest) (2006-2009)
Uitgevoerd door Natuurpunt Studie Vleermuizenwerkgroep

Uitwerken van een soortbeschermingsplan voor de eikelmuis in de Vlaamse Ardennen
Soortenbeschermingsproject met de steun van en i.s.m. Provincie Oost-Vlaanderen en Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen (2006-2007)
Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. (zoogdieren)werkgroepen en afdelingen

Werk maken van een soortbeschermingsproject voor de eikelmuis (*Eliomys quercinus*) in de Vlaamse Ardennen
Soortenbeschermingsproject met de steun van en i.s.m. Provincie Oost-Vlaanderen (2007-2008)
Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. (zoogdieren)werkgroepen en afdelingen

Verspreiding en beschermingsmaatregelen voor de eikelmuis in Vlaams-Brabant
Bijzonder Natuurbeschermingsproject met de steun van en i.s.m. Provincie Vlaams-Brabant (2006-2007)
Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. (zoogdieren)werkgroepen en afdelingen

Bescherming eikelmuis in Vlaams-Brabant via monitoring en advies
Bijzonder Natuurbeschermingsproject met de steun van en i.s.m. Provincie Vlaams-Brabant (2007-2008)
Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. (zoogdieren)werkgroepen en afdelingen

Verspreiding en monitoring van en beschermingsmaatregelen voor de eikelmuis in Limburg, met bijzondere aandacht voor Kortesseem
Project i.s.m. Provincie Limburg (2007)
Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. (zoogdieren)werkgroepen en afdelingen

Verspreiding van de eikelmuis in West-Vlaanderen

Onderzoek met de steun van en i.s.m. Provincie West-Vlaanderen in het kader van Niveau 3-project interfluvium Leie-Schelde

Uitgevoerd door Natuurpunt Studie Zoogdierenwerkgroep Zuid-West-Vlaanderen en Zoogdierenwerkgroep De Bron

Inventarisatie van hamster in Vlaams-Brabant

Bijzonder Natuurbeschermingsproject met de steun van en i.s.m. Provincie Vlaams-Brabant (2007-2008)

Uitgevoerd door Natuurpunt Studie i.s.m. zoogdierenwerkgroepen, Natuurstudiegroep Dijleland en afdelingen

Inventarisatie en monitoring van de hazelmuis in de Zuid-Limburgse bosreservaten

Onderzoek met de steun van INBO

Uitgevoerd door Natuurpunt Studie Zoogdierenwerkgroep

Giften en sponsors

voor wie specifieke natuurstudieprojecten
en natuurstudiewerkgroepen wil ondersteunen,
omdat de vrijwilligers het verdienen!

GIFTEN EN SPONSORS

We kunnen het een onbegrijpelijke speling van het lot noemen, maar voor het ogenblik genieten de natuurstudiewerkgroepen geen structurele financiële ondersteuning in Vlaanderen. Natuurpunt Studie vzw geniet wel een erkenning als gewestelijke thematische vereniging van de Vlaamse Overheid en kan daarmee, samen met opdrachten uit de koepelvereniging Natuurpunt, een deel van de kosten voor personeel op het secretariaat dekken. Helaas, noch de 10 gewestelijke thematische werkgroepen (waarvan de meeste qua inhoud en omvang van de werking kwalificeren voor gewestelijke thematische erkenning), noch de 192 lokale werkgroepen beschikken over structurele werkmiddelen, behalve diegenen die functioneren binnen een (grote) afdeling van Natuurpunt. Hier en daar zijn er soms werkgroepen die via een project, opdracht of vergoeding voor het aanleveren van gegevens tijdelijk wat financiële ruimte weten te verwerven. Dat wil zeggen dat de vrijwillige medewerkers die zich toeleggen op natuurstudie niet allen onvermoeibaar hun tijd en kennis gratis leveren, maar zelf doorgaans ook nog volledig opdraaien voor al de kosten van (soms duur) studiemateriaal en het verenigingsleven (contactblad, uitstappen, ...). Met een beetje meer steun is er veel meer potentie in Vlaanderen voor natuurstudie door vrijwilligers.

Alhoewel we de internationale trend volgen dat biodiversiteit een werelderfgoed is en dat kennis van biodiversiteit maximaal vrij voor iedereen beschikbaar moet zijn, is het anderzijds gezien de afwezigheid van voldoende structurele middelen toch logisch dat (sommige) werkgroepen verkiezen om de biologische informatie in hun databanken af te schermen en waar mogelijk te verzilveren. Enkel wanneer er voldoende structurele werkmiddelen voor alle gelederen van het verenigingsweefsel zijn, kan het principe "free for all" zonder een ongemakkelijk of wrang gevoel ook overal vrolijk toegepast worden.

In deze context zijn directe giften en sponsors voor studieprojecten en -werkgroepen dus meer dan aangewezen en welkom.

Wanneer giften gestort worden op het rekeningnummer 230-0524745-92 van Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, met vermelding van "gift voor" gevolgd door het nummer van een kostenplaats, wordt deze gift toegewezen aan het overeenkomstige project of de betreffende werkgroep. Giften zonder vermelding van kostenplaats worden gebruikt voor de werking van het secretariaat van Natuurpunt Studie.

Voor giften vanaf 30 euro wordt automatisch een fiscaal attest afgeleverd.

Informatie over algemene giften voor de werking van de Natuurpuntkoepel of de aankoop van natuurgebieden kan je vinden op de giftenwebsite:

www.natuurpunt.be/nl/doe-mee/giften-en-legaten_264.aspx

PROJECT- EN WERKGROEPNUMMERS

2000	Algemene kosten studie
2050	Algemene kosten communicatie (tijdschriften, cyberflitsen, ...)
2052	Communicatie: Natuur.focus
2053	Communicatie: Natuur.oriolus
2055	Communicatie: Nieuwsbrief Mossen en Lichenen, Planten, Paddenstoelen
2150	Algemene kosten amfibieën en reptielen
2151	Hyla, gewestelijke werkgroep amfibieën en reptielen
2154	Limburgse werking bescherming boomkikker
2155	Oost-Vlaamse werking bescherming vuursalamander
2200	Algemene kosten mossen en korstmossen
2201	Gewestelijke Werkgroep Mossen en Korstmossen
2202	Limburgse werking Korstmossen
2203	Vlaams-Brabantse werking korstmossen
2204	Antwerpse werking korstmossen
2250	Algemene kosten ongewervelden
2251	Gewestelijke Werkgroep Ongewervelden
2255	WID Werkgroep Invertebraten Dender
2256	Gewestelijke Vlinderwerkgroep
2258	Gewestelijke werking bescherming bruine vuurvlinder
2300	Algemene kosten paddenstoelen
2301	Gewestelijke Werkgroep Paddenstoelen
2302	Vlaams-Brabantse werking paddenstoelen
2350	Algemene kosten planten
2351	Gewestelijke Werkgroep Planten
2357	Plantenwerkgroep Gent
2358	Plantenwerkgroep West-Vlaanderen
2400	Algemene kosten vogels
2401	Gewestelijke Vogelwerkgroep
2404	Vogels: BAHC (homologatiecommissie zeldzame vogels)
2405	Vogels: trektellingen
2406	Vogellijn
2407	Belgische Vogeldag
2409	Gewestelijke Gierzwaluwwerkgroep
2410	Gewestelijke werking bescherming kerkuil
2411	Gewestelijke werking bescherming steenuil
2412	Gewestelijke werking bescherming weidevogels
2413	Gewestelijke werking bescherming zwaluwen
2414	Natuurstudiegroep Dijleland
2415	Natuurstudiewerkgroep Rupelstreek (natuurstudie/vogels)
2416	Vogelwerkgroep Boven-Schelde
2417	Vogelwerkgroep Brussel
2418	Vogelwerkgroep Cinerea (Denderstreek)
2419	Vogelwerkgroep De Wielewaal (samenvloeiing 3 Nete's)
2420	Vogelwerkgroep Fruitstreek

2421	Vogelwerkgroep Klein-Brabant
2422	Vogelwerkgroep Maasland
2423	Vogelwerkgroep Mandelstreke
2424	Vogelwerkgroep Markvallei
2425	Vogelwerkgroep Meanderland (Mol-Geel-Meerhout)
2426	Vogelwerkgroep Regio Mechelen
2427	Vogelwerkgroep Midden-Limburg
2428	Vogelwerkgroep Noorderkempen
2429	Vogelwerkgroep Noord-Oost-Vlaanderen
2430	Vogelwerkgroep Noordwest-Brabant
2431	Vogelwerkgroep Mergus (Noord-West-Vlaanderen)
2432	Vogelwerkgroep Oost-Brabant
2433	Vogelwerkgroep Schelde-Leie
2435	Vogelwerkgroep Voorkempen
2436	Vogelwerkgroep Waasland-Noord
2437	Vogelwerkgroep Westkust
2438	Vogelwerkgroep Westland
2439	Vogelwerkgroep Zuidoost-Limburg
2440	Vogelwerkgroep Zuid-West-Vlaanderen
2450	Algemene kosten zoogdieren
2451	Gewestelijke Zoogdierenwerkgroep
2453	Gewestelijke werking bescherming hazelmuis
2456	Gewestelijke werking bescherming eikelmuis
2460	Algemene kosten vleermuizen
2461	Gewestelijke Vleermuizenwerkgroep
2464	Oost-Vlaamse werking vleermuizen
2465	Nacht van de Vleermuis
2470	Gewestelijke werking bescherming hamster
2477	Rare Bird Alert
2478	Algemene Broedvogelmonitoring Vlaanderen (ABV)

Natuurpunt Studie
en de gewestelijke
werkgroepen

NATUURPUNT STUDIE

Natuurpunt Studie is het werkingsveld binnen Natuurpunt dat vrijwilligers stimuleert om informatie over biodiversiteit in Vlaanderen te verzamelen en ter beschikking te stellen om zo te komen tot een objectieve normering van de toestand van de natuur en van het natuurbehoud en bij te dragen tot een maximaal behoud van onze biodiversiteit. Door het grote netwerk van vrijwilligers kunnen onevenaarbare resultaten verzameld worden voor inventarisaties en monitoring (zie www.natuurpunt.be/jaarrapportstudie). De dienst publiceert de tijdschriften *Natuur.focus* en *Natuur.oriolus*. Natuurpunt Studie ondersteunt en coördineert het vrijwilligersweefsel onder andere via 10 gewestelijke thematische werkgroepen.

Voor meer info: Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 015/29.72.42, studie@natuurpunt.be

ZOOGDIERENWERKGROEP

De Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt Studie legt zich toe op de inventarisatie en de bescherming van alle inheemse zoogdieren in Vlaanderen. Het in kaart brengen van de verspreiding vormt de basis voor een effectieve bescherming. Daarnaast trachten we zoveel mogelijk informatie te verzamelen rond ecologie, inventarisatiemethodes, bescherming en zelfs bestrijding van allerlei zoogdiersoorten, zowel via literatuur als door eigen onderzoek. Om vrijwilligers hierover te informeren worden er hierover activiteiten georganiseerd, zoals infoavonden en thematische excursies. De vele inventarisaties die we uitvoeren, worden opgeslagen in de Zoogdierendatabank en leiden na verwerking tot diverse publicaties. Regelmatig verschijnt het elektronisch contactblad "Zoog.flits".

Voor meer info: Goedele Verbeylen, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 015/29.72.44, info@zoogdierenwerkgroep.be, www.zoogdierenwerkgroep.be

ONGEWERVELDENWERKGROEP

De Ongewerveldenwerkgroep van Natuurpunt Studie is een vrij recente werkgroep die zich bezighoudt met allerlei activiteiten rond ongewervelden. Het voornaamste instrument is de maandelijkse digitale nieuwsbrief "focus@ongewervelden". Via deze nieuwsbrief worden geïnteresseerden op de hoogte gehouden van activiteiten en cursussen rond het thema ongewervelde diersoorten. Tegelijk is het een verbindingsschakel tussen wetenschapper en vrijwilliger. Via de nieuwsbrief worden vrijwilligers op de hoogte gebracht van lopende onderzoeken en worden oproepen verspreid tot medewerking aan inventarisatie- of andere projecten. Gratis inschrijven op de nieuwsbrief kan op aanvraag bij focus.ongewervelden@telenet.be.

Voor meer info: Marc Zwertvaegher, Valeriaanstraat 4, 9032 Wondelgem, 09/253.52.85, focus.ongewervelden@telenet.be

MOSSEN- EN KORSTMOSSENWERKGROEP

De Mossen- en Korstmossenwerkgroep organiseert inventarisaties en educatieve activiteiten om de kennis van soorten en informatie over de verspreiding van mossen en korstmossen te vergroten. De laatste jaren is er meer en meer belangstelling om korstmossen te gebruiken als indicatoren voor luchtverontreiniging en klimaatopwarming.

Voor meer info: Dries Van den Broeck, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 015/29.72.42, dries.vandenbroeck@natuurpunt.be

VOGELWERKGROEP

De "Vlaamse Vogelwerkgroep" is de vertegenwoordiger binnen Natuurpunt Studie voor de tientallen lokale en regionale vogelwerkgroepen die in het land actief zijn. Studie en bescherming van wilde vogels vormen de hoofdbekommernis van al de lokale werkgroepen, die hier elk hun eigen invulling aan geven. De Vlaamse Vogelwerkgroep houdt het overzicht, en coördineert en vertegenwoordigt de honderden actieve vrijwilligers. De Vlaamse Vogelwerkgroep was mee initiatiefnemer voor de realisatie van de "Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000-2002" en is ze partner om samen met het INBO vanaf 2007 de algemene broedvogels in Vlaanderen te monitoren (ABV). Vier maal per jaar publiceert de Vogelwerkgroep i.s.m. Natuurpunt Studie het tijdschrift Natuur. oriolus, de populair wetenschappelijke periodiek over ornithologie in Vlaanderen.

Voor meer info: Bert Van Der Krieken, Tisseltsesteenweg 64, 2830 Willebroek
Gerald Driessens, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen,
015/29.72.27, gerald.driessens@natuurpunt.be

PLANTENWERKGROEP

In Vlaanderen zijn onder de koepel van Natuurpunt Studie een 30-tal plantenwerkgroepen actief. Een van hun activiteiten bestaat uit het systematisch inventariseren van gebieden. Via Flo.Wer worden de gegevens van deze werkgroepen samen met gegevens van individuele waarnemers en instituten gecentraliseerd in de centrale Florabank, beheerd door het INBO.

Via haar plantenwerkgroepen wil Natuurpunt Studie niet alleen ervaren plantenliefhebbers bereiken, maar vooral ook met beginnende enthousiastelingen stap voor stap de bij ons in het wild voorkomende planten leren herkennen.

Voor meer info: www.plantenwerkgroep.be en Roosmarijn Steeman, Natuurpunt Studie,
Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 015/29.72.22, roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

PADDENSTOELENWERKGROEP

De Paddenstoelenwerkgroep van Natuurpunt Studie omvat 15 regionale paddenstoelenwerkgroepen. Deze organiseren educatieve excursies rond paddenstoelen en inventarisaties. Waarnemingen worden gebruikt om inzicht te krijgen in de diversiteit, verspreiding en achteruitgang van paddenstoelen in Vlaanderen. In Vlaams-Brabant werd in 2001 een atlasproject opgestart met ondersteuning van de provincie, dat resulteerde in een verspreidingsatlas van de paddenstoelen in de regio Leuven.

Momenteel loopt er een laagdrempelig project waarbij iedereen wordt opgeroepen om mee te zoeken naar 60 gemakkelijk herkenbare soorten. Hiermee willen we vrijwilligers aansporen om naar paddenstoelen te kijken en gegevens door te sturen.

Voor meer info: www.natuurpunt.be

Coördinatie project Natuurpunt Studie: Roosmarijn Steeman, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen,
015/29.72.22, roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

Cursussen Natuurpunt Educatie: Tineke Thijs, 014/47.29.55, tineke.thijs@natuurpunt.be

Vlaamse Paddenstoelenwerkgroep Natuurpunt: Hans Vermeulen en Wim Veraghtert,
014/47.29.53, hans.vermeulen@natuurpunt.be en wim.veraghtert@natuurpunt.be

VLEERMUIZENWERKGROEP

In 1979 richtten enkele enthousiastelingen de Vleermuizenwerkgroep op. Aanvankelijk werden vooral overwinteringsplaatsen voor vleermuizen ingericht. Later werd het opsporen van zomerkolonies van vleermuizen en het onderzoek met behulp van zogenaamde vleermuizendetectors steeds belangrijker. Nu telt de werkgroep meer dan 100 actieve leden in heel Vlaanderen die zich bezighouden met het inventariseren van vleermuizen, het organiseren van diavoordrachten en wandelingen voor het ruime publiek en het geven van advies bij gevallen van overlast. Hiermee draagt de Vleermuizenwerkgroep bij tot een groter draagvlak voor de bescherming van vleermuizen. De nieuwsbrief van de Vleermuizenwerkgroep "Chiropcontact" kan je aanvragen via vleermuizen@natuurpunt.be.

Voor meer info: Alex Lefevre, Klissenhoek 85, 2290 Vorselaar, 015/29.72.44,
vleermuizen@natuurpunt.be

HYLA

Hyla, de Amfibieën- en Reptielenwerkgroep van Natuurpunt Studie, coördineert de werking van de lokale Hyla-werkgroepen, informeert door voordrachten, educatieve folders, tentoonstellingen, wetenschappelijke publicaties, excursies, studiedagen en een uitgebreide website. Door een laagdrempelige aanpak probeert Hyla ook het brede publiek te betrekken bij haar werking. Jaarlijks zetten de lokale Hyla-werkgroepen tienduizenden amfibieën veilig de weg over (>160.000 in 2006). Met het aanleggen van poelen creëert Hyla zowel in natuurgebied als in landbouwgebied nieuwe biotopen voor kikkers en salamanders. Een recent project stimuleert mensen om tuinvijvers voor amfibieën en reptielen aan te leggen. Ook worden beheerdagen georganiseerd voor specifieke habitats voor o.a. vroedmeesterpad, vuursalamander en gladde slang. De Hyla-databank van verspreidingsgegevens is de belangrijkste bron van informatie voor bijna alle studies rond amfibieën en reptielen in Vlaanderen. Het elektronisch contactblad (Hyla.flits) verschijnt 5x/jaar.

Voor meer info: Robert Jooris, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen,
09/369.42.28, info@hylawerkgroep.be, www.hylawerkgroep.be

VLINDERWERKGROEP

In opvolging van het vlinderproject bij de Jeugdbond voor Natuur en Milieu vanaf 1991, begon de Vlinderwerkgroep in 1994 als aparte vzw. Sinds 2007 is de Vlinderwerkgroep een werkgroep van Natuurpunt Studie die nauw samenwerkt met het INBO. De Vlinderwerkgroep streeft naar het behoud en de bescherming van de Vlaamse vlinderfauna door middel van inventarisatie, monitoring, ecologisch onderzoek, advies en educatie. Verspreidingsonderzoek vormt de basis van bescherming. Daarom stimuleert de Vlinderwerkgroep bij alle natuurliefhebbers het verzamelen van informatie over vlinders, o.a. via inventarisaties en monitoringroutes. In samenwerking met het INBO maakte de Vlinderwerkgroep in 1996 een Rode Lijst van de dagvlinders in Vlaanderen en in 1999 publiceerde ze het boek "Dagvlinders in Vlaanderen: ecologie, verspreiding en behoud". De Vlinderwerkgroep voert ook onderzoek uit naar de ecologie van bedreigde soorten en geeft advies over vlindervriendelijk beheer van natuurgebieden. Via vlinderwandelingen, studiedagen en cursussen wordt een breed publiek in contact gebracht met verschillende aspecten van vlinders.

Voor meer info: Wouter Vanreusel, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen,
015/29.72.13, vlinders@natuurpunt.be, www.vlinderwerkgroep.be

Wat brengt 2008?

Voor 2008 kunnen we volgende hoofdlijnen meegeven:

DRAAGVLAKVERBREDING BIODIVERSITEIT

De tuinvlindertelling wordt hernomen in 2008; doelen zijn meer maandelijks tellers en meer tellers (en vlinders!) tijdens het telweekend op 2-3 augustus.

Info: www.natuurpunt.be/tuinvlinders

De gelijkaardige campagne van Hyla over inventarisatie van amfibieën in tuinvijvers wordt eveneens een gewestelijke actie met een telweekend op 17-18 mei.

Info: www.natuurpunt.be/kijkeenkikker

De natuurkalender wordt lichtjes aangepast en uitgebreid.

Info: www.natuur-kalender.be

VERSPREIDINGSONDERZOEK EN MONITORING

Het aantal aangeboden gestructureerde inventarisatie- en monitoringprojecten en de bijhorende internettools worden verder uitgebreid. www.telme.be wordt de overzichtsite voor al deze projecten, waar de potentiële waarnemer interactief kan kiezen welke projecten bij zijn interesse, kennis en tijdsbesteding passen.

Voor niet-projectgebonden waarnemingen gaat www.waarnemingen.be van start. Een interactieve website waar puntwaarnemingen kunnen ingevoerd en beheerd worden met Google-kaarten als referentiebasis. Er zal veel energie gaan naar het aan boord krijgen van zo veel mogelijk mensen én het uitbouwen van een kwaliteitscontrole.

In het kader van het partnership met het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) worden twee inventarisatie/monitoringprojecten verder gezet met zo veel mogelijk vrijwilligers:

- Algemene broedvogels Vlaanderen (ABV), een monitoringsysteem om de trends en jaarschommelingen van onze algemene broedvogels in cijfers te vatten, gaat zijn tweede jaar in. Er zijn 400 km-hokken te tellen.
- Ook de terreininventaris voor de vlinderatlas gaat een tweede jaar in (www.vlinderwerkgroep.be).

SOORTBESCHERMING

Soortbeschermingprojecten van onder andere hazelmuis, eikelmuis, vleermuizen, huiszwaluw en bruine vuurvinder zullen verder gezet worden, en nieuwe gestart (o.a. waterspitsmuis).

Onvermijdelijk zal er ook in 2008 verder veel aandacht gegeven worden aan effecten van klimaatopwarming.

De dienst Studie

Dit alles wordt u aangeboden door het Studie-team:

Marc Herremans, Pieter Van Dorsselaer, Griet Nijs, Joeri Cortens, Goedele Verbeylen

© Dienst Studie

Gerald Driessens, Wouter Vanreusel, Iwan Lewylle, Roosmarijn Steeman, Ilf Jacobs

Buitendienst Ruisbroek:
Dries Van den Broeck

© Marc Herremans

Buitendienst Munte:
Dominique Verbelen

© Griet Nijs

© Karolien Van de Velde

en in de werkbatterij...

en onze supervrijwilligers:
Robert Jooris

© Guido Vanseuningen

Jos Van Kerckhoven

© Wouter Vanreusel

© Herman Puls

Guy Bellens

